

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР**

***CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL WORK
AND SOCIAL SECURITY:
EUROPEAN AND NATIONAL DIMENSION***

**Матеріали
II Міжнародної науково-практичної конференції
(01-03 червня 2023 року)**

Луцьк – 2023

УДК 364(4 + 477) (08)
А43

Рекомендовано до друку вченою радою
факультету педагогічної освіти та соціальної роботи
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 11 від 24 травня 2023 р.)

НАУКОВА РЕДАКЦІЯ

Дубич К. В. – доктор наук з державного управління, професор

Слозанська Г.І. – доктор педагогічних наук, доцент

Mirowska Mariola – doktor, profesor

Чернета С. Ю. – кандидат педагогічних наук, доцент

Мартинюк Т.А. – доктор педагогічних наук, доцент

Бичук І.О. – кандидат філософських наук, доцент

Бєлкіна-Ковальчук О.В. – кандидат педагогічних наук, доцент

А43 Актуальні проблеми соціальної роботи та соціального забезпечення : європейський та національний вимір : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (01-03 червня 2023 року) [Текст] / за заг. ред. С. Ю. Чернети. Луцьк, , 2023. 223 с.

У збірнику представлено матеріали доповідей учасників II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної роботи та соціального забезпечення : європейський та національний вимір».

Матеріали подано в авторській редакції.

© Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2023

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ...	9
Mirowska Mariola	
STRATEGIA ROZWOJU USŁUG SPOŁECZNYCH – GŁÓWNE ZAŁOŻENIA	9
Береза Наталія	
ВПЛИВ РЕФОРМ НА СИСТЕМУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ ТА ЯКІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	11
Белкіна-Ковальчук Олена	
ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	15
Бичук Ірина	
ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	20
Гойда Ніна, Баранніков Костянтин	
АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ З ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ХОСПІСНОЮ ДОПОМОГОЮ	24
Діденко Ніна	
СОЦІАЛЬНА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЯК ПРІОРИТЕТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	29
Дубич Клавдія	
СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ ВІЙНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	33
Заболоцький Тарас	
БЕЗПЕКА МОЛОДІ У КІБЕРПРОСТОРИ: РИЗИКИ ТА РЕАГУВАННЯ	37
Іонов Владислав	
КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТІ ПРОВІДНІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗРОБЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ	39
Колосок Андрій	
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПІЛЬГОВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ	43

Кошова Світлана	
АНАЛІЗ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В ДОВОЄННИЙ ПЕРІОД	47
Майборода Вікторія	
АКТУАЛЬНІ МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОГО СВІТУ	53
Мишковець Світлана	
СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	59
Остапчук Микола	
ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ СОЦІАЛЬНИМ ПЕДАГОГОМ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ	64
Петрович Ігор	
НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	68
Пірен Марія, Рахмістрюк Михайло	
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	72
Серьогіна Наталія	
ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПРОДУКТИВНУ ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	76
Ситник Олександр	
СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР	80
Степаненко Вікторія	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У СКЛАДІ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНОЇ КОМАНДИ ЯК НАДАВАЧА СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ РЕАБІЛІТАЦІЇ	84
Чернета Світлана, Супрунець Олександр	
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	87
Шахов Володимир, Кудирко Інна	
МОРАЛЬНА СВІДОМІСТЬ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ	90

Штик Вікторія	
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	92
РОЗДІЛ II. ПЕРЕДОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА НОВІТНІ ПРАКТИКИ У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	96
Бондар Валерія	
ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: АКТУАЛЬНІСТЬ СЬОГОДЕННЯ	96
Гбур Зоряна	
ОБГРУНТУВАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТІВ «БЕЗПЕЧНЕ МІСТО» В УКРАЇНІ	99
Данилюк Катерина	
СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС ЯК ПЕРСПЕКТИВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	103
Камбур Андрій	
ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕДОВИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	107
Кармалюк Сергій	
ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕНЮ КОМІТЕТАМИ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	111
Конончук Антоніна, Шаповалова Інеса, Вакулик Ольга	
ІННОВАЦІЇ У ВИРШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ У НІЖИНСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	115
Корпач Надія	
СУТНІСТЬ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ГУВЕРНЕРА В СУЧАСНІЙ СІМ'Ї	119
Левчук Ірина	
УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	123
Марчук Валентин	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ІЗ ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ	128

Матвійчук Єлизавета, Пожар Ангеліна	
ЗЕЛЕНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УКРАЇНІ	131
Матвіюк Марія	
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ З ЧИСЛА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	136
Михальчук Василь	
ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	140
Незбрицька Олена	
ЗАКЛАД ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ОСЕРЕДОК СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ТА СТІЙКОСТІ В ГРОМАДІ ...	145
Нечипорук Любов	
ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-МЕДИЧНИХ ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ	149
Петрович Валерій	
ПРОГРАМА «КОЛО СИЛИ» ЯК ДІЄВА ТЕХНОЛОГІЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	152
Петрук Вікторія	
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ	156
Пожар Ангеліна, Матвійчук Єлизавета	
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ	159
Слозанська Ганна	
СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ СІМЕЙ У ВІЙСЬКОВИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС	164
Сорока Ольга	
АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО ПЕРЕЖИЛИ СТРЕС ПІД ЧАС ВІЙНИ	167
Спас Юлія	
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ СУПРОВІД ОСІБ, ЯКІ СТРАЖДАЮТЬ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	171
Сушик Наталія, Омельчук Тетяна	
СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, СКЛАДНИКИ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	174

Шварцкоп Олег	
ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ КОМУНАЛЬНОЇ УСТАНОВИ «ЦЕНТР СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ» РОЖИЩЕНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ	178
РОЗДІЛ III. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ, СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА .	182
Величко Ірина	
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	182
Вітюк Артем	
СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «АНДРАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	186
Голубчиков Михайло	
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ З ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ	188
Гусак Людмила, Мартіросян Леся	
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	191
Лякішева Анна	
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ З ТОЧКИ ЗОРУ ФІЛОСОФІЇ	194
Мартинюк Тетяна	
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМ ПРОФІЛАКТИКИ АДІКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	197
Михальчук Софія	
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ	200
Мілінчук Світлана	
ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У МІЖОСОБИСТІСНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ	204
Семигіна Тетяна	
ПРОФЕСІЙНІ КВАЛІФІКАЦІЇ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: НОВАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	207
Спіріна Тетяна	
ДОСВІД ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В	

ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	211
Харківська Тетяна	
ПРОФІЛАКТИКА КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ	215
Шишолік Дарина, Роман Куцай	
ВИРШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ	217

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Mariola Mirowska,

doktor, profesor uczelni Kierownik Katedry Polityki Społecznej,

Pracy Socjalnej i Turystyki

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy

im. Jana Długosza w Częstochowie

ORCID 0000-0002-8811-2394

STRATEGIA ROZWOJU USŁUG SPOŁECZNYCH – GŁÓWNE ZAŁOŻENIA

Istotą funkcjonowania państwa prawa są działania na rzecz godnego życia obywateli, co znajduje potwierdzenie w art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej «Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych». Wobec powyższego organy/instytucje państwa, działające na wszystkich poziomach władzy oraz organizacje pozarządowe powinny w pierwszej kolejności mieć na celu poszanowanie praw człowieka i obywatela oraz troskę o jego godność. W sposób szczególny troska należy się tym osobom, które z racji swoich indywidualnych cech i szeroko rozumianych uwarunkowań mogą być narażone na jakiegokolwiek przejawy wykluczenia społecznego czy dyskryminacji. Dotyczy to w szczególności takich grup jak:

- a) dzieci z niepełnosprawnościami i pełnosprawnych;
- b) dorosłych osób z niepełnosprawnościami; c) osób mających problemy ze zdrowiem psychicznym;
- d) osób starszych;
- e) osób w kryzysie bezdomności.

W art. 19 Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych osobom niepełnosprawnym przyznaje się prawo do «życia w społeczeństwie, wraz z prawem

dokonywania wyborów, na równi z innymi osobami», a od państwa oczekuje się zabezpieczenia «szerokiego zakresu usług wspierających świadczonych w domu lub w placówkach zapewniających zakwaterowanie oraz do innych usług wspierających, świadczonych w społeczności lokalnej, w tym do pomocy osobistej niezbędnej do życia i włączenia w społeczność oraz zapobiegającej izolacji i segregacji społecznej».

Mając na uwadze powyższe przesłanki Rada Ministrów RP przyjęła uchwałę w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.).

Tym samym usługi społeczne stały się ważnym komponentem polityki społecznej państwa, odpowiadającym natakie procesy jak: zmiany demograficzne i starzenie się społeczeństwa, przeobrażenia rynku pracy, wzrost liczby osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i osób z niepełnosprawnościami, przeobrażenia w obrębie rodziny, nowe formy wykluczenia społecznego, nowe ryzyka socjalne, w tym pandemia i zagrożenia ekologiczne. Usługi społeczne, które są udostępniane i organizowane w sposób profesjonalny, realnie wpływają na podniesienie jakości życia każdego obywatela.

Usługi społeczne mogą być realizowane w zakresie:

- 1) polityki prorodzinnej,
- 2) wspierania rodziny,
- 3) systemu pieczy zastępczej,
- 4) pomocy społecznej,
- 5) promocji i ochrony zdrowia,
- 6) wspierania osób niepełnosprawnych,
- 7) edukacji publicznej,
- 8) przeciwdziałania bezrobociu,
- 9) kultury,
- 10) kultury fizycznej i turystyki,
- 11) pobudzania aktywności obywatelskiej,
- 12) mieszkalnictwa,
- 13) ochrony środowiska,

14) reintegracji zawodowej i społecznej - na rzecz wspólnoty samorządowej, osób, rodzin i grup społecznych.

Działania zmierzające do zaspokojenia potrzeb osób wymagających wsparcia następować będą poprzez system realizacji usług na poziomie samorządu lokalnego/gminy, który gwarantować będzie możliwość dokonania przez osobę wymagającą wsparcia, osobistego, niczym nie zdeterminowanego wyboru, najbardziej optymalnej formy realizacji w celu zaspokojenia potrzeb wspólnoty samorządowej.

Osiągnięcie powyższych założeń wymaga podjęcia szeregu reform systemowych państwa, rozłożonych w czasie, a ich realizacja spowoduje, że usługi społeczne zastąpią nadmierną instytucjonalizację (zgodnie z ideą deinstytucjonalizacji, czyli przechodzenia od opieki o charakterze instytucjonalnym do opieki świadczonej w środowisku rodzinnym i społeczności lokalnej) i zdynamizują rozwój usług środowiskowych w miejscu zamieszkania.

Słowa kluczowe: usługi społeczne, deinstytucjonalizacja, polityka społeczna, polityka publiczna

Literatura:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej- Dz.U.1997.78.483
2. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. - Dz.U. 2012 poz. 1169
3. Uchwała Nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 r. w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.) - M.P.2022.767
4. Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych - Dz.U. 2019 poz. 1818

Наталія Береза,

методист вищої категорії відділ у аспірантури

та докторантури,

Національний університет

охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика

ВПЛИВ РЕФОРМ НА СИСТЕМУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ ТА ЯКІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Соціальна робота в Україні має свої особливості, обумовлені як історичним розвитком, так і впливом сучасних світових тенденцій та інтеграційні процеси. Необхідно відзначити, що соціальна робота у нашій державі здійснюється в умовах гострої соціально-економічної кризи та військової агресії.

Сьогодні в умовах складної економічної та військової ситуації, коли кількість нужденних збільшується, а економічні можливості держави зменшуються, актуальною проблемою є формування виваженої державної соціальної політики.

Держава через політику бере на себе найважливіші функції із забезпечення прав людини в соціальній сфері. Суть цієї політики така: запобігання подальшому погіршенню життя народу; ефективна зайнятість і обмеження надмірного зростання безробіття; створення необхідних передумов для поступового поліпшення матеріального становища, умов життя різних верств і груп людей [2].

Зважаючи на світовий досвід, єдиним перспективним шляхом є проведення реформ системи соціального захисту та відмова від узагальненого принципу соціального захисту. Необхідно стимулювати ініціативу активного населення і розвивати цілеспрямовану адресну соціальну допомогу.

Багаторічний досвід забезпечення пільг державною владою спонукає населення займати споживацьку позицію, коли в усьому громадяни покладаються на державу. Створені для їх підтримки соціальні програми часто не мають фінансового забезпечення та ефективних механізмів реалізації. Щоб ліквідувати ці недоліки, обговорюються можливості запровадження державних замовлень (контрактів), договорів про спільну діяльність, пайове субсидування, пільгове кредитування, проведення тендерів, залучення неурядових і комерційних організацій тощо. Таким чином, актуальним завданням на сучасному етапі є реформування та переведення державної системи соціального захисту, як сфери професійної діяльності соціальної роботи, на ринкові засади, залучення громадян, роботодавців до витрат на соціальний захист, обмеження кола державної підтримки, надавати її лише тими категоріями людей, які через втрату майна та

отримані каліцтва на війні, втратили годувальників та не мають постійної роботи, мають похилий вік чи вади здоров'я і не в змозі забезпечити себе самостійно [3].

Практичним механізмом реалізації соціального захисту населення України є соціальна робота, яка на початок 90-х рр. ХХ ст. у незалежній Українській державі набула статусу фахової діяльності. Першочерговими заходами щодо формування стратегії соціальної роботи є реформування системи соціальної допомоги, розвиток адресної допомоги; соціальна підтримка сім'ї, ветеранів війни та праці, жінок, дітей і молоді; соціальний захист громадян, які потерпіли від наслідків Чорнобильської катастрофи; забезпечення особам з інвалідністю рівних з іншими громадянами можливостей для участі в економічній, політичній і соціальних сферах життя суспільства, умов для реалізації потенційних можливостей осіб з інвалідністю; соціальна підтримка військовослужбовців та їх сімей тощо. Соціальна робота має місце і при забезпеченні розвитку ринку праці і зайнятості, попередженні і скасуванні причин соціальних ризиків тощо [1].

Аналізуючи діяльність органів соціальної роботи в Україні, слід зазначити, що вони є важливою ланкою в системі соціального управління суспільством. Вони розвиваються у нерозривному зв'язку з політичними, економічними, власне соціальними процесами. На даний час справа соціального захисту в Україні перебуває у стадії реформування та розвитку, ведуться пошуки її оптимальної структури, основних функцій, провідних напрямів діяльності на різних рівнях. Призначення цієї роботи полягає в тому, щоб з допомогою нормативно-правових, економічних, фінансових, соціально-психологічних, організаційно-технічних засобів і важелів здійснювати підтримку і допомогу соціально вразливих груп населення чи окремих громадян.

Складовою частиною загальної системи захисту населення України є установи, які ним безпосередньо займаються. Органи соціальних служб та установ, що займаються соціальною роботою мають за мету здійснення політики держави, громадських структур, забезпечення людей потенційними життєвими благами, сприяння нормалізації соціально-психологічних відносин між ними, розвиток самостійності в управлінні. Фактично всі організаційні структури

суспільства в широкому розумінні займаються проблемами соціальної роботи. Однак у більш вузькому – вона здійснюється спеціалізованими органами, закладами, відомствами, які безпосередньо причетні до умов праці, побуту, дозвілля, охорони здоров'я, безпеки таїн. [2].

Таким чином, суб'єктами соціальної і соціально-педагогічної діяльності в Україні на початок нового тисячоліття є спеціалісти і волонтери всіх трьох секторів суспільства: державного, комерційного і громадського у функціонуванні і розвитку яких є немало соціальних проблем, однією із яких є проблема їх гармонійної взаємодії.

Система практичної соціальної роботи в Україні уже набула нових обрисів. Вона опирається на нові правові засади, на кадровий потенціал професійно підготовлених фахівців, нову соціальну політику держави, на структуру нового громадянського суспільства, яке виникло і продовжує зміцнюватися.

В Україні, беручи до уваги економічний, політичний і соціально-психологічний стан суспільства, важливим завданням є об'єднання всіх форм і напрямів як професійної так і непрофесійної соціально-економічної діяльності в єдину систему, здатну до гнучких і ефективних змін в інтересах людей.

Крім об'єктів та суб'єктів до структури соціальної роботи належить і соціальна ситуація. Саме вона, окреслюючи конкретний стан проблеми у конкретного клієнта соціальної роботи, орієнтує, на що має бути спрямована соціальна допомога в даному випадку. Отже, соціальна ситуація клієнта є предметом соціальної роботи, безпосереднім полем докладання зусиль соціального працівника [2].

За своєю сутністю соціальна робота покликана сприяти зміцненню стабільності і безпеки суспільства. Нова Конституція у ст. 1 визначає Україну як соціальну державу. Соціальні проблеми і деформації можуть завадити економічному відродженню, політичній стабільності країни. У їх подоланні, відверненні пов'язаних з ними загроз важлива роль належить досягненню соціальної безпеки і соціальна робота активно служить цій меті.

Дослідивши сутність реформ в системі соціального захисту населення України та якість соціальної роботи можемо зробити наступні висновки.

1. Розроблені умови реформ в системі соціального захисту для підтримки населення часто не мають фінансового забезпечення та ефективних механізмів реалізації, що негативно впливає на якість соціальної роботи в цій системі.

2. Удосконалення соціальної роботи в системи соціального захисту населення передбачає запровадження державних замовлень (контрактів), договорів про спільну діяльність, пайове субсидування, пільгове кредитування, проведення тендерів, залучення неурядових і комерційних організацій тощо.

3. Актуальним завданням соціальної роботи є вдосконалення державної системи соціального захисту через ринкові умови функціонування, залучення громадян, роботодавців до витрат на соціальний захист, обмеження кола державної підтримки, надавати її лише тим категоріями людей, які через втрату майна та отримані каліцтва на війні, втратили годувальників тощо і не в змозі забезпечити себе самостійно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління / автор. кол. : О. Бетлій, М. Риженков, К. Кравчук та ін. [Під ред. І. Бураковського, В. Мовчан. К.: Ін-т екон. досліджень і політ. консультацій, 2014. 139 с.

2. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналітична доповідь.. К: Нац. ін-т стратег. досліджень. 2012. 54 с.

3. Чернета С.Ю. Модель професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. *Вісник гуманітарних наук. Humanitas*. 2021. Вип. 4. С. 57-63.

Олена Белкіна-Ковальчук

кандидат педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Законодавство України про гуманітарну допомогу складається з Законів України «Про гуманітарну допомогу», «Про благодійництво та благодійні

організації», інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до Закону України «Про гуманітарну допомогу», гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [3].

Основними завданнями гуманітарної допомоги є порятунок людського життя; надання допомоги для задоволення основних потреб людини (вода, їжа, проживання); забезпечення базової гігієни та медичної допомоги [1, с. 5].

Чіткої класифікації товарів гуманітарної допомоги в чинному законодавстві немає. «Водночас аналіз гуманітарної допомоги, що поставляється в Україну, дає змогу здійснити такий умовний поділ на основні види гуманітарної допомоги: гуманітарна допомога військового призначення (обладнання, техніка, спорядження тощо); медична гуманітарна допомога (як цивільна, так і військова медицина); гуманітарна допомога цивільному населенню (продовольчі потреби – харчування, засоби гігієни, одяг та взуття, санітарія, побутові товари тощо); паливо (як для військових потреб, так і для потреб цивільного захисту)» [2, с. 23].

Питання гуманітарної допомоги вкрай актуалізувалося із початком повномасштабної агресії з боку російської федерації, яка розпочалась 24.02.2022 як новий етап довгої восьмирічної війни. В державі постала нагальна проблема забезпечення гуманітарною допомогою військових та цивільного населення, зокрема вимушених внутрішньо переміщених осіб. Задля допомоги Україні

об'єднались як самі українці: волонтери, громадські організації, благодійні фонди, так і міжнародна спільнота.

Зазначимо, що Закон України «Про гуманітарну допомогу» в основному був розрахований на мирний час, що призвело до появи багатьох проблем щодо надання гуманітарної допомоги під час воєнних дій. Реагуючи на виклики сьогодення, держава почала стрімко перебудовувати існуючу систему забезпечення гуманітарною допомогою для її оперативного надходження тим, хто її потребує.

Важливу роль у забезпеченні гуманітарних потреб населення, відповідно до чинного законодавства, відіграє Міністерство соціальної політики України. Згідно з Законом України «Про гуманітарну допомогу», Міністерство є одним з трьох спеціально уповноважених державних органів щодо гуманітарної допомоги. Іншими двома органами є Рада міністрів Автономної Республіки Крим та обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, які також мають відповідальність у цій сфері (згідно зі статтею 4 Закону) [3].

Умови дії правового режиму воєнного стану привели до додаткового регулювання та зосередження ролі Міністерства соціальної політики України в механізмі надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в країні. Основний акцент був зроблений на організації процесу збору та розподілу коштів зі спеціального рахунку серед отримувачів для здійснення відповідних закупівель. Це відображено в постанові Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 220 (із змінами) та затвердженому нею Порядку надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні.

Після відновлення активних воєнних дій в Україні в лютому 2022 року, Міністерство економіки України почало збирати інформацію про потреби в гуманітарній допомозі. Проте після прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 328, Мінекономіки припинило збір потреб у гуманітарній допомозі. Замість цього, уряд розпочав гуманітарну кампанію, яка мала на меті забезпечити населення територіальних громад в регіонах, де тривають активні бойові дії, продовольчими товарами тривалого зберігання. Ця

кампанія отримала назву «10 млн. продуктивних наборів» і отримала певне висвітлення у ЗМІ.

Умови оборони країни від збройної агресії російської федерації поставили перед Президентом України та Урядом завдання забезпечити гуманітарну та благодійну допомогу для ЗСУ, інших військових формувань, органів правопорядку та інших суб'єктів, які борються з тероризмом згідно з законодавством. Це стало одним з пріоритетних завдань уряду. Таким чином, з 26.02.2022 року Мінекономіки отримало ще одну функцію – координацію розподілу палива на автозаправних станціях для Збройних Сил України та цивільного захисту населення.

24.02.2022 року НБУ повідомив про відкриття спеціального мультивалютного рахунку для отримання гуманітарної допомоги для Збройних Сил України. Цей рахунок призначений для отримання грошових переказів в іноземній валюті від міжнародних партнерів та донорів, а також від українського бізнесу та громадян у національній валюті. Інформація про порядок використання коштів на цьому рахунку та результати здійснених закупівель є конфіденційною і не доступна відкритим джерелам.

Координацію роботи з визнання гуманітарною допомогою товарів, що необхідні для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та цивільного захисту населення, здійснює Кабінет Міністрів України.

На засіданні Кабінету Міністрів України, що відбулося 19.03.2022 року, було прийнято рішення про призначення Міністерства охорони здоров'я України уповноваженим органом, відповідальним за облік медичної гуманітарної допомоги. Це включає медичні засоби, медичні вироби, медичне обладнання, медичні меблі, медичний транспорт, мобільні госпіталі та інше, що надходить на територію України в зв'язку з військовою агресією російської федерації. Міністерство охорони здоров'я відповідає за сортування цієї допомоги на складах першого вивантаження в Україні, а також за її розподіл та доставку до регіонів.

Ще одним із шляхів організації збору потреб, обліку допомоги, її розподілу є діяльність інформаційно-аналітичної системи «MedData». «СпівДія» (spivdiia.org.ua) є офіційною платформою країни, яка була створена координаційним штабом при Офісі Президента України та активною молоддю для збору потреб та оперативної допомоги цивільному населенню.

Міністерство молоді та спорту України в рамках цієї платформи запустило 23 «СпівДія Хаби» на базі 23 молодіжних центрів, розташованих у 18 регіонах України. Діяльність «СпівДія Хабів» спрямована на підтримку цивільного населення, зокрема молоді, з метою покращення життя молодих людей під час війни, забезпечення їхньої безпеки, добробуту та становлення у нових умовах.

Основними завдання платформи є забезпечення підтримки молоді в умовах війни, психологічна та юридична підтримка, супровід та адаптація. «СпівДія» працює за напрямками: комунікація та консультування, розподільча функція [2,с. 61].

Ще однією соціальною ініціативою, створеною Міністерством соціальної політики України за підтримки Мінцифри та Програми розвитку ООН в Україні є платформа «єДопомога». Основною метою платформи є надання допомоги тим, хто постраждав від російської агресії. Особливістю платформи є те, що вона з'єднує людей безпосередньо і не має власної складської та логістичної системи.

На платформі «єДопомога» доступна допомога за такими напрямками: інформаційний напрям, волонтерський напрям, міжнародний напрям.

Платформа «єДопомога» спрямована на забезпечення безпосередньої взаємодії між людьми, які потребують допомоги, та тих, хто готовий надати допомогу. Вона допомагає зв'язати потреби з пропозиціями, що створює більш ефективну систему допомоги.

Отже, питання забезпечення населення України необхідною гуманітарною допомогою є важливим і актуальним. Гуманітарна криза, спричинена воєнними діями та агресією, призвела до зростання потреб населення в основних життєвих потребах, таких як харчування, проживання, медична допомога та інші необхідні ресурси. Безумовно, існують проблеми і виклики, пов'язані з обліком, пошуком,

розподілом та координацією гуманітарної допомоги в Україні. Тому, для ефективного забезпечення гуманітарних потреб населення важливо розробити комплексну систему забезпечення гуманітарною допомогою, яка передбачатиме злагоджену міжінституційну взаємодію, чіткий розподіл ролей та функцій, а також принципи прозорості та підзвітності. Це допоможе створити стабільну та надійну систему гуманітарної допомоги, яка буде ефективною у забезпеченні потреб населення і збільшить довіру як внутрішніх, так і міжнародних донорів.

При розробці такої системи важливо врахувати досвід та кращі практики інших країн, а також залучити експертів з різних галузей, представників громадськості та організацій громадянського суспільства. Це допоможе створити цілісну та ефективну систему, яка відповідатиме потребам населення та викликам сучасності. Крім того, важливо забезпечити впровадження моніторингових механізмів та оцінку результативності системи забезпечення гуманітарною допомогою, щоб забезпечити її постійне вдосконалення та адаптацію до змінних потреб та викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуманітарна катастрофа чи гуманітарна голка – дві сторони однієї медалі: доступ до гуманітарної допомоги в умовах збройного конфлікту на сході України / О.А. Біда, А.Б. Блага, О.А. Мартиненко, М. Г. Статкевич; за заг. ред. А.П. Буценка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. К., КИТ, 2016. 54 с. URL : https://helsinki.org.ua/wpcontent/uploads/2016/06/Press_Humanitarian_aid_reportUKR.pdf (дата звернення: 12.05.2023).
2. Механізми надання державою гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану : аналітична довідка. Київ, Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 75 с.
3. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

Ірина Бичук,

кандидат філософських наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Фінансовий механізму соціального захисту населення забезпечує необхідні умови для формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, а також підтримується певний порядок їх руху з метою підвищення якості життя населення та суспільного добробуту. Фінансовий механізм соціального захисту населення упорядковує дію і визначає напрям опосередкованого руху частки вартості суспільного продукту у сфері соціального захисту населення [3, с. 50].

Аналіз визначень щодо фінансового механізму соціального захисту населення дає нам можливість констатувати відсутність єдиного підходу до його трактування. Вітчизняні вчені розглядають його і як систему, і як сукупність розподільчих відносин. Інші дослідники подають тлумачення фінансового механізму соціального захисту населення і в широкому та і у вузькому розуміннях.

Безпосередньо методи фінансового забезпечення в Україні реалізуються через три основні форми соціального захисту: соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальну допомогу.

Сам процес фінансового забезпечення можливо умовно поділити на два етапи: 1) формування фінансових ресурсів; 2) використання фінансових ресурсів. Кожен з етапів характеризується набором певних елементів.

Фінансовий механізм забезпечення соціального захисту населення – це сукупність способів організації фінансових відносин, котрі виникають у процесі розподільчих та перерозподільчих відносин і спрямовані на вирішення соціальних проблем та подолання соціальних ризиків [2].

Досягнення стратегічних і тактичних пріоритетів соціального захисту населення не можливе без розбудови відповідного механізму їхньої реалізації у розрізі трьох складових: правової, організаційної та фінансової підсистем. Правова підсистема механізму реалізації соціального захисту населення має передбачати розробку і затвердження комплексу нормативно-правових актів, що формують юридичне підґрунтя для прийняття практичних рішень. Організаційна підсистема механізму реалізації соціального захисту має передбачати формування системи його організаційного забезпечення, а саме: мережі органів загальної та

спеціальної компетенції у сфері соціального захисту населення, розподіл повноважень і відповідальності між органами управління соціальним захистом на різних рівнях адміністративно-територіального устрою та ін.

Фінансовий механізм реалізації соціального захисту населення передбачає формування джерел фінансових ресурсів, що направляються на виконання відповідних програм і заходів, а також обґрунтований вибір методів, форм та важелів їх використання.

У структурі фінансового механізму також слід виділяти забезпечувальні складники: нормативно-правове забезпечення; інформаційне забезпечення; технічне та кадрове забезпечення.

Фінансовий механізм соціального захисту населення функціонує в межах правового поля. Система законодавчих та підзаконних актів, що регламентує порядок здійснення соціального захисту населення в Україні, є доволі розгалуженою, потребує вдосконалення та систематизації.

Складник інформаційного забезпечення відіграє важливу роль у налагодженні взаємозв'язку між органами державної влади та місцевого самоврядування, державними та недержавними суб'єктами, що надають соціальні послуги, громадськістю.

Складник технічного забезпечення передбачає комплекс заходів щодо своєчасного і повного забезпечення співробітників органів управління та соціального захисту населення відповідною технікою (комп'ютерами, принтерами тощо), програмним забезпеченням, іншим необхідним обладнанням для створення належних умов праці та ефективної реалізації професійних обов'язків працівниками цих структур.

Особливе значення відводиться кадровому забезпеченню системи соціального захисту населення, адже органи соціального захисту зобов'язані професійно надавати соціальні послуги населенню, тому вони потребують висококваліфікованих працівників. Загалом в Україні надто громіздка і забюрократизована мережа державних та комунальних закладів соціального захисту і соціальних служб. Вона потребує реструктуризації, адже на утримання

системи органів соціального захисту виділяється коштів и не більше, ніж на соціальний захист [2].

Однією з головних умов успішного функціонування системи соціального захисту є збалансування потреби у фінансових ресурсах з наявними доходами. Основні фактори, які впливають на потребу у фінансових ресурсах для соціального захисту населення поділяються на економічні, політичні, демографічні [1]. Незважаючи на значну кількість чинників, які впливають на фінансове забезпечення, незалежно від прямого чи опосередкованого впливу, все-таки найбільший вплив на потребу у фінансових ресурсах має кількість та розмір соціальних трансфертів, які існують у системі соціального захисту.

Основними напрямками вдосконалення фінансового механізму соціального захисту населення є:

- реструктуризація надто громіздкої та забюрократизованої системи органів соціального захисту, розмежування повноважень із здійснення соціальних видатків між ними;

- встановлення обґрунтованих соціальних стандартів, дотримання їх та позбавлення їх декларативності;

- оптимізація та систематизація соціальних пільг; проведення дієвого контролю за використанням коштів бюджетів та державних цільових фондів на соціальний захист.

Фінансове забезпечення соціального захисту можна визначити як систему грошових відносин розподільчого характеру. Основними формами соціального захисту, через які відбувається безпосередньо фінансування соціальних трансфертів, є соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальна допомога. Не зважаючи на різні джерела фінансування та умови виплати соціальних трансфертів, дані форми є взаємозалежними, утворюючи досконалу систему соціального захисту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилюк О.І. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7056> (дата звернення: 10.05.2023).

2. Лубкей Н.П. Формування ефективного фінансового механізму. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/36_2019_ukr/53.pdf (дата звернення: 10.05.2023) .

3. Насібова О.В. Фінансовий механізм соціального захисту як інструмент регулювання рівня життя *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 48–54.

Ніна Гойда,

доктор медичних наук, професор,

Національний університет

охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика

Костянтин Баранніков,

доктор медичних наук, директор Українського державного

медико-соціального центру ветеранів війни

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ З ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ХОСПІСНОЮ ДОПОМОГОЮ

Сучасний стан українського суспільства оцінюється різними вітчизняними та міжнародними експертами, як незадовільний із-за низького рівня соціально-медичного обслуговування людей похилого віку, та тих хто не спроможний до самообслуговування або перебуває на межі життя і смерті, а саме категорія людей, яка потребує паліативної та хоспісної допомоги. Соціальна політика повинна базуватись на розробленні ефективних механізмів державного управління паліативною та хоспісною допомогою з запозиченням кращих практик зарубіжного досвіду.

За оцінками експертів ВООЗ в Європі щорічно помирає понад 4,8 млн. осіб, а показники смертності мають виразну тенденцію до зростання. Майже половина випадків смертей європейців (приблизно 2 млн. осіб) спричинена серйозними хронічними та онкологічними захворюваннями. Внаслідок цього істотно змінюється соціально-демографічна структура країн Європи: населення «старіє», зростає частка осіб похилого віку з очікуваною тривалістю життя старших 65 років; збільшення тривалості життя європейців супроводжується зростанням кількості випадків і тривалості інвалідності. В Європі невпинно зростають показники трудової міграції, кількості зареєстрованих розлучень.

Аналіз результатів досліджень [10, с. 6-8; 8, с. 9-12], проведених міжнародними експертами, науковцями переконливо свідчить, що в країнах світу застосовуються різні моделі, механізми паліативної та хоспісної допомоги. Це зумовлено відмінними та специфічними в окремо взятій країні середовищами, а саме політичним, історико-культурним та впливу економічного, соціально-демографічного та інших факторів. Разом з тим, філософія, концептуальні підходи до надання цієї допомоги та багато проблем, які доводиться вирішувати країнам у цій сфері є в значній мірі подібними.

У сучасних реаліях членам багатьох сімей, особливо тим, що проживають географічно віддалено один від одного, важко знайти вільний час для догляду за родичами похилого віку, з невиліковними захворюваннями, надати їм необхідну допомогу. Інкурабельні пацієнти потерпають від нестерпного болю, складних і комплексних симптомів захворювання, а члени їх сімей – від сукупності морально-психологічних, соціально-економічних та інших проблем. У цьому контексті збільшується попит на паліативну та хоспісну допомогу в європейських країнах .

Зазначені демографічні, соціальні, епідеміологічні та інші трансформації негативно позначаються на розвитку держав Європи, кидаючи їм все нові і нові виклики. Звісно, що такі тенденції, які в сукупності містять у собі серйозну потенційну загрозу соціально-економічному і суспільному розвитку Європи в цілому, потребують адекватного реагування та невідкладного віднесення їх до пріоритетів політики інститутів країн Євросоюзу. Багато міжнародних експертів і науковців одностайні в тому, що запорукою ефективного формування та реалізації політики в цій сфері є застосування дієвих механізмів державного управління паліативною та хоспісною допомогою, постійне їх осучаснення та вдосконалення.

На підставі досліджень [5, с. 463-471; 7, с. 1-11] можна констатувати, що в Європі немає загальноприйнятого, уніфікованого підходу до організації надання паліативної та хоспісної допомоги – в кожній з цих країн розроблено, впроваджено різні моделі та реалізуються різні організаційні механізми

державного управління в цій сфері. В цьому можна переконатися, проаналізувавши статистику інституцій паліативної та хоспісної допомоги, де мережі стаціонарних хоспісів найбільш розвинутими і розгалуженими є у Великобританії, Німеччині, Італії, Нідерландах, Російській Федерації та Польщі. Організаційний механізм, що базується на мобільних бригадах надання паліативної та хоспісної допомоги вдома превалює у Великобританії, Польщі, Італії та Іспанії. В цих країнах перевага надається нестационарній, денній формі надання медико-соціальних, інших паліативних послуг, які інкурабельні пацієнти можуть отримати від кваліфікованих фахівців у територіальних громадах. Групи підтримки хоспісних відділень у лікарнях найбільш розвинуті в Франції і Великобританії. В цьому контексті закономірно можна розглядати це, як лідерство Великобританії, Франції, Польщі, Німеччини, Італії та Іспанії за показниками обсягів спеціалізованих для надання паліативної та хоспісної допомоги ресурсів. Разом з тим, за показником надання таких послуг у розрахунку на 1 млн. осіб наявного в країні населення лідирують Ісландія, Великобританія, Бельгія, Швеція, Ірландія, Люксембург і Польща.

Великобританія має найвищий рейтинг у світі і за індексом якості смерті (The Quality of Death Index), який вимірює рівень і якість догляду за людьми похилого віку, невиліковними пацієнтами в завершальний період їхнього життя. Індекс якості смерті (далі – ІЯС) – це глобальне дослідження рейтингів країн світу, які розраховані за методикою британського дослідницького центру The Economist Intelligence Unit (аналітичний підрозділ британського журналу Economist) і побудовані на комбінації експертних оцінок, результатів опитувань громадської думки в досліджуваних країнах. ІЯС складається з вміщених у 4 блоки показників, які оцінюють: базові соціально-медичні послуги для людей похилого віку та термінальних пацієнтів; наявність і доступність послуг; вартість послуг; якість послуг. В ІЯС також враховано обізнаність людей про доступні для них послуги, особливості національних культур сприйняття смерті в досліджуваних країнах. Дослідження проведено в 2010 р. у 40 країнах світу, а в 2015 р. – у 80 [3].

Отже, за рівнем розвитку паліативної і хоспісної допомоги Великобританія – країна-лідер не тільки в Європі, але й у світі. Країна накопичила значний досвід у цій сфері, трансформувавши паліативну та хоспісну допомогу в сучасну філософію гуманного ставлення до життя і смерті людини, поваги до її гідності, надання невиліковному пацієнту, членам його сім'ї кваліфікованої комплексної підтримки, якісних соціально-медичних та інших послуг.

На основі результатів аналізу викладеного вище можна констатувати, що в Україні до нині продовжує застосовуватися «традиційний» організаційний механізм надання паліативної та хоспісної допомоги: виключно стаціонарна форма надання такої допомоги, відсутність консультування і навчання родичів щодо догляду за пацієнтом вдома. Серйозним упущенням в діючому організаційному механізмі є відсутність надання допомоги родичам після втрати близької людини. Сьогодні невиліковний пацієнт, члени його сім'ї, родичі потребують допомоги не тільки в період перебігу його хвороби. Вони зіштовхуються та залишаються наодинці з цілою низкою серйозних проблем, які мають вирішуватися шляхом вироблення, застосування сучасного організаційного механізму, осучаснення принципів, форм і підходів до надання паліативної та хоспісної допомоги. Актуальними є питання формування і реалізації державної Стратегії та Програми розвитку такої допомоги, в якій доречно передбачити комплексні заходи, фінансування, інші ресурси для діагностики, радикального лікування як для інкурабельних пацієнтів, так і для потенційних категорій – задоволення потреб старіючого населення, дітей, молоді, які страждають від важких захворювань, а також поранених воїнів та населення що побувало під бомбардування агресора і зазнало тяжких каліцтв.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Узагальнення результатів, отриманих у процесі аналізу сучасних тенденцій міжнародного досвіду з забезпечення населення хоспісною допомогою дає підстави сформулювати такі висновки.

Результати дослідження сучасного міжнародного досвіду дають підстави стверджувати, що в країнах світу застосовуються різні організаційні механізми

державного управління паліативною та хоспісною допомогою, форми і підходи до надання такої допомоги. Встановлено, що в Європі найкращий стан розвитку хоспісної допомоги в таких країнах, як Великобританія, Ірландія, Бельгія, Німеччина, Нідерланди, Франція та ін.

Встановлено, що в Австралії з 1998 р. представниками суспільних секторів розробляються та реалізуються національні, регіональні, місцеві стратегії розвитку паліативної та хоспісної допомоги. Австралія накопичила значний досвід у стандартизації послуг такої допомоги, їх моніторингу, оцінюванні.

Зважаючи на вище зазначене Україна далеко відстає від країн Євросоюзу в організації та наданні хоспісної допомоги, а дослідження позитивного міжнародного досвіду державного управління цією системою повинні стати хорошою платформою для зміни ситуації на краще з подальшою науковою розвідкою цих процесів та їх імплементацією в систему соціального захисту населення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cancer Pain Relief and Palliative Care: Report of a WHO Expert Committee. Technical Report Series 804. Geneva: World Health Organisation, 1990. 75 p.
2. Lynn J. Living well at the end of life: adapting health care to serious chronic illness in old age / Joanne Lynn, David M. Adamson. the USA: Pittsburgh; RandHealth, 2003. 19 p.
3. Standards for Providing Quality Palliative Care for all Australians. Australia: Palliative Care Australia, 2005. 41 p.
4. Паллиативная помощь. Убедительные факты. / [Под ред. Э. Девис, И. Хиггинсон]. Дания: Копенгаген, Европейское региональное бюро ВОЗ. 2005. 32 с.
5. Centeno C. Facts and indicators on palliative care development in 52 countries of the WHO European region: results of an EAPC task force / C. Centeno, D. Clark, T. Lynch et al. *Palliative Medicine: The Research Journal of the EAPC* (A Multiprofessional Journal). 2007. Vol. 21 (Sept.). P. 463-471.
6. National Palliative Care Strategy 2010: Supporting Australians to Live Well at the End of Life. Australia: Commonwealth of Australia, 2011. 20 p.
7. Pivodic L. Palliative Care Service Use in Four European Countries: A Cross-National Retrospective Study via Representative Networks of General Practitioners / L. Pivodic, K. Pardon, et al. *Plo S One: US nonprofit corp.* 2013. Vol. 8 (Dec.). Issue 12. P. 1-11.
8. Современное состояние паллиативной помощи инкурабельным больным в России. *Форум долгосрочной опеки: ежекварт. журн.* 2014. № 1 (1). С. 9-12.
9. How many people need palliative care? A study developing and comparing methods for population-based estimates *Palliative Medicine*. 2014. No. 28 (1). P. 49-58.
10. Каптчач И. Паллиативный уход за больными в Польше / Изабелла Каптчач. *Форум долгосрочной опеки: ежекварт. журн.* 2014. № 1 (1). С. 6-8.

11. Дубич К. В. Механізми державного управління соціальними послугами : зарубіжний досвід та українські реалії : монографія. К. : Вид-во НАДУ при Президентові України, 2015. 386 с.

12. Woitha K. Ranking of Palliative Care Development in the Countries of the European Union / K. Woitha, E. Garralda, J.-M. Martin-Moreno, D. Clark, C. Centeno. *Journal of Pain and Symptom Management*. 2016. Vol 52 (Sept.). No 3. –P. 370-377.

Ніна Діденко,

доктор наук з державного управління, професор,

Національний університет

охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика

СОЦІАЛЬНА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЯК ПРІОРИТЕТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Вступ до ЄС і формування України як сильної європейської країни актуалізує значне коло питань, які стосуються соціальної політики, соціального діалогу, соціального захисту громадян. Переваги євроінтеграції можуть сприйматися суспільством позитивно, коли кожна сім'я або окрема людина отримає зміни у якості свого життя. Соціальна якість життя є одним з пріоритетів європейської соціальної політики і пошук шляхів імплементації європейських соціальних стандартів є важливим механізмом відновлення та розвитку України.

Наразі в Україні ми маємо ситуацію збільшення вразливих, мало захищених категорій населення, яких війна поставила на межу виживання. Ми маємо значно пошкоджену або зруйновану соціальну інфраструктуру, збільшення навантаження на установи, що надають соціальні послуги та їх працівників у тих регіонах, які прийняли велику кількість переміщених осіб, зменшення надходжень до бюджету на соціальний захист. Отже, потрібна соціальна політика, яка може долати виклики війни і післявоєнної відбудови, забезпечувати мінімально гідні умови життя, формувати адекватну мережу суспільної солідарності.

Важливо, що на шляху імплементації основних норм соціального законодавства ЄС ми можемо опиратися на розвинуту нормативно-правову базу: на європейському рівні встановлені мінімальні соціальні стандарти, здійснюється

гармонізація систем соціального захисту і збалансування національних законодавств шляхом імплементації директив, що захищають інтереси окремих соціальних груп.

Після тривалих багаторічних дискусій за участю європейських соціальних партнерів 17 листопада 2017 році на Соціальному саміті в Гетеборзі Європейський Парламент, Рада та Комісія проголосили Європейський стовп соціальних прав [3]. У ньому викладено 20 ключових принципів, які є дороговказом, що ведуть до сильної соціальної Європи, яка є справедливою, інклюзивною та повною можливостей у XXI столітті. ЄССП складається із трьох розділів «Рівні можливості та доступ на ринок праці», «Справедливі умови праці», «Соціальний захист та інклюзія».

У Плані дій з реалізації Європейського стовпа соціальних прав, проголошеному 4 березня 2021 року та підтверженому на Соціальному саміті ЄС у Порто в травні 2021 року [4], визначено низку заходів на рівні ЄС, які Комісія зобов'язується здійснити протягом поточного мандату (до кінця 2024 року), спираючись на численні дії, вже здійснені з моменту проголошення ЄССП.

Серед реалізованих на сьогодні заходів: перегляд промислової стратегії Європи, план дій ЄС щодо соціальної економіки, директива про умови праці працівників платформ, пропозиція щодо регулювання штучного інтелекту, стратегічні рамки охорони праці 2021–2027 тощо.

План дій з реалізації Європейського стовпа соціальних прав передбачає уніфікацію соціальних стандартів всередині Євросоюзу та визначає соціальні цілі ЄС до 2030 року: 78% громадян ЄС віком від 20 до 64 років повинні мати роботу; не менше 60% усіх дорослих повинні щорічно брати участь у заходах безперервного навчання; кількість людей, що перебувають під загрозою бідності або соціальної ізоляції, має бути скорочена, як мінімум, на 15 млн., серед них не менше 5 млн. дітей [4].

Отже, ставлення до соціальних проблем і способів їх вирішення в ЄС є практичним кейсом для України, Але слід зауважити, що на соціальне майбутнє України впливатимуть ті виклики, які має наразі ЄС та які впливають на

соціальну якість життя громадян. Особливої уваги потребують такі питання як: зростання вартості життя і збільшення кількості «працюючих бідних»; закриття підприємств, втрата робочих місць, зростання проблем на ринку праці, що потребує додаткових витрат на створення нових робочих місць (або введення безумовного базового доходу); зростання безробіття внаслідок переміщення капіталу з країн ЄС з причини високого рівня податків (кошти від яких призначені для соціальних цілей); приховування доходів від оподаткування на всіх рівнях; нестача коштів для реалізації пенсійних та інших соціальних програм; рецесія, інфляція, старіння населення, імміграція/еміграція та потік біженців, з якими сьогодні стикається ЄС в цілому та окремі країни-члени.

Це означає, що країнам ЄС треба зробити вибір між стратегією забезпечення «соціальної якості життя» та забезпеченням мінімальних стандартів добробуту. Для вирішення цих проблем застосовуються різні заходи, серед яких виділимо наступні:

- перегляд законодавства, яке буде відповідати принципам розумного регулювання зайнятості,
- підтримка мобільності за допомогою інвестицій з європейських фондів;
- посилення кооперації між інститутами трудового ринку, в тому числі між державними установами зайнятості держав - членів ЄС;
- підвищення ролі соціального партнерства у вирішенні проблем в галузі зайнятості, пошук різноманітних форм зайнятості та оплати праці, посилюючи соціальну відповідальність бізнесу за підвищення доходів працюючих як пріоритетний напрямок забезпечення гідної праці та використовуючи економічні і правові основи підвищення продуктивності та оплати праці на основі застосування нових технологій.

Це дасть можливість мати в ЄС ринок праці, побудований на гнучкості і розвитку нових знань, умінь і навичок працівників. Так, у 2022 році у ЄС у законодавство країн-членів імплементована Директива про прозорі та передбачувані умови праці [1], яка забезпечує більш широкі та оновлені трудові права та захист для 182 мільйонів працівників у ЄС.

Важливою також є розробка в ЄС стійкого механізму реагування на надзвичайні ситуації соціального характеру з огляду на стрімке зростання вартості життя в усіх державах-членах і подальше зниження рівня життя більшості громадян. Для цього необхідно обговорити та розробити спеціальний і надійний загальноєвропейський механізм, щоб погасити удар по купівельній спроможності громадян, на додаток до вже існуючих інструментів, які можуть бути не зовсім придатними для вирішення поточної кризи.

Висновки. Отже, основні напрями соціальної політики ЄС на 2023-2024 рр. як зазначається у відповідних документах, зосереджені на просуванні гідної праці для всіх, стримуванні нерівності шляхом подолання бідності та соціального виключення, забезпеченні універсального доступу до соціального захисту та недискримінаційного доступу до соціальних послуг, соціальному діалозі, праві на безпечні та здорові умови праці.

Для України на наступні два роки в межах проекту «Посилення соціального захисту в Україні» [1] Рада Європи, наприклад, запланувала всебічну підтримку для підвищення рівня соціальних прав та соціального захисту вразливих осіб в Україні, включно з населенням, що постраждало від війни. Йдеться про експертну, інституційну підтримку та навчання українських органів державної влади для реформування соціально-орієнтованого законодавства та політик, створення безбар'єрного простору в Україні, подолання бідності та боротьби з соціальним виключенням в Україні, а також підвищення обізнаності про соціальні права та механізми їхнього захисту серед національних та місцевих органів влади, надавачів та отримувачів соціальних послуг, суддів, викладачів, адвокатів, студентів та школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Посилення соціального захисту в Україні. URL: <https://www.coe.int> › kyiv (дата звернення: 10.05.2023).
2. Directive (EU) 2019/1152 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on transparent and predictable working conditions in the European Union. PE/43/2019/REV/1/ URL: [PE/43/2019/REV/1URL: PE/43/2019/REV/1URL:](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1152)
3. The European Pillar of Social Rights in 20 principles. URL: <https://ec.europa.eu/social> (дата звернення: 10.05.2023)

4. The European Pillar of Social Rights Action Plan. URL: <https://ec.europa.eu/social> (дата звернення: 10.05.2023).

*Клавдія Дубич,
доктор наук з державного управління, професор,
Національний університет
охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика*

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ ВІЙНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Аналізуючи сучасний стан українського суспільства в умовах війни та тотального бомбардування цивільної і критичної інфраструктури міст та сіл можна констатувати, що соціальні ризики для українського суспільства досягли максимального рівня.

Війна, як явище негативне, таїть в собі велику кількість соціальних ризиків, які безпосередньо впливають на людину, суспільство та державу. Аналізуючи наукову думку різних фахівців, щодо соціальних ризиків ми звернули увагу на висловлювання Ральфа Шефера, який вважає, що ризик безпосередньо пов'язаний з небезпекою: природною чи створеною людиною та характеризує її як потенційну втрату. Зважаючи на класифікацію соціальних ризиків відповідно до їх типу та причин виникнення вітчизняний науковець Н.Болотіна згрупувала їх за видами: загальнолюдські (загально-соціальні) як поділені на загальнопоширені (хвороба, непрацездатність, материнство, безробіття, старість, смерть, сімейні витрати тощо) і не загально поширені, які держава може визначати за своїм баченням: професійні, зумовлені негативними чинниками виробництва, що призводять до травматизму і професійних захворювань; державно-політичні, пов'язані із воєнними діями, політичними репресіями тощо; техногенні та екологічні [1, с. 49].

Дослідивши сутність соціальних ризиків, ми можемо акцентувати увагу на тому, які соціальні ризики супроводжують життя українського суспільства в цій

війні, слід зазначити що такі соціальні ризики – це явища об'єктивного характеру, а їх настання не залежить від волі громадянина, суспільства чи держави в цілому. Негативні наслідки соціальних ризиків війни характеризуються тим, що не можуть бути усунуті державою самостійно без допомоги ззовні. Основними чинниками настання соціальних ризиків в період ведення військових дій є обмеження або порушення соціально-економічного розвитку держави та життєдіяльності громадян, яке зумовлює їх соціальну та матеріальну незахищеність. Важливою ознакою унормування соціальних ризиків війни являється те, що вони повинні бути закріплені в законодавстві і внаслідок яких, будь-який громадянин може розраховувати на допомогу держави, суспільства чи міжнародного співтовариства [4].

Настання соціального ризику є потенційно можливим, коли в державі йде війна, наслідки якої є основними факторами таких ризиків. Зважаючи на це можна зазначити, що соціальний ризик є соціально значимою обставиною об'єктивного характеру з настанням якої особа чи група осіб не спроможні самостійно їх подолати і потребують підтримки та соціального захисту від держави [6].

Аналізуючи сучасну ситуацію в Україні в зв'язку з військовою агресією актуалізуються проблеми соціальних ризиків для українського суспільства, пов'язані з необхідністю конкретизувати характер ситуації та види загроз в яких знаходять прояв соціальні ризики, вони можуть мати місце не лише з веденням військових дій, а й внаслідок соціально-політичної діяльності та бездіяльності.

Дослідивши думки та позиції науковців таких як Н.Болотіна, А.Качинський, В.Кривошеїн, В. Надрага, Р. Підлипна та Н. Чудик-Білоусова, вважаємо, що зменшити негативні наслідки соціальних ризиків в період війни та післявоєнний час, особливо для населення та територій, що були під окупацією і зазнали нищівних бомбардувань та втратили все майно можна наступним чином:

– розроблення механізмів державного управління з локалізації негативних тенденцій, що перешкоджають ефективному функціонуванню системи організації соціального захисту населення (податкових, правових, інформаційних,

адміністративних, соціально-політичних);

- сприяння органів публічної влади та місцевого самоврядування міжнародним донорам, громадським організаціям, благодійним фондам тощо у розробці і реалізації соціальних програм з соціального захисту військовослужбовців та їх сімей і цивільного населення;

- запровадженням правил та можливостей повернення на свої території населення з внутрішньої та зовнішньої міграції;

- надання гуманітарної та соціальної допомоги;

- запровадження механізмів відновлення критичної інфраструктури держави та власного житла і майна громадян;

- розробленням програм соціального захисту воїнів та цивільного населення постраждалих внаслідок участі в бойових діях та бомбардувань;

- запровадження програм забезпечення зайнятості та соціального забезпечення населення деокупованих територій зі зруйнованим потенціалом соціально-економічного розвитку;

- розроблення та реалізація соціальної політики з усунення протиріч між населенням Сходу та Заходу;

- запровадження механізмів державної та приватної підтримки з відновлення втрачених родинних зв'язків та сприяння пошуку загиблих родичів;

- вирішення проблем з виплатою країною-агресором репарацій для держави та громадян;

- вирішення питань соціальної нерівності між багатими та бідними верствами населення, які максимально загостряться в повоєнний період;

- соціальне маневрування доходами громадян шляхом вирівнювання доходів зважаючи на вітчизняні та міжнародні стандарти соціального захисту;

- очищення деокупованих територій від вибухонебезпечних приладів та зброї;

- запровадження системи реабілітаційних центрів для усунення наслідків перенесеного полону, катувань та насилля військовослужбовцями та цивільним

населенням, тощо.

Дослідивши соціальні ризики війни та їх вплив на життя українського суспільства можна зробити наступні висновки.

1. Соціальні ризики під час війни виникають і існують в надзвичайних, умовах ведення бойових дій, тому закономірно супроводжують життєдіяльність українського суспільства.

2. Науковцями розроблено класифікацію соціальних ризиків які екстраполюються на період війни, зокрема визначено наступні їх види загальнолюдські (загально-соціальні) як поділені на загальнопоширені (хвороба, непрацездатність, материнство, безробіття, старість, смерть, сімейні витрати тощо) і не загально поширені, які держава може визначати за своїм баченням: професійні, зумовлені негативними чинниками виробництва, що призводять до травматизму і професійних захворювань; державно-політичні, пов'язані із воєнними діями, політичними репресіями тощо; техногенні та екологічні.

3. Для подолання наслідків соціальних ризиків які спровоковані війною необхідно змінити підходи до формування соціальної політики та системи соціального захисту населення України в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: навч. посібник. Київ: Знання, 2005. 615 с.
2. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень: монографія. Київ: НІСД, 2013. 104 с.
3. Кривошеїн В.В. Соціальні ризики. Соціологія: терміни і поняття: Навчальний словник-довідник. за заг. ред. В.М. Пічі. Львів: «Новий Світ – 2000», 2018. С. 464-465.
4. Надрага В.І. Соціальні ризики: сутність, аналіз, можливості впливу: монографія. Київ: Сердюк В.Л., 2015. 330 с.
5. Підлипна Р. П. Система соціального захисту населення в Україні в сучасних умовах: сутність і основні складові. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2015. №1 (69), ч. 1. С. 16–22.
6. Чудик-Білоусова Н. І. Нові соціальні ризики як підстава соціального забезпечення в Україні. *Університетські наукові записки*. 2015. №1 (53). С. 82–108.

*Тарас Заблоцький,
аспірант кафедри соціальної роботи
та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

БЕЗПЕКА МОЛОДІ У КІБЕРПРОСТОРИ: РИЗИКИ ТА РЕАГУВАННЯ

У тезах автор описує ризики, з якими стикається молодь під час користуванні Кіберпростором, а також реагування на адиктивну поведінку підлітків в Інтернеті.

Актуальність теми обумовлена тим, що зі зростанням використання Інтернету дітьми та підлітками, постає питання їх безпеки у Кіберпросторі. Створення безпечного середовища для підлітків вимагає глибокого розуміння типів та поширеності онлайн-ризиків, з якими стикаються молоді користувачі Інтернету, а також найбільш ефективні рішення для зменшення останніх.

Незважаючи на значну кількість досліджень, які були проведені щодо виявлення цих ризиків та методів реагування на них, підвищення рівня безпеки молоді в Кіберпросторі залишається проблемою. Терміни та категорії, пов'язані з онлайн-безпекою (наприклад, «кібербулінг») частково визначені та описані, проте часто відрізняються, що створює складність для порівняння статистик та висновків. Крім того, існують складні дублювання між різними підтемами безпеки в Інтернеті у дослідженнях сучасних науковців. Визначення і усунення даних прогалин у вже існуючих дослідженнях, розуміння проблем та ризиків, з якими стикається молодь може відігравати ключову роль в політиці безпеки користування Кіберпростором.

Чимало науковців, таких як С. Лівінгстон, Д.А.Гердзел, К. Мітчел, Дж. Волак, Л.С. Кларк, С. Болман, А. Ленгарт, С. Чаї, С.Багчі-Сен, С. Моррелл, Н. Р.Рао, та багато інших піднімали актуальні питання та розглядали ризики та методи реагування на них у Кіберпросторі.

Вчені стверджують, що подібно до традиційного булінгу, кібербулінг серед однолітків можна розглянути в ширшому соціальному контексті. У деяких

випадках дорослі схильні вважати певні дії кібербулінгом, а підліток може описати як драму між однолітками(що часто починалося з проблеми офлайн).Таким чином, дослідники часто заохочують школи розвивати усвідомлення поняття «кібербулінгу», щоб зменшити й усунути це явище між однокласниками. Такі методи реагування також можуть сприяти створеннюзагальношкільної програми запобігання булінгу, а також уможливити щорічну оцінку ефективності [4].

Автор зауважує, що досягнення консенсусу щодо визначення кібербулінгу як одного з ризиків адиктивної поведінки молоді у Кіберпросторі (і категорійкібербулінг) було б корисним для майбутніх досліджень. Важливо визнати, що батьки, соціальні працівники, освітяни та молодь можуть по-різному сприймати те, що таке кібербулінг. Крім того, важливо визначити, які превентивні стратегії, методи реагування та програми є найефективнішими для запобігання кібербулінгу та Інтернет-агресії з боку молоді у Кіберпросторі. Крім того, ще немає чіткого розуміння демографічних факторів (стать,вік, соціально-економічний статус, раса тощо), які пов'язані з можливістю стати кібер-хуліганом або кібер-жертвою. Дослідження в цій сфері можуть допомогти громадам розробити більш індивідуальні та ефективні програми профілактики та методи реагування. Це можуть бути стратегії вдома, у школі чи університеті [2].

Також, одним з ризиків впливу на безпеку підлітків у Кіберпросторіє почуття власної безпечності. Переважна кількість підлітків і батьків, опитаних Hart Research Associates, повідомили, що вони вважають, що молодь поводить себе або «дуже» або «дещо» безпечно в Інтернеті. Коли їм поставили відкрите запитання про те, що означає бути безпечним в Інтернеті, 25 відсотків підлітків згадали проблеми конфіденційності та «забезпечення відсутності доступу до особистої чи ідентифікаційної інформації». 17 відсотків молоді «стверджують, що безпека означає запобігання шкоди чи переслідуванням». Найбільше занепокоєння батьків щодо безпеки молоді в Кіберпросторі – це «уникнення сценаріїв «небезпеки незнайомців», які можуть зашкодити та негативно вплинути на несформовані особистості підлітків»[1, с. 170].

Багато підходів до зменшення онлайн-ризиків, з якими стикається молодь, зосереджені на управлінні ризиками через освіту та моніторинг, не враховуючи високий рівень технологічних знань багатьох молодих людей [2, с. 429]. Облік для потенційні розриви між поколіннями в технологічному досвіді є важливим компонентом у подоланні відмінностей у сприйнятті між молоддю та дорослими та можуть призвести до ефективного реагування на онлайн-загрози. Молодь часто повідомляє, що «що непорозуміння з боку поколінь щодо цінності сайтів соціальних мереж викликало занепокоєння дорослих про те, як їх використовує молодь» [5, с. 220].

Зауважимо, що для молоді є важливою батьківська компетентність та відкрите спілкування для зменшення ризиків у Кіберпросторі. Саме цей момент може стати ключовим для створення методів своєчасного та правильного реагування на адиктивну поведінку молоді в онлайні та створення безпеки користування Інтернетом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chai S., Bagchi-Sen S., Morrell C., Rao H. R., Upadhyaya S. J. Internet and online information privacy: An exploratory study of preteens and early teens. *Professional Communication, IEEE Transactionson*. 2009. 52(2), P. 167-182.
2. Farrukh A., Sadwick R., and Villasenor J. Youth Internet Safety: Risks, Responses, and Research Recommendations. *Center of technology innovation at brookings*. 2014.
3. Hertz D. A. Don't talk to strangers: An analysis of government and industry efforts to protect a child's privacy online. *Fed. Comm. LJ*. 1999. 52, P. 429.
4. Lenhart A. Cyberbullying and online teens. 2007. URL: <http://www.pewinternet.org/2007/06/27/cyberbullying/> (дата звернення: 01.05.2023)
5. Livingstone S. Drawing conclusions from new media research: Reflections and puzzles regarding children's experience of the Internet. *The Information Society*. 2006. 22(4), P. 219-230.

Владислав Іонов,
аспірант кафедри педагогіки,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТІ ПРОВІДНІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗРОБЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ

Проблема управління соціальною роботою у сучасному науковому дискурсі визначається безумовно як актуальною і нагальною, передусім, у контексті деструктивних наслідків військового стану для усіх категорій громадян. Так, у науковій літературі представлено різні концепції розроблення проблеми, обґрунтовано теорії управління, а також напрацьовано категоріальний апарат, який розкриває та увиразнює процес управління соціальною роботою. Оскільки, окреслена нами проблема є дотичною до проблеми управління організаціями, персоналом загалом, вважаємо за доцільне розкрити методологічні основи і провідні концепції розроблення саме процесу управління, визначивши його складові та рівні.

Передусім, зауважимо: в українській літературі, особливо перекладній, досить часто термін «управління» є синонімом дефініції «менеджмент». Однак, зазначає К. Шендеровський [6, с. 18], ці поняття за своїм змістом мають суттєву відмінність. Визначимо призначення цих видів діяльності та виділимо спільні риси, які їх об'єднують. Так, термін «управління» у тлумачних словниках української мови має такі значення: дія з управління технічними засобами; керувати, спрямовувати діяльність, роботу будь-кого; адміністративна установа або адміністративний орган усередині якоїсь установ.

Аналіз цих визначень дозволяє говорити про те, що термін «управління» має досить широке значення – від визначення дій людини щодо управління технічними засобами або тваринами до процесу управління власне людьми.

Наприклад, О. Козуб [4, с. 71] визначає управління як це процес розподілу та руху ресурсів в організації з наперед заданою метою та за заздалегідь розробленим планом, з безперервним контролем результатів діяльності. У цьому контексті, зазначає дослідник, процес маємо розуміти як сукупність послідовних управлінських дій, спрямований на отримання результату.

Натомість, менеджмент, як стверджує М. Лукашевич [5, с. 25], є сукупністю методів, принципів, засобів та форм управління організаціями з метою підвищення ефективності їх діяльності. З метою визначення сфери застосування менеджменту, науковці, зокрема О. Кузьмін і О. Мельник [3, с. 45], виділяються

різні його види, наприклад, менеджмент організацій, адміністративний менеджмент, функціональний менеджмент, галузевий менеджмент та ін.

При цьому, наголошує В. Андрущенко [1, с. 12], термін «менеджмент» варто вживати лише в тому випадку, якщо об'єктом управління є окрема людина, група людей або колектив (різновид групи) людей, які працюють в організаціях. Отже, менеджмент та управління є синонімами лише стосовно цілеспрямованої та узгодженої роботи колективів людей.

Звертаючись до поняття управління соціальною роботою, зауважимо на тому, що у науковому дискурсі воно розглядається як різновид соціального управління, котрий має кілька значень.

Перше значення, згідно із даними Є. Дедов [2, с. 26], є організаційно-структурним, тобто передбачає вирішення наступних питань:

1. Хто має виконувати (виконує) соціальну роботу?
2. Які органи, підрозділи мають цим займатися (займаються)?
3. Яка ефективність (результативність) їхньої діяльності?

Варто зауважити, організаційно-структурне значення управління соціальною роботою відображається на різних рівнях – державному, регіональному (територіальному), локальному – і має відповідні організаційні структури – Міністерство соціальної політики, департаменти соціального захисту, територіальні служби соціального захисту, соціальні установи.

Друге значення поняття управління соціальною роботою – функціональне, тобто передбачає виконання як загальних, так і конкретних функцій. Загальними функціями, які незалежать від рівня суб'єкта, його компетенції та ін., вважаються: прогнозування; планування (цілепокладання); організація; координація; стимулювання (мотивація); маркетинг; облік та контроль.

Третє значення поняття управління соціальною роботою відображає діяльність керівників різних рівнів у системі соціального захисту, допомоги. І вже від професіоналізму керівників переважно залежить якість організації управління та його результативність.

Під четвертим значенням поняття управління соціальною роботою можемо розуміти процес, що включає низку елементів, серед яких В. Андрущенко [1, с. 85] називає наступні: цільова орієнтація; розподіл функцій та формування організаційних структур, підбір та розстановка кадрів; відповідність цілей, завдань та вирішення ресурсів – інформаційним, матеріальним, трудовим, фінансовим, тимчасовим; використання різноманітних форм та методів управління або засобів, які забезпечують досягнення тих чи інших результатів; використання зворотного зв'язку – облік, контроль, перевірка виконання.

П'яте значення поняття управління соціальною роботою дозволяє розглядати його як вид професійної діяльності, управлінської праці, що включає тріаду: предмет праці (інформація), засоби праці (організаційні та технічні) та людину, яка володіє певними знаннями, навичками та вміннями.

Поєднання цих трьох складових, як стверджує В. Андрущенко, називається організацією праці в системі соціального управління, яка передбачає вирішення таких проблем, як: підготовка та підбір кадрів, підвищення їх кваліфікації; складання кваліфікаційних характеристик; організація праці керівників, фахівців та соціальних працівників у громадах; побудова та використання інформаційних систем та технологій, мотивація праці, оцінка та оплата праці управлінських працівників.

Зрештою, шосте значення управління соціальною роботою відображає науку та навчальну дисципліну. Отже, на основі сказаного вище можемо стверджувати про те, що управління соціальною роботою – це процес постановки цілей, завдань та організація практичної діяльності людей задля їхнього досягнення та виконання.

Отже, висвітлення категоріального апарату і провідних концепцій розроблення проблеми управління соціальною роботою дозволяє констатувати наступне. Поняття «управління» і «менеджмент» є синонімами лише стосовно цілеспрямованої та узгодженої роботи колективів людей. Наголошено на тому, що розкриття категорії «управління соціальною роботою» передбачає її аналіз у

певних площинах, зокрема, організаційно-структурний та функціональний зміст управління; управління як вид професійної діяльності; управління як наука та навчальна дисципліна та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Соціальна робота: Менеджмент соціальної роботи. Навч. посібник, кн. 7. К. : ДЦССН, 2013. 276 с.
2. Дєдов Є. Г. Мета як сутнісна й змістовна категорія менеджменту соціальної роботи. *Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка*, 2007. № 6(123). С. 67–71.
3. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Основи менеджменту: підручник. К. : Академвидат, 2013. 246 с.
4. Козуб О. О. Менеджмент соціальної роботи як сучасний напрямок управлінської діяльності. *Грані. Соціологія*, 2012. № 3(83). С. 70–73.
5. Лукашевич М. П. Менеджмент соціальної роботи: теорія і практика: навч. посібник. К. : Каравела, 2017. 296 с.
6. Шендеровський К. Менеджмент соціальної роботи: посібник. К. : Главник, 2017. 207 с.

Андрій Колосок,

кандидат економічних, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПІЛЬГОВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ

Нині в Україні є надзвичайна велика кількість пільговиків, які у повній мірі не отримують гарантованих державою соціальних благ. Це пов'язано з дефіцитом необхідних коштів, не ефективним їх розподілом, громіздким та суперечливим законодавством, складним адмініструванням, значною кількістю отримувачів пільг. Тому розв'язання усіх цих проблем є надзвичайно важливим та актуальним питанням сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблем соціального захисту громадян займалися: Батманова В.В. [1], Бондар М.І. [2], Гапочка В.М. [3], Горієва Л.А. [5], Рак Н.В.[5], Смирнова І.І. [5], та ін.

До пільгових категорій громадян належать: ветерани війни; ветерани праці; особи, які мають особливі заслуги перед державою; багатодітні сім'ї; особи, які постраждали від Чорнобильської катастрофи; діти-сироти та діти, позбавлені

батьківського піклування; реабілітовані особи, пенсіонери, інваліди, діти-інваліди, малозабезпечені сім'ї, військовослужбовці, учасники бойових дій та члени їх сімей; хворі на СНІД та ВІЛ-інфіковані, тощо...

Система соціального захисту цих категорій громадян передбачає різні форми пільг, а саме: житлово-комунальні, медико-реабілітаційні, транспортні, соціально-побутові, пенсійні та соціально-трудова.

На наш погляд, найбільш значущими є пільги на житлово-комунальні послуги, що надаються у грошовій готівковій або безготівковій формі. Зокрема, згідно офіційних даних Департаменту соціальної політики Луцької міської ради протягом 2022 року щомісяця дана пільга нараховувалась в середньому на місяць 7 657 особам на суму 8 199 629 грн. Всього за 2022 рік у Луцькій міській територіальній громаді на фінансування пільг з житлово-комунальних послуг було виділено 98 395 542 грн. [4].

Аналіз динаміки середнього розміру пільги на житлово-комунальні послуги на одну особу в Луцькій міській територіальній громаді протягом 2022 року показав, що розмір пільги залежить від сезону і тісно пов'язаний з температурою навколишнього середовища. Зокрема у лютому 2022 року середній розмір пільги на житлово-комунальні послуги на одну особу становив 1548 грн. далі протягом березня-квітня спостерігалось зменшення до 460 грн. у травні-червні, і протягом серпня – жовтня спостерігалось збільшення до 1528 грн. у листопаді (рис. 1). Необхідно відмітити, незначний розмір пільги у доларовому еквіваленті, який коливається від 13 до 42 доларів згідно фіксованого курсу Національного банку України.

Додатково із місцевого бюджету протягом 2022 року згідно рішення виконавчого комітету Луцької міської ради від 28.12.2021 № 1080-1, здійснено виплату адресної грошової допомоги на оплату житлово-комунальних послуг, електричної енергії на загальну суму 5 740 700 грн. наступним категоріям громадян: бійці-добровольці; особи з інвалідністю по зору; члени сімей загиблих в Афганістані; члени сімей загиблих в АТО; неодружені повнолітні діти, які визнані особою з інвалідністю з дитинства [4].

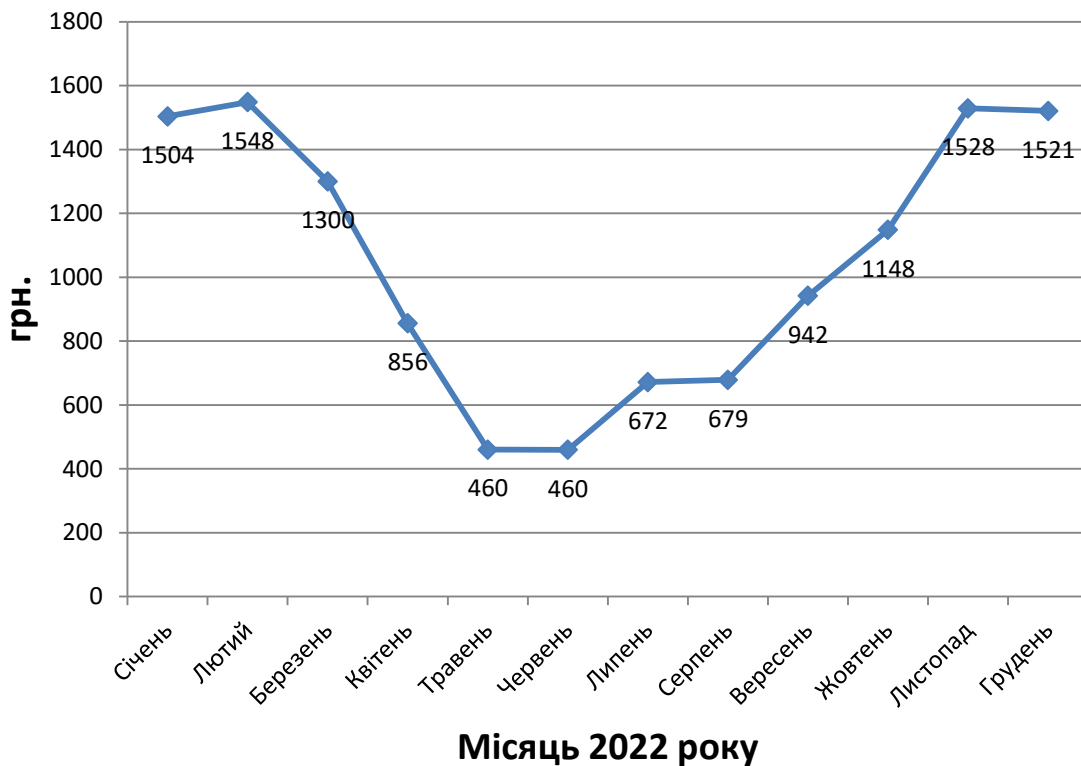

Рис. 1. Динаміка середнього розміру пільги на житлово-комунальні послуги на одну особу в Луцькій міській територіальній громаді

Щодо інших видів соціальних пільг то протягом 2022 року у Луцькій міській територіальній громаді було:

- Здійснено компенсацію 395-ти власникам житлових приміщень, які тимчасово розмістили внутрішньо переміщених осіб на загальну суму 2 360 232 грн.
- Виплачено соціальні стипендії 1115 студентам, які перебувають на обліку в ЄДАРП на загальну суму 29 061 360 грн.
- Забезпечено путівками на санаторно-курортне лікування 289 осіб, з них: 19 - учасників бойових дій; 48 - осіб з інвалідністю внаслідок війни; 12 - учасників війни; 3 - особи, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; 73 - осіб з інвалідністю від загального захворювання та з дитинства; 11 - супровідників осіб з інвалідністю 1-ї групи; 123 - особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, віднесеним до категорії 1, серед них 14 дітей з інвалідністю внаслідок ЧАЕС.

– Оздоровлено 42 дитини пільгових категорій, з них: 20 дітей в оздоровчому закладі «Соколята», 22 дитини у оздоровчому закладі «Артек-Прикарпаття».

– Відшкодовано вартість проїзду 32 громадянам, постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи на суму 16,8 тис. гривень.

– Призначено та виплачено щомісячну грошову компенсацію вартості продуктів харчування для 791 громадянина, віднесеного до категорії 1 і 2 осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи на суму 3 565,8 тис. гривень.

– Призначено та виплачено компенсацію взамін санаторно-курортної путівки для 5 осіб з інвалідністю внаслідок війни та для 26 осіб з інвалідністю загального захворювання на загальну суму 15,2 тис. гривень.

– Призначено та виплачено компенсацію взамін санаторно-курортної путівки для 22 осіб, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС та віднесені до 1 категорії, на суму 14,9 тис. гривень.

– Прийнято заяв, призначено та відшкодовано коштів за пільгове медичне обслуговування від 704 осіб на загальну суму 1196,2 тис. гривень.

– Прийнято 151 заяву та призначено адресну грошову допомогу пільговим категоріям громадян для придбання лікарських засобів, препаратів та виробів медичного призначення на суму 1878,1 тис. гривень [4].

З метою підвищення ефективності соціального захисту пільгових категорій громадян необхідно: впровадити єдину інформаційну систему обліку усіх пільговиків та виплат по ним, забезпечивши сумісність з іншими базами даних Пенсійного Фонду України, Державної служби зайнятості, Державної податкової служби України, Департаментами соціального захисту та Центрами соціальних служб територіальних громад; сформувати єдиний нормативно-правовий документ, який би регулював процедури призначення усіх видів пільг; максимізувати адресність соціальної пільги прив'язавши її до конкретного отримувача, за принципом «гроші ходять за пільговиком»; підняти мінімальні соціальні стандарти та збалансувати таким чином відношення кількості

пільговиків до населення держави в цілому; забезпечити паритетне фінансування соціальних пільг з державного та місцевих бюджетів, максимально залучати кошти міжнародних соціальних програм та благодійних фондів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батманова В.В. Визначення публічні послуги в сфері соціального захисту населення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2021. № 65. С. 204-209. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.37> (дата звернення: 20.04.2023).
2. Бондар М.І. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-10> (дата звернення: 02.05.2023).
3. Гапочка В.М. Соціальний захист безробітних: реалії сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2022. № 74. С. 171-175. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.29> (дата звернення: 03.05.2023).
4. Департамент соціальної політики Луцької міської ради офіційний сайт. URL : <http://www.social.lutsk.ua/> (дата звернення: 01.05.2023).
5. Смирнова І.І., Лихошва О.Ю., Рак Н.В., Горієва Л.А. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3(61). С. 205-212. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3\(61\)-205-212](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3(61)-205-212) (дата звернення: 03.05.2023).

Світлана Кошова,

*кандидат наук з державного управління, доцент,
Національний університет
охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика*

АНАЛІЗ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В ДОВОЄННИЙ ПЕРІОД

У Законі України «Про соціальні послуги» [5] задекларовано перехід від моделі соціального захисту, що базується на непрозорих різноманітних пільгах і неефективних соціальних грошових виплатах, до сучасної, економічно обґрунтованої та дієвої моделі – надання соціальних послуг. Утім базовими формами соціального захисту населення в Україні залишаються соціальні виплати та пільги, а соціальні послуги є відносно новою в нашій державі складовою

соціального захисту, яка ще не в повній мірі охоплює соціально вразливі та незахищені категорії населення.

В 2007 р. Кабінетом Міністрів України (далі – Кабмін України) було схвалено Концепцію реформування системи соціальних послуг [4] і План дій щодо її реалізації. Дані підзаконні правові акти розглядалися, як логічне продовження започаткованої з прийняттям Закону України «Про соціальні послуги» [5] реформи системи надання соціальних послуг. Аналізуючи тексти Концепції [4] та інших нормативно-правових актів, можна тільки захоплюватися системою соціальних послуг і позаздрити громадянам в Україні, що їх потребують: мета, завдання, принципи, стратегічні напрями реформи видаються набагато сучаснішими, прогресивнішими у порівнянні попередньою практикою функціонування системи соціальних послуг зокрема та соціального захисту взагалі.

Втім, у 2012 р. Кабмін України визнав, що Концепція [4] реалізована не в повному обсязі, а причиною цього є законодавча неврегульованість питань, пов'язаних з формуванням соціального замовлення, визначенням потреб адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах, їх видах і обсягах, плануванням і наданням соціальних послуг з урахуванням визначених потреб, а також із запровадженням стандартизації соціальних послуг. Результатом розгляду на засіданні Кабміну України Концепції [4] стало визнання її такою, що втратила чинність і схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг [6], у якій задекларовано по-новому низку намірів щодо перетворень у даній системі, успішність реалізації яких має показати час.

Втім здійснювані в соціальній сфері України перетворення тільки частково наблизили систему соціальних послуг до характеристик та ознак відповідних систем, існуючих в економічно розвинутих країнах Європейського Союзу та США. За багатьма параметрами вітчизняна модель соціальних послуг не відповідає відповідним європейським нормам і стандартам, що зумовлено

існуванням недоліків у функціонуванні системи соціальних послуг, які можна виокремити в чотири основних блоки.

Перший блок недоліків – *законодавча та нормативно-правова неврегульованість*. Правові акти, які врегульовують питання надання в Україні соціальних послуг, відзначаються неадекватністю термінологічного апарату, розмитістю визначень функцій, цілей і напрямів роботи відповідних інститутів. Незважаючи на те, що Закон України «Про соціальні послуги» [5] був прийнятий ще в 2003 р., труднощі у впровадженні на практиці положень його статей існують донині.

В цілому соціальні питання в Україні врегульовують понад 170 законів, 400 постанов Кабміну України, 1100 відомчих і міжвідомчих наказів, але жоден з них не містить чіткого мінімального переліку певного рівня якості соціальних послуг, гарантованих державою незалежно від території проживання громадян [3, с. 27]. Правові прогалини та неврегульованість перешкоджають ефективній організації та функціонуванню системи соціальних послуг, гальмують хід впроваджуваних у ній реформ, а також зумовлюють невідповідність національного законодавства міжнародним нормам і стандартам у сфері соціального захисту.

Другий блок недоліків – *неефективність і нераціональність у підходах до фінансування та управління*. Неефективність системи соціальних послуг, про яку зазначалося вище, визначається низьким рівнем адресності в наданні соціальної підтримки та допомоги, а нераціональність – розпорошенням виділених на сферу соціального захисту бюджетних коштів. Це зумовлено, передусім, діючою в Україні системою пільг і соціальних виплат успадкованою від радянської системи соціального забезпечення, яка підміняла собою належний рівень зарплати та матеріального забезпечення. Результати досліджень експертів свідчать, що в Україні: законодавством передбачено приблизно 600 видів пільг; нараховується приблизно 120 категорій пільговиків (45 категорій – за соціальною ознакою, а 57 – за професійною), які складають майже 18 млн. осіб або близько 40 % чисельності населення України; загальна вартість річного обсягу передбачених пільг – понад 29 млрд. грн., але соціальні видатки в розрахунку на одну особу

складають в межах 1677 дол. США на рік, що є одним з найнижчих показників у світі. По суті «гіпертрофована», розгалужена і непрозора система пільг та соціальних виплат підмінює систему надання соціальних послуг.

Серйозною вадою системи соціальних послуг є ст. 89 п. 4 (а) Бюджетного кодексу України, якою визначено *бюджетні видатки* на надання соціальних послуг *призначають тільки для державних установ* (територіальні центри соціального обслуговування, центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів, центри професійної реабілітації інвалідів). Це означає, що категорії громадян, які потребують соціальних послуг, можуть їх отримати апріорі у вказаних вище бюджетних установах, оскільки недержані постачальники соціальних послуг не можуть фінансуватися за надання соціальних послуг з держбюджету. Обсяги ж видатків на соціальні послуги з місцевих бюджетів є досить незначними. Левова частка бюджетного фінансування надання соціальних послуг спрямовується в установи стаціонарного типу. Це призводить до штучного утримання в них клієнтів і «залучення» нових, оскільки їх фінансування здійснюється в розрахунку на одну особу, яка перебуває на утриманні в ньому, а не надання соціальних послуг конкретній особі, сім'ї, що їх потребують. Вадою, яку віднесено в даний блок, є і надмірно централізований, «ручний» стиль державного управління системою надання соціальних послуг, в якій за повідомленнями ЗМІ існують численні зловживання, корупційні прояви.

Монополізація державою ринку соціальних послуг і розподілу замовлень – третій блок недоліків системи соціальних послуг. Держава домінує в системі соціальних послуг, оскільки їх надання віднесено до компетенції 3-х міністерств (Мінсоцполітики; МОНмолодьспорту, Мінохорони здоров'я). Вказана система базується на громіздкій, забюрократизованій мережі державних і комунальних закладів соціального захисту та соціальних служб. У 2017 р. діяло понад 3 тис. закладів та установ, що надали соціальні послуги (понад 100 видів) більше 3 млн. отримувачів (у близько 30 категоріях). Втім можливості закладів даної мережі, кількість яких має тенденцію до зменшення, є обмеженими, що призводить до її неспроможності повністю і якісно задовольняти потреби осіб, які перебувають у

складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги : понад 1 млн. осіб залишаються неохопленими соціальними послугами [6].

Недостатність механізмів впровадження норм закону – четвертий блок вад системи соціальних послуг – не дає сповна змогу реалізовувати заходи щодо надання соціальних послуг. Одним із таких механізмів є ліцензування : Мінсоцполітики надає провайдерам соціальних послуг, які дотримуються встановлених державою мінімальних вимог, право здійснювати на ринку соціальних послуг відповідні види діяльності. Втім, законодавством не визначено яка діяльність у сфері соціальних послуг, їх види підлягають ліцензуванню. Відсутність механізму ліцензування перешкоджає неурядовим організаціям, що надають соціальні послуги, фінансуватися з державних фондів, а тому їхня діяльність в цій площині є проблематичною.

Немає наразі й іншого механізму впровадження норм Закону [5] – стандартизації соціальних послуг, яка відповідним нормативно-правовим актом має визначити обсяги, якість, вартість та перелік гарантованих державою безоплатних соціальних послуг. Механізмом демонополізації ринку соціальних послуг має стати замовлення соціальних послуг, яке відповідно до визначених напрямів соціальної політики передбачає їх надання та отримання на договірних умовах.

З огляду на викладене вище чинну в Україні систему соціальних послуг можна охарактеризувати, як парадоксальну і паразитичну : вкрай низька адресність отримання соціальних пільг і допомоги; розпорошеність бюджетних соціальних видатків. Всі ці показники призводять до поглиблення соціальних перекосів – несправедливої різниці в доходах громадян, надмірної майнової нерівності, тощо. Характерними рисами вітчизняної системи надання соціальних послуг і допомоги є її застарілість, заплутаність і викривленість, що в свою чергу, часто призводить до бюрократичного свавілля та корупційних проявів з боку чиновників. А відтак, вказана система невідкладно потребує спрощення та осучаснення. Очевидно, що вади в реформуванні системи соціальних послуг,

намагання зберегти залишки минулої моделі, негативно відображаються на розвитку українського суспільства.

На підставі проведеного вище дослідження можна сформулювати такі *висновки*:

1. Аналізом виявлено, що впроваджувані в Україні сучасні реформи системи надання соціальних послуг населенню, які характеризуються непослідовністю та безсистемністю, не дають наразі змогу задовольняти потреби осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, у соціальних послугах у необхідних обсягах і належної якості. Нагальною постає потреба в оптимізації обсягів соціальних видатків з бюджету, здійснення їх перерозподілу на користь підтримки найбільш вразливих верств населення, забезпечення адресності в наданні соціальних послуг. Результатом реформ у соціальній сфері має стати надання соціальних послуг особам, що дійсно їх потребують, а не виділення коштів на пільги особам, які мають можливості збільшувати свою самодостатність самостійно.

2. Дослідженням виявлено, що хід реформування системи надання соціальних послуг населенню в Україні уповільнюється цілою низкою *недоліків*, які можна згрупувати в чотири блоки: 1) *законодавча і нормативно-правова неврегульованість*, яка унеможливує реалізацію положень Закону України «Про соціальні послуги» в повній мірі; 2) *неефективність і нераціональність у підходах до фінансування та управління* – діюча система пільг і соціальних виплат, успадкований радянський підхід до управління соціальними послугами призводять до низького рівня адресності їх отримання, розпорошеності та нецільового використання соціальних видатків; 3) *монополізація державою ринку соціальних послуг*, які надаються громіздкою мережею державних і комунальних закладів соціального захисту, соціальних служб, тощо; 4) *недостатність механізмів впровадження норм закону «Про соціальні послуги»*, основними з яких є ліцензування та стандартизація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горемикіна Ю. В. Проблеми розвитку недержавних організацій у сфері надання

соціальних послуг. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1. С. 161-168.

2.Методичні рекомендації визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах: [Наказ Міністерства соціальної політики України від 15 жовт. 2012 р. № 648]. *Міністерство соціальної політики України: офіц. Інтернет-представництво*. URL : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publis/article?art_id=145770&cat_id=102037 (дата звернення: 05.05.2023).

3.Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні: аналітична доповідь. К.: Нац. ін-т стратег. досліджень. 2012. 54 с.

4.Про схвалення Концепції реформування системи соціальних послуг: [Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 квіт. 2007 р. № 178-р (втратило чинність на підставі Розпорядження КМ № 556-р від 8 серп. 2012 р.)]. *Офіц. вісн. України*. 2007. 27 квіт (№ 28). С. 69. Ст. 1122.

5.Про соціальні послуги: [Закон України від 19 черв. 2003 р. № 966-IV (із змінами, внесен. згідно із 8 Законами у 2004-2012 рр.)]. *Офіц. вісн. України*. 2003. 1 серп. (№ 29). С. 52. Ст. 1435.

6.Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг. [Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 серп. 2012 р. № 556-р.]. *Офіц. вісн. України*. 2012. 20 серп. (№ 61). С. 71. Ст. 2482.

7.Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг: [Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 бер. 2013 р. № 208-р.]. *Офіц. вісн. України*. 2013. 19 квіт. (№ 28). Ст. 962.

Вікторія Майборода,

директор Департаменту соціальної політики

Луцької міської ради

АКТУАЛЬНІ МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОГО СВІТУ

За роки незалежності України соціальна робота пройшла кілька етапів становлення та розвитку. За цей час створено державну систему центрів соціальних служб для молоді, виникли різноманітні служби, ініціаторами яких стали як державні структури, так і громадські організації.

Але без глибокого знання закономірностей розвитку соціальних процесів, конкретних умов життєдіяльності людей, без уміння використовувати досвід, накопичений попередніми поколіннями і сучасниками, неможна успішно виконувати завдання, поставлені перед соціальною роботою. Сьогодні світ

переживає кризові явища, що позначилися на всіх без винятку сферах людської життєдіяльності.

На жаль, і світ, і Україна друге десятиліття ХХІ ст. проживають здебільшого в атмосфері деструкції, що породжує й посилює стани самотності, відчаю, агресивності, заглиблює процеси відчуження людини від інших, від світу, природи та суспільства.

Соціальна робота – це надання професійної допомоги людям в успішному вирішенні їхніх життєвих негараздів і проблем за допомогою розвитку та прояву власного потенціалу людини і його соціального оточення.

Разом з тим порівнюючи міжнародні визначення соціальної роботи можна відмітити спільне (рис. 1):

Рис. 1. Взаємозв'язок соціальної роботи

Однак у кожній місцевій територіальній громаді, в залежності від потреб населення, є свої методи соціальної роботи.

Актуальними методами соціальної роботи, які проводяться спеціалістами організацій та установ соціальної сфери у багатьох країнах світу є: командна соціальна робота, волонтерська, телефонне консультування, соціальна робота в спільноті, фостеринг, соціальна робота із випадком, мобільна соціальна робота.

Найбільш поширеним методом групової роботи є міждисциплінарна групова робота фахівців соціальної сфери, які включені у процес соціальної підтримки особистості. До такої команди можуть включатися як спеціалісти

одного профілю, так і фахівці з суміжних сфер знання і соціальної практики. Виділяють три основні взаємопов'язані моделі командної роботи: мультидисциплінарна, міждисциплінарна (міжпрофесійна) і трансдисциплінарна.

Мультидисциплінарна команда - сукупність незалежних експертів з різних дисциплінарних сфер, робота яких керується окремим планом розвитку і визначенням напрямків роботи.

Команда, застосовуючи інтерактивний підхід, для надання більш якісних послуг взаємодіє з іншими соціальними службами, чи передає їм роль лідера у наданні цільових послуг. Етапи роботи міждисциплінарної групи (рис. 2):

Рис.2. Етапи роботи міждисциплінарної групи

У нашій країні робота міждисциплінарних груп - це співпраця спеціалістів у межах колективу закладу чи установи соціальної сфери. Як правило, її робота координується і спрямовується керівниками підрозділів територіальних центрів соціального обслуговування та соціальних служб.

У Луцькій міській територіальній громаді функціонує мультидисциплінарна виїзна бригада (із залученням медичних працівників, психологів, юристів, соціальних працівників, священнослужителів, тощо), для надання соціальних послуг різного характеру особам, які цього потребують.

Наступним актуальним методом соціальної роботи є волонтерська допомога - один із важливих методів добровільної соціальної роботи.

В громаді затверджено і функціонує «Програма сприяння розвитку волонтерства Луцької міської територіальної громади на 2023-2027 роки», (основними напрямками програми є:

- надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, які потребують соціальної реабілітації, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;

- здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;

- надання волонтерської допомоги особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, збройною агресією російської федерації проти України та/або іншої країни проти України; надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації проти України та/або іншої країни проти України, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам кримінальних правопорушень, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

- надання волонтерської допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;

Разом з тим, Луцька міська територіальна громада співпрацює як із волонтерами так і з благодійними фондами, які надають допомогу мешканцям громади.

Прикладом такої співпраці є робота із БФ «Ігоря Палиці «ТІЛЬКИ РАЗОМ»» по забезпеченню безкоштовним харчуванням внутрішньо переміщених осіб.

Крім того, Луцькою міською радою організовано пункти, куди волонтери та небайдужі громадяни можуть надати допомогу особам, які опинилися в складних життєвих обставинах:

– Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької міської територіальної громади (м. Луцьк, вул. Данила Галицького, буд. 18, тел. 0332 722 388);

– Палац учнівської молоді Луцької міської ради, в приміщенні якого розташований пункт надання допомоги вимушено переміщеним громадянам (м. Луцьк, вул. Шопена, буд. 18).;

– «Центр взаємопідтримки внутрішньо переміщених осіб» при управлінні соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Луцької міської ради (м. Луцьк, просп. Соборності, буд. 18, тел. 0332 716 772, 0332 715005).

Ще одним із методів соціальної роботи є телефонне консультування.

Так у Луцькій міській територіальній громаді відкрита телефонна гаряча лінія для осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах з надання консультацій. За звітний період функціонування «Телефону Довіри» та гарячої лінії при департаменті соціальної політики Луцької міської ради звернулось 49 115 осіб, за результатами роботи усім надано соціальні послуги, та вирішено порушені ними питання.

Соціальна робота в спільноті - метод, в основі якого лежить аналіз життєвого рівня громади з метою розв'язання соціальних проблем, підвищення рівня надання послуг та активізації членів громади через проведення різних акцій та заходів.

Так, в Луцькій міській територіальній громаді працює 3 фахівця із соцроботи; 7 соціальних працівників; 86 соціальних робітників відділення соціальної допомоги вдома; та 10 соціальних робітників відділення адресної допомоги.

Важливим методом соціальної роботи є фостеринг - метод соціальної роботи, який сформувався на основі деінституалізації державних закладів

утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування і створення прийомних сімей.

Одним із пріоритетних напрямків соціальної роботи є мобільна соціальна робота - інноваційний метод соціальної роботи, суть якого полягає в тому, що соціальні служби не очікують звернення клієнтів, а виходять зі своїми послугами на вулиці, які стали місцем перебування значної кількості людей, що потребують допомоги.

Появу мобільної соціальної роботи пов'язують із загостренням в молодіжному середовищі таких соціальних проблем, як бездомність, безпритульність, наркоманія, правопорушення, прояви агресивності серед представників окремих субкультур. Перший досвід мобільної соціальної роботи в Україні отримано в рамках реалізації проекту ЮНІСЕФ «Діти вулиці». Цей проект впроваджує соціальна служба для молоді Київської міської держадміністрації серед безпритульних та бездоглядних дітей столиці.

Окремі її елементи використовують різні соціальні установи. До завдань мобільної соціальної роботи входить: створення довірливих відносин з клієнтами, роздавання їжі та одягу, перша медична допомога, консультування, надання порад, інформація про існуючі служби допомоги.

Так, у Луцькій міській територіальній громаді затверджена «Програма з протидії поширенню наркоманії та інших негативних проявів серед дітей та молоді, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів у Луцькій міській територіальній громаді на 2021-2023 роки». Розробка такої Програми була ініційована, в тому числі, на підставі доручення міського голови від 02.04.2021 № 0-9/30 з метою підвищення рівня духовно-морального виховання дітей та молоді, посилення роботи з протидії наркоманії та інших негативних проявів серед дітей та молоді, популяризації здорового способу життя.

Чим далі розвивається суспільство, тим скоріше соціальна робота стає дієвим інструментом, а також містить в собі потенціал для покращення життя суспільства в сучасних непростих умовах.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблеми соціальної роботи дозволяють виявити та скоригувати шляхи, напрямки та перспективи розвитку країни як соціальної держави. Крім того, саме завдяки соціальній роботі стала можливою переорієнтація соціальної політики від розподільних принципів через принципи адресності до принципів соціальної захищеності та справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Семигіна Т. Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи. *Вісник АПСВ*. 2015. № 1. С. 6- 11.
2. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник. К. : Каравела, 2009. 368 с.
3. Технология социальной работы: Учеб. пособие для студентов высших учебных заведений / Под ред. И.Г.Зайнышева. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 240 с.
4. Про затвердження Програми з протидії поширенню наркоманії та інших негативних проявів серед дітей та молоді, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів у Луцькій міській територіальній громаді на 2021-2023 роки. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/publications/u-lutsku-zatverdylu-prohramu-protydii-narkomanii> (дата звернення: 11.05.2023).
5. Про Програму розвитку надання соціальних послуг в Луцькій міській територіальній громаді на 2021–2025 роки URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/16275384052568582-pro-programu-rozvitku-nadannya-sotsialnikh-poslug-v-lutskiy-miskiy-teritorialniy-gromadi-na-20212025-roki> (дата звернення: 19.05.2023).
6. Про затвердження Програми сприяння розвитку волонтерства Луцької міської територіальної громади на 2023-2027 роки URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/16788889042993548-pro-zatverdzhennya-programi-spriyannya-rozvitku-volonterstva-lutskoi-miskoi-teritorialnoi-gromadi-na-2023-2027-roki> (дата звернення: 23.05.2023).

Світлана Мишковаць,
начальник Головного управління
Національної соціальної сервісної служби
у Волинській області

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Одне з головних завдань сфери соціального захисту – забезпечити громадян своєчасною, доступною, якісною підтримкою, побудувати систему надання

соціальних послуг та здійснення соціальної роботи, наближену до кращих європейських практик.

Міські, сільські, селищні ради (територіальні громади) і районні державні адміністрації, є органами держави, які зобов'язані, відповідно до законодавства визначати і оцінювати потреби відповідного населення у громаді і забезпечувати соціальний захист населення в широкому розумінні.

Головне управління Національної соціальної сервісної служби у Волинській області, керуючись напрацюваннями спеціалістів Національної соціальної сервісної служби України та результатами 2-х річної практичної роботи здійснення державного контролю органів місцевого самоврядування Волинської області щодо дотримання вимог законодавства під час надання соціальної підтримки, соціальних послуг та стосовно дотримання прав дітей, вбачає наступні проблемні питання в сфері соціального захисту населення:

- - незавершеність створення в кожній тергромаді надавачів базових соціальних послуг (їх повинно бути 18 – ст.16, п.6 Закону України «Про соціальні послуги»);

- низький рівень результатів роботи по усуненню виявлених порушень державного контролю терорганів Нацсоцслужби (переважають відписки, існують прогалини в законодавстві тощо);

- відсутність необхідної кількості фінансових та кадрових ресурсів у сфері соціального захисту (не розробляються і не затверджуються місцеві конкретні програми підтримки вразливих категорій мешканців громади);

- неналежна якість надання соціальних послуг (соціальні послуги, що надаються не усувають СЖО і їх не попереджають, не існує профілактики виникнення СЖО в осіб / сімей / дітей);

- неоптимальне використання ресурсів у сфері соціального захисту та висока вартість надання соціальних послуг;

- неконкурентна заробітна плата тощо.

Закон України «Про соціальні послуги» визначив, що до повноважень районних державних адміністрацій, виконавчих органів територіальних громад

належить визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці /територіальної громади у соціальних послугах.

Даним Законом передбачено щорічно організовувати роботу щодо визначення потреб населення у соціальних послугах шляхом виявлення та аналізу потреби осіб, сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, або соціальних груп у соціальних послугах; визначення пріоритетів щодо організації надання соціальних послуг; розробки програм розвитку системи надання соціальних послуг на адміністративно-територіальній одиниці/ територіальній громаді.

Організуючи роботу в мирний час і розуміючи, що соціальна робота та надання соціальних послуг - це професійна діяльність, органи місцевого самоврядування виважено підходили до прийняття рішень про надання соціальних послуг, ґрунтовно вивчали ситуацію кожної людини, її проблеми і можливості, працювали лише в тісному контакті з людиною, максимально залучаючи її до вирішення власних проблем, працювали на довірливих відносинах з людиною.

Сьогодні в умовах воєнного стану необхідно керуватися рекомендаціями Мінсоцполітики, яке рекомендувало місцевим органам влади працювати за механізмом надання соціальних послуг екстрено (кризово), особливо це стосується громадян, які перебувають на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Крім того, рекомендовано місцевим органам влади делегувати, за потреби, прийняття рішення про надання соціальних послуг безпосередньо надавачам, що значно скорочує строки з надання необхідної допомоги в період воєнного стану.

За механізмом екстрено (кризово) можуть надаватись різні соціальні послуги – догляд вдома та стаціонарний догляд, надання притулку, консультування, соціальний супровід сімей з дітьми, натуральна допомога та інші.

Також Урядом було спрощено процедуру прийняття рішення надання соціальної послуги стаціонарного догляду, що надається інтернатними закладами

соціального захисту населення, стаціонарними відділеннями територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або центрів надання соціальних послуг. Наразі рішення приймається за однією заявою громадянина і вже після влаштування до закладу, працівники допомагають, якщо потрібно, відновити документи, що посвідчують особу, та вирішити інші проблемні питання людини. Але тут головне, що людина має притулок, у неї задоволені первинні базові потреби (їжа, вода, одяг), забезпечено та здійснюється догляд, надається психологічна підтримка.

Визначення потреб у соціальних послугах – це первинні дії органів місцевого самоврядування для побудови в громаді якісної системи соціального захисту населення. Про це першочергове завдання постійно підкреслюється при будь-якій перевірці. Мета - досягти розуміння керівництва територіальних громад розвивати власну дієву систему соціального захисту.

В кожній територіальній громаді потрібно мати надавачів базових соціальних послуг, з необхідними ресурсами для надання цих послуг відповідно до Класифікатора соціальних послуг, затвердженого наказом Міністерства соціальної політики України від 23 червня 2020 року № 429.

Соціальні послуги – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Соціальні послуги надаються як державою, підприємцями, так і фізичними особами.

Базовими соціальними послугами є: догляд вдома, денний догляд; підтримане проживання; соціальна адаптація; соціальна інтеграція та реінтеграція; надання притулку; екстрене (кризове) втручання; консультування; соціальний супровід; представництво інтересів; посередництво (медіація); соціальна профілактика; натуральна допомога; фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору; переклад жестовою мовою; догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних; супровід під час інклюзивного навчання; інформування.

На сьогодні центральні органи влади до стратегічних та першочергових цілей розвитку системи соціального захисту населення відносять забезпечення:

1) проведення кожною територіальною громадою визначення потреб населення у соціальних послугах та надання базових соціальних послуг, яких потребують жителі відповідно до визначених потреб;

2) виконання повноважень із захисту прав дітей органами місцевого самоврядування та наявність в кожній територіальній громаді сімейних форм виховання дітей, функціонування сімей патронатних вихователів та запобігати потраплянню дітей в заклади інституційного догляду тощо;

3) навчання та підвищення кваліфікації кадрів у сфері соціального захисту;

4) фінансової спроможності органів місцевого самоврядування виконувати повноваження у сфері соціального захисту тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 № 2017- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

2. Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 № 966-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

3. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 № 896 «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587 «Про організацію надання соціальних послуг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 185 «Про затвердження Критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

*Микола Остапчук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Рівненський державний гуманітарний університет*

ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ СОЦІАЛЬНИМ ПЕДАГОГОМ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Обдарованість – природні схильності до певного виду діяльності і задатки, розвинуті відповідним вихованням, високий рівень розвитку здібностей людини, завдяки чому вона досягає значних успіхів у певних галузях діяльності. Обдарованість розвивається в процесі виховання, навчання, трудової діяльності. [4, с. 453].

Обдарованість у психологічному словнику за редакцією В. Войтка трактується: як високий рівень задатків, схильностей. Обдарованість є результатом і свідченням високого рівня інтелектуального розвитку індивіда. Тому розробляти теорію обдарованості потрібно як цілісний і системний вияв особистості. А також вивчення особливостей реалізації обдарованості у різні вікові періоди життєдіяльності людини [5, с.107].

Сучасні словники містять понад сто визначень поняття «обдарованість». Термін «обдарований» був уведений А. Тресєвим у 1839 році в контексті пояснення слова «геній».

На даному етапі розвитку суспільство схиляється до думки, що обдарованість – це синергетичний результат взаємодії спадкових задатків і соціального середовища, в якому живе і розвивається дитина.

Обдарованість визначається способом вивчення сфери її прояву, інтелектуального (сукупності інтелектуальних можливостей), сфери найвищих досягнень у реалізації здібностей, рівня фізичного розвитку, рівня працездатності, мотиваційного обґрунтування та його відображення в емоційному настрої й вольовій зайнятості. Тобто, продуктивна діяльність є результатом діагностики обдарованості.

Обдаровані діти – діти, які мають високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей. Обдаровані діти відзначаються високою допитливістю і дослідницькою активністю. Психофізіологічні дослідження виявили, що в обдарованих дітей підвищена біохімічна й електрична активність мозку, тому обмеження їх активності може провокувати негативні реакції невротичного характеру. У таких дітей яскраво виявлена здатність відкривати причинно-наслідкові зв'язки і робити відповідні висновки, особливо вони захоплюються побудовою альтернативних моделей і систем [1, с.596].

Обдаровані діти надчутливі в ставленні до навколишнього світу. Вони схильні не тільки себе, а й інших оцінювати критично і тому дуже вразливі у своїх стосунках з оточенням. Усе це, разом з високими показниками академічної успішності, породжує з боку однолітків подвійне ставлення до них: в одних – захоплення і повагу до їх здібностей, в інших – заздрість [1, с. 596].

Особистих проблем в обдарованих дітей напевне не менше, ніж у звичайних дітей, чи дітей з особливими проблемами. До них віднесемо: а) швидкість, гнучкість і неординарність мислення, чудово розвинуте мовлення, організаторські здібності, критичне ставлення до оточуючих; б) агресивність обдарованих дітей, часто її не розуміють не тільки ровесники, але й батьки; в) неприязнь до школи, навчальні програми для них дуже прості; г) ігрові інтереси, діти захоплюються складними інтелектуальними іграми, внаслідок цього опиняються в ізоляції; д) занурення у філософські проблеми, пошук відповіді на складні питання; е) невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком, такі діти часто спілкуються із дорослими; е) потяг до досконалості, діти не заспокоюються поки не досягнуть вищого рівня розвитку. Але це ще не повний перелік особливостей обдарованих дітей [3, с.300-301].

Яку дитину ми вважаємо обдарованою? У вирішенні цієї проблеми існує дві протилежні точки зору: усі діти є обдаровані, або тільки 2-6% людей можна вважати талановитими. Численні експериментальні дослідження показують, якщо народжується психічно нормальна дитина, то вона має задатки обдарованості, творчості. І подальша її доля буде залежати від багатьох керованих, некерованих

обставин життя, серед яких важливе значення мають: мікро-, мезо- й макросередовище. Якщо дотримуватися другої точки зору, то для подальшого розвитку суспільства потрібно таких дітей не втратити, а відшукати і створити сприятливі умови для збагачення їх творчого потенціалу.

Для цього використовуються різноманітні методи діагностики. Серед них спостереження. Матеріали спостережень проводяться у різних шкільних ситуаціях, у родинях, у позашкільних закладах, при невимушених обставинах. Вони дозволяють зібрати дані для подальшої й більш точної характеристики дітей. Однак на основі одних спостережень не можна робити глобальних висновків, необхідне доповнення іншими методиками. Зокрема, особливе місце займають найбільш відомі в міжнародній практиці стандартизовані інтелектуальні тести, наприклад: шкала інтелекту Стефана-Біне, тест креативності Е Торенса, шкала дитячих здібностей Маккарті та інші. Але ми детально зупинимось на тесті визначення розумових задатків IQ, встановимо зв'язок між розумовими здібностями і знаннями учнів з основних предметів, використовуючи коефіцієнт кореляції.

Пригадаємо, що випадкові величини можуть бути зв'язані або функціональною або статистичною залежністю, або бути незалежними. При цьому статистична залежність між величинами носить імовірнісний характер. Якщо при зміні однієї з випадкових величин змінюється середнє значення іншої то це *кореляційна залежність*. Найбільш важливою характеристикою ступеня зв'язку між ознаками є *коефіцієнт кореляції*. Коефіцієнт кореляції - безрозмірна величина, для якої $|r| \leq 1$.

Якщо коефіцієнт кореляції r близький до одиниці, то ріст однієї випадкової величини викликає ріст другої і залежність між випадковими величинами наближається до лінійної. Якщо ж коефіцієнт кореляції близький до мінус одиниці, то ріст однієї величини викликає зменшення другої. При малих за абсолютною величиною r лінійна залежність між випадковими величинами слабка [2].

Визначимо коефіцієнт кореляції r між IQ і сумою балів з 16 предметів учнів 9-х класів за перший семестр 2022-2023 н. р. Сума балів зменшує суб'єктивний вплив на оцінювання вчителів. Експериментальні дані наведені у таблиці 1.

Результати IQ і сума балів оцінок

Таблиця 1

№	Прізвище учня	Сума 16 оцінок, x	IQ, y	xy
1	Бабич	155	126	19530
2	Віченко	125	120	15000
3	Дубенюк	139	117	16263
4	110	108	11880
5	119	127	15113
6	159	127	20193
7		143	123	17589
8		136	131	17616
10		120	102	12240
11		157	119	18683
12		113	120	13560
13		134	121	16214
14		142	119	16898
15		142	120	17040
16		119	109	12971
17		108	121	13068
18		130	150	19500
19		156	123	19188
20		127	117	14859
21		137	123	16851
22		123	127	15621
30	155	119	18445
31	Янчук	123	123	18445

Середнє 133,16 21,83 16262,2

Серед. кв. від. 17,88

$$r = \frac{\overline{xy} - \bar{x}\bar{y}}{\sigma} = 0,2.$$

Коефіцієнт кореляції $r = 0,2$ свідчить, що залежність між IQ і оцінюванням учнів слабка. Це наводить на думку, що маючи високі розумові здібності не всі діти здобувають знання високого рівня. Для роботи соціального педагога саме такі діти становлять практичний інтерес, адже вони розумово розвинуті, проте навчаються нижче своїх можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юріком Інтер, 2008, 1040 с.
2. Остапчук М. В. Теоретичні і методичні засади особистісно-розвивального навчання в новій українській школі: Монографія. Рівне: Волинські обереги, 2020, 400 с.
3. Соціальна робота: технологічний аспект: Навчальний посібник / За ред. проф. А.Й. Капської. Київ: Центр навчальної літератури, 2004, 352 с.
4. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. 2 вид., переоб., і доп. Київ: Гол. ред. УРЕ. 1986, 800 с.
5. Психологічний словник / під ред. В. І. Войтка. Київ: Вища шк., 1982, 216 с.

Ігор Петрович,

аспірант кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розвиток сучасного інформаційного суспільства, а особливо нові історичні обставини, які склалися в Україні на початку 2022 року, вимагають створення нових форм співпраці та взаєморозуміння між органами державної влади та

громадянами. Відповідно все це потребує нових форм комунікації, які характеризуватимуться ще більшою оперативністю, відкритістю, прозорістю, ефективністю та якістю.

Ефективна діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах російсько-української війни, коли щодень неймовірно зростає кількість внутрішньо переміщених осіб, коли люди втрачають свої паперові документи і змушені покинути постійне місце проживання, великою мірою залежить від налагодження чіткої системи комунікації, особливо електронної.

Для покращення якості обслуговування потреб громадян необхідно мати доступ до інформаційних ресурсів і скоротити часові витрати на розв'язання задач, не пов'язаних з обслуговуванням. Наявність цих характеристик може забезпечити такий тип комунікації, учасники якої є рівноправними та активними, здатними не лише налагодити комунікаційні канали, які дозволять швидко передавати інформацію в обидва напрямки, але й створити ефективний комунікаційний майданчик для результативного та взаємовигідного спілкування задіяних в комунікаційному процесі суб'єктів [3, с. 196].

Об'єктивно виникає бажання громадян не тільки пасивно сприймати інформацію, що розповсюджується органами державної влади та місцевого самоврядування, але й мати змогу впливати на прийняття рішень, бути причетними до визначення пріоритетних напрямків розвитку, формування програми дій в межах компетенції вказаних органів. Як зазначає Є. Архипова та Н. Дмитренко, виникає необхідність побудови такого типу комунікації, де стає можливим повноцінний діалог між громадянами та органами державної влади, який характеризується діалогічністю, можливістю бути почутим, а також налагодженням моделі «питання – відповідь» [1, с. 3].

Саме ефективний зворотній зв'язок забезпечує своєчасне інформування населення щодо тих аспектів діяльності органів публічної влади, які найбільше цікавлять громадян, дозволяє оцінити швидкість та якість реагування на виявлені проблеми, визначити можливі прорахунки і, за потреби, скоригувати план подальших дій [3]. Слушним є твердження С. Тимофєєва, що така комунікація

приводить до прийняття конкретних управлінських рішень, які, в свою чергу, можуть мати суттєвий вплив на рівень життя громадян [5, с. 260].

Модернізація технологій доступу до публічної інформації є актуальним напрямом, спрямованим на те, щоб переорієнтувати діяльність органів публічного управління з переважно реагування на запити щодо надання публічної інформації на максимальне розширення можливостей для самостійного отримання громадянами публічної інформації з відкритих джерел, у тому числі в електронній формі. Особливо це стає актуальним із введенням поняття публічної інформації у формі відкритих даних.

Органам публічного управління доцільно рекомендувати удосконалити свою діяльність із забезпечення доступу до публічної інформації за такими напрямами:

1) створення та постійне наповнення баз публічної інформації, розпорядником якої є орган публічного управління та його структурні підрозділи, відкритої для загального доступу через мережу Інтернет;

2) забезпечення умов для прискорення швидкості пошуку й обробки публічної інформації та отримання її зацікавленими суб'єктами як безпосередньо, так і через відповідальних осіб;

3) розширення доступу зацікавлених суб'єктів до публічної інформації з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних систем і технологій [2, с.143].

Зрозуміло, що електронні комунікації відіграють велике значення у повсякденному житті кожної людини та є невід'ємною частиною функціонування інформаційного простору. Поряд з цим, в епоху всеохоплюючої «діджиталізації» в Україні діяла законодавча база, що формувалася понад 16 років тому і звісно не може відповідати сучасним потребам та вимогам суспільства. Важливим кроком до вирішення цієї проблеми стало підписання 02 січня 2021 року Президентом України Володимиром Зеленським Закону України «Про електронні комунікації», ухваленого Верховною Радою 16 грудня 2020 року [4].

Підписаний закон визначає правові та організаційні основи державної політики у сферах електронних комунікацій та радіочастотного спектра, а також права, обов'язки та відповідальність фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у відповідній діяльності або користуються електронними комунікаційними послугами та передбачає:

- зменшення кількості перевірок та регуляторного тиску на компанії у сфері електронних комунікацій;

- всі постачальники електронних комунікаційних мереж та послуг матимуть однакові права та доступ до інфраструктури, запроваджується механізм консультацій з учасниками ринку;

- забезпечення конкуренції на ринку електронних комунікацій, що сприятиме залученню інвестицій та покращенню якості послуг для всіх користувачів;

- користувачі матимуть можливість обирати окремі види послуг (не в складі пакету послуг) за технічної можливості;

- право на отримання вичерпної та чіткої інформації абонентом щодо опису умов договору відповідно до правил надання та отримання електронних комунікаційних послуг;

- зменшення спаму за рахунок обов'язкової попередньої згоди абонента на отримання інформації та обов'язкова можливість відмови абонента від розсилки;

- збільшення штрафу для постачальників електронних комунікацій у разі порушення прав користувачів [4].

Також закон дозволить надати рівний доступ усім громадянам до зв'язку та Інтернету.

Таким чином, на думку більшості сучасних дослідників, ефективність системи державного управління залежить від оптимізації комунікативної взаємодії органів державної влади, громадськості та самоврядних структур (інститутів місцевого самоврядування). Це стає можливим завдяки побудові не лише ефективної комунікативної політики, а й єдиного комунікативного простору, що реалізується на основі принципу партнерства, реалізація якого

передбачає цілковиту довіру зі сторони громадськості до органів державної влади. Звітуючи перед суспільством, органи влади повинні нести відповідальність за свої дії та прийняті рішення. Така форма взаємодії є однією із дієвих форм колективного управління, що у свою чергу забезпечує зміцнення демократії, адже нові форми комунікації держави і суспільства створюють передумови розвитку інститутів та організацій громадянського суспільства, сприяють демократизації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архипова Є. О., Дмитренко Н. О. Ефективна комунікація між органами державної влади та громадськістю як умова розвитку демократичного суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №1. С. 92–96. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/st-16_Dmitrenko_Grom.radi.pdf (дата звернення: 29.05.2023).
2. Дрешпак В. М. Комунікація в публічному управлінні. Дніпропетровськ, 2015. 168 с.
3. Коленко В. В., Сафонов М. С., Нарожний О. В. Реалізація електронного документообігу. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД*: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Зб. наук. пр. м. Переяслав-Хмельницький, 29 вер.–01 жовт.2012 р. С. 196–199. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1182> (дата звернення: 29.05.2023).
3. Комунікаційна стратегія громади: тренд чи необхідність? *Громадський простір*. 2020. URL: <https://www.prostir.ua/?library=kommunikatsijna-stratehiya-hromady-trend-chy-neobhidnist> (дата звернення: 29.05.2023).
4. Про електронні комунікації : Закон України від 16 грудня 2020 року № 1089-IX (Редакція від 01.01.2023 р.). *Голос України*. 16.01.2021. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 29.05.2023)
5. Тимофеев С. П. Загальні засади забезпечення відкритості та прозорості органів публічної влади в Україні. *Public Administration and Regional Development*. 2021. №1. С. 251–278. URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/242-Article%20Text-279-1-10-20210601.pdf> (дата звернення: 29.05.2023)

Марія Пірен,

доктор соціологічних наук, професор,
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
заслужений діяч науки і техніки України

Михайло Рахмістрюк,

магістр соціології
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Глобальні суспільно-політичні зміни, що відбуваються нині в кризовому українському суспільстві, війна Росії проти України істотно актуалізують потреби захисту людини. Звідси і впливає проблема осмислення соціально-політичних та правових засад захисту громадян у територіальних громадах та переселенців з територій фронтових та прифронтових зон. Щоб гідно вирішувати проблеми, необхідно підбирати здібних та здатних фахівців, які спроможні допомогти людям. Враховуючи те, що багато

У європейському соціально-політичному, правовому, освітньому та науковому просторі, науці та практиці для підтримки високого рівня професійної компетентності фахівця (юриста, соціального працівника та ін. сфер) виділяють такі основні компетенції:

- методологічна компетенція самовизначення, самоспрямування навчання (досвід Англії);
- особиста компетентність, розвиток індивідуальних здібностей, обізнаність у власних силах і слабких сторонах, динамічні знання, здатність до самоаналізу (досвід Іспанії);
- самокерування, саморегулювання, уміння самокритично мислити й оцінювати себе (досвід Австрії);
- практично мислити та прагматично діяти (досвід Бельгії);
- орієнтація на майбутнє, уміння зорієнтуватися в умовах змін (досвід Фінляндії);
- здатність ефективно користуватися інформацією (досвід Литви, України);
- інтелектуальні знання, ситуаційний досвід, вирішення складних ситуацій, дієвість, самоконтроль, навчальна компетенція (досвід Німеччини, Польщі, Естонії);

- компетентність для набуття нових здібностей, уміння концентруватись, письмові й усні навички (Франція, Нідерланди тощо).

Сучасний компетентно-правовий підхід до соціального захисту людини в Україні, в період повномасштабної війни Росії проти України, з позицій європейських надбань, наводить на глибоко-наукове та прагматичне осмислення щодо врахування найсуттєвіших парадигм і суспільно-політичних суперечностей, викликів та шляхів і механізмів їх розв'язання та подолання. Саме на це має бути спрямована робота освітян, практиків різних професійних сфер, політиків у сучасній справі підготовки та підбору кадрів для проблемного українського суспільства (велика кількість людей, позбавлених житла, поранених, інвалідів, безробітних, психологічно виснажених).

Соціально-правові засади соціального захисту людини, з досвіду європейських цінностей, мають відповідну ієрархію. Розкладка їх у контексті структури діяльності може бути наступною:

- загальнокультурна компетенція;
- фахова компетенція;
- соціальна компетенція;
- громадянська компетенція;
- інформаційна компетенція.

Слід зауважити, що наукові розробки європейських країн з позицій компетентного підходу знайшли своє визнання на міжнародному рівні в резолюціях 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні концепції для навчання протягом усього життя», де визначено основні напрямки для навчання, а саме:

- спілкування рідною мовою;
- спілкування іноземними мовами;
- загальні знання у сфері науки і техніки;
- навчання заради надбання нових знань;
- правові, соціальні та громадянські навички;

- ініціативність і практичність;
- обізнаність і самовираженість у сфері культури тощо.

Суспільно-політична динаміка з кожним днем приносить зміни в усі сфери людського життя, що й вимагає у людини усвідомлення та дотримання правових засад і навчатися протягом життя.

Цивілізована модель регулювання сфери реалізації прав і свобод людини та громадянина, що являє собою основу суспільної життєдіяльності, яка максимально сприяє реалізації забезпечення верховенства права, його гарантій та соціального захисту, закладена у Конституції України (червень 1996 р.), низці законів і документів у регулюванні прав людини, які забезпечує представницька влада, на сучасному етапі у територіальній громаді.

В Україні з часу заяви про європейський вибір та вступ у НАТО нормативно-правова база, на якій ґрунтується соціальна політика, формується відповідно до міжнародних та європейських стандартів.

Основними завданнями соціальної політики, незалежно від суті, характеру й особливостей суспільства є ідентичність, модернізація та поліпшення добробуту, умов праці й життя людей; забезпечення в усіх сферах суспільних відносин принципів соціальної справедливості та соціального забезпечення кожної людини.

У контексті сьогодення і післявоєнної розрухи, руйнації для України дуже важливо зупинити відтік молоді в інші країни, бо вона є майбутнім для кожної країни. Тому обставини, час, зусилля на професійну мудрість керівництва, правові засади й освітньо-громадянський виховний ідеал слід спрямувати на соціальний захист кожної людини, особливо молоді в Україні, щоб зупинити її відтік в інші країни, пов'язаний з війною Росії проти України. Саме за молодим поколінням майбутнє України, як незалежної, демократичної, європейської держави. Для цього необхідно на загальнонаціональному рівні сформувати ефективну концепцію інтеграції України в ЄС і виробити на правових засадах стратегічну та тактичну модель впровадження цієї ідеї у суспільство в контексті допомоги людям, переселенцям із територій, де йде війна, або прифронтових зон. Потрібно також для соціального захисту людей у проблемному українському суспільстві в

період війни та після досягнути сумісності демократичних цінностей, загальних правових норм та принципів ЄС для України шляхом проведення відповідних реформ в нашій державі.

Важливо створити і оптимальні передумови для повноцінної реалізації концепції внутрішньої та зовнішньої безпеки України, що надасть змогу розглянути Україну європейськими структурами не як буферну і постійно небезпечну зону на межі Заходу і Сходу, а як повноправного члена європейського та світового демократичного співтовариства.

Суспільно-політичні виклики, що мають місце в сучасному кризовому українському суспільстві та і в усьому світі, вимагають як на рівні держави, так і на рівні територіальних громад, щоб громадяни, освітяни, науковці, політики, як ніколи раніше, думали про суспільну єдність щодо реалізації реформ та очищення суспільства на правових й духовних засадах від аморальних вчинків та утверджували інноваційні технології з добром для людини та не в ущерб екології та навколишньому світові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балахтар В.В. Педагогіка і психологія в соціальній роботі. Київ : Талком, 2018. 444 с.
2. Пірен М.І. Соціальна робота у територіальній громаді : теорія і практика (підручник). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 328 с.
3. Цивільне процесуальне право України (загальна частина) : підруч. (О. В. Гетманцев, Л. А. Кондратєва, Л. А. Остафійчук, А. Л. Паскар, І. Ю. Татулич, за ред. О. В. Гетманцева. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 408 с.
4. Яремчук С.С. Релігійні практики в сучасному соціумі: інституціональний контекст : монографія. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 400 с.

Наталія Серьогіна,

кандидат юридичних наук, доцент,

Національного університету

охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПРОДУКТИВНУ ЗАЙНЯТИСТЬ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні спостерігається масштабні міграційно-трудова процеси, що спричинені довготривалими дестабілізаційними явищами в соціально-економічній сфері країни, поширенням коронавірусної хвороби, а тепер ще й військовими діями. В процесі воєнних дій суттєво зросла кількість безробітного населення.

Негативні явища на ринку праці, які мали місце впродовж останнього періоду (зокрема непропорційність структурного розвитку, незначна вартість робочої сили, значна частка неформального типу зайнятості, брак відповідного соціального захисту працюючого населення, зменшення кількості робочих місць тощо) зумовлюють порушення його стабільного розвитку та посилюють суспільну напругу. У 2014 році саме з початком російської агресії на Сході України все частіше стали виникати доводі гострі проблеми, які все більше погіршувати розвиток ринку праці загалом та сферу продуктивної зайнятості зокрема. Серед подібних проблем варто виокремити такі:

- інфраструктурне руйнування регіонів промислового значення, де проходять військові дії, та погіршення організації налагодженої протягом тривалого часу логістики важливих ресурсів;
- погіршення співпраці з ключовими торговельними партнерами, що зумовило частковий вихід України із зовнішніх ринків;
- погіршення інвестиційної привабливості країни, що зумовило негативні тенденції у сфері інвестиційних потоків;
- зменшення попиту на внутрішньому ринку в результаті погіршення виробничих процесів і платоспроможності суспільства.

Початок повномасштабної війни вніс суттєві зміни в функціонування вітчизняної економіки та ринку праці. Руйнація економічних об'єктів, бойові дії на значній частині території держави, пошкодження інфраструктури призвели до повного чи часткового припинення діяльності підприємств, виникнення проблем в організації роботи бізнесу та проблем логістики, падіння споживчого попиту. За результатами дослідження групи Gradus Research з початку військової агресії до 22 березня 2022 року в країні зупинили, уповільнили чи звузили свою діяльність

86 % компаній, з них: 48 % працює частково чи майже не працює та працювали як і раніше лише 13 % [1].

Характерною рисою сучасності є активізація трудової міграції в умовах глобальних викликів, оскільки особи, зайняті трудовою діяльністю, потребують економічного стимулювання й відповідного соціального захисту. Для досягнення достатнього рівня життя громадян державні регулятори розробляють політику, спрямовану на підвищення якості трудових ресурсів, розвиток і реалізацію трудового потенціалу кожної окремої людини. В умовах глобальних військових викликів системне фінансування в людський капітал дає змогу краще підготувати населення до вирішення технологічних і техногенних економічних проблем. Директор Європейського департаменту Міжнародного валютного фонду Альфред Камер (Alfred Kammer) визнає, що біля 5 млн. біженців уже покинули зону бойових дій у ході самого масового переселення на континенті із часів Другої світової війни, і ще мільйони стали внутрішньо переміщеними особами [2].

Внаслідок економічних потрясінь, супроводжуваних масштабними внутрішніми переміщеннями населення та потоками біженців, відбуваються величезні втрати робочих місць і доходів населення. За оцінками МОП, у поточній ситуації активної фази конфлікту порівняно з ситуацією до конфлікту втрачено 4,8 мільйона робочих місць, що становить 30% робочих місць, які існували в Україні до початку конфлікту. У разі негайного припинення бойових дій могло б настати швидке покращення ситуації та відновлення 3,4 мільйона робочих місць, завдяки чому втрати у сфері зайнятості скоротилися б до 8,9%. У випадку подальшої військової ескалації втрати у сфері зайнятості можуть зрости ще більше, до 7 мільйонів робочих місць, або 43,5%. Крім того, криза справила значний вплив на українську систему соціального захисту, що виразилося у збільшенні видатків і зменшенні надходжень. У відповідь на ці втрати Уряд України на даний момент доклав значних зусиль для підтримання працездатності національної системи соціального захисту, забезпечуючи виплату допомог, зокрема внутрішньо переміщеним особам, шляхом використання в цих цілях цифрових технологій [3].

Загалом можна дійти висновку, що усі проблеми у сфері продуктивної зайнятості, які виникли в результаті військових дій в Україні, призвели до погіршення якості робочої сили, добробуту та мотивації населення, і посилення економічного тиску на працездатне населення, зменшення обсягів бюджетних надходжень тощо. Беручи до уваги становище у воєнний період на вітчизняному ринку праці загалом і потребу у визначенні заходів, спрямованих на його відновлення, а також забезпечення продуктивної зайнятості, на сьогоднішній день досить важливо визначити головні загрози, які впливають на усі процеси, пов'язані із робочою силою. Водночас варто враховувати довоєнні проблеми і ті, які виникли в процесі військових дій.

Тому, враховуючи все вище наведене, на нашу думку, варто на сьогоднішній день працювати над розробкою цілого комплексу заходів, спрямованих на відновлення економічного розвитку України. Відтак, на нашу думку, з метою забезпечення стабільного розвитку ринку праці та продуктивної зайнятості необхідно:

1. Забезпечити можливість самозайнятості осіб працездатного віку, що дасть змогу розвантажити соціально-економічну галузь.
2. Пропагувати робітничі спеціальності і посилити їх престижність;
3. Розвивати та покращувати державну допомогу в сфері виробництва високотехнологічної та аграрної продукції.
4. Розробити програми перепрофілювання і підвищення кваліфікаційного рівня, самозайнятості молоді, а також зосередитися на можливостях дуальної освіти.
5. Звернути увагу на сільську місцевість, де забезпечити належні передумови для здійснення соціально-економічної діяльності, збільшити кількість робочих місць, а також розробити програми, спрямованих на пропагування праці саме в таких місцевостях.
6. Розробити заходи, спрямованих на покращення інвестиційної привабливості та боротьбу з тіншовими процесами в економічній системі України загалом та на ринку праці зокрема.

7. Забезпечити державну допомогу малому та середньому підприємництву, удосконалити законодавчу базу, яка регулює його роботу, послабити податково-кредитне навантаження та ліцензійно-дозвільні процедури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gradus research company. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни Росії з Україною. URL: https://gradus.app/documents/188/BusinessInWar_Gradus_KSE_Report_300_32022_ua.pdf (дата звернення: 02.05.2023).

2. Kammer A. La guerre en Ukraine porte un coup sévère à la reprise économique en Europe. URL: <https://www.imf.org/fr/News/Articles/2022/04/22/blog042222-eurreo-war-in-ukraine-is-serious-setback-to-europe-economic-recovery> (дата звернення: 02.05.2023).

3. Аналітична записка. Вплив кризи в Україні на сферу праці: попередні оцінки. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-05/UKR_Brief%20note_11May-2022.pdf (дата звернення: 02.05.2023).

Олександр Ситник,

кандидат політичних наук, доцент,

Луцький національний технічний університет

СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

Прагнення України до повноправного членства в Європейському Союзі з необхідністю вимагає забезпечення реалізації соціальних прав громадян, тобто правових норм, «які визначають місце людини в соціальній сфері суспільства, забезпечують їй можливість мати, користуватися і розпоряджатися соціальними благами» [2, с.22].

Соціальні права – це право людини на основні блага, забезпечення гідного життя, таке як право на житло, харчування, медичну допомогу, освіту, працю, пенсію тощо. Забезпечення соціальних прав є обов'язком держави, яка повинна створювати умови для їх здійснення та захистити ці права від порушення.

Іншими словами, соціальні права це стандарти прав людини у соціальній сфері, задоволення її найважливіших потреб. Для цього існує система соціального забезпечення.

Соціальне забезпечення – це система допомоги тим, потребує підтримки через фінансові труднощі, такі як безробіття, інвалідність, втрати годувальника тощо. Система соціального забезпечення може включати в себе різні види допомоги, такі як грошові виплати, медичну допомогу, житло, підтримку в пошуку роботи тощо. Реалізація соціального забезпечення є елементом соціальної політики держави, яка зменшує соціальні відмінності та забезпечує рівність шансів для всіх громадян.

Основним результатом забезпечення соціальних прав та, власне, соціального забезпечення є зниження рівня бідності та соціальної вразливості громадян, підвищення якості життя та рівня їхнього добробуту. Мінімальні норми життєзабезпечення громадян є певні їх стандарти, тобто, зразки, норми, еталони, які приймаються за вихідні для порівняння з ними інших подібних об'єктів.

Стандарт соціального забезпечення (ССЗ) – це програма, що забезпечує певний рівень економічної безпеки та соціальної підтримки громадян, які потребують допомоги через старість, інвалідність, безробіття тощо.

Євроінтеграційні прагнення України з необхідністю вимагають адаптації в правове поле міжнародних та європейських стандартів соціального забезпечення.

Універсальним міжнародним документом, який відображає зміст міжнародних стандартів є Міжнародний білль про права людини, який складається з Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

У цих документах чітко проаналізовані громадянські, політичні, економічні, соціальні права, в тому числі, і на соціальне забезпечення. Вони є обов'язковими для втілення у національних правових системах.

Міжнародні стандарти соціального забезпечення – «це передбачені міжнародними актами, що мають для держави рекомендаційний або обов'язковий (у розрізі ратифікації) характер і реалізуються через національне законодавство, параметри надання особам окремих видів такого забезпечення. Ці параметри включають: а) соціальний ризик, при настанні якого надається відповідний вид

соціального захисту(сфера застосування); б) коло осіб, які потребують такого захисту; в) умови отримання права на відповідний вид соціального забезпечення; г) види соціального забезпечення(грошові, натуральні, періодичні, одноразові); д) методи нарахування періодичних грошових виплат(соціальні виплати, пов'язані з наявністю страхового стажу), або фіксована допомога, що виплачується з урахуванням матеріального становища особи); є) тривалість отримання цих виплат» [1, с. 33-34]. Перераховані стандарти відображають безпосередньо мінімальні соціальні норми й нормативи. Це означає, що обсяг конкретного виду соціального забезпечення не може бути нижчим за обсяг, зафіксований міжнародним актом.

Орієнтація нашої держави на систему європейських цінностей, обраний нею європейський вектор розвитку, заставляє по-новому проаналізувати та реалізувати на практиці європейські соціальні стандарти.

Стандарти соціального забезпечення в Європейському Союзі (ЄС) базуються на принципах соціальної справедливості та соціальної демократії, враховують розвиток соціальної держави та соціально орієнтованої економіки. В ЄС держави беруть на себе конкретні соціальні зобов'язання, здійснюють соціальну підтримку всіх членів суспільства, формують державні системи соціального захисту, забезпечують соціальний діалог.

На законодавчому рівні в ЄС права людини забезпечуються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950р.), Європейською соціальною хартією (1961р.), Європейською соціальною хартією (переглянутою) (1996р.). Їх положення є складовою частиною системи правових стандартів соціального забезпечення.

Основними показниками соціальних стандартів рівня життя населення в ЄС є:

- 1) показник очікуваної тривалості життя при народженні(мінімальний-25 років, максимальний - 85);
- 2) показник грамотності дорослого населення (на рівні100%);
- 3) середня тривалість навчання (не менше 15 років);

- 4) реальний ВВП на душу населення за ПКС (мінімальний – 200 дол. США, максимального – 40 тис. дол.);
- 5) сумарний коефіцієнт народжуваності (на рівні 2,14 – 2,15);
- 6) коефіцієнт старіння населення (не більше 7%);
- 7) розрив у рівні граничних доходів населення (не повинен перевищувати 10:1);
- 8) частка населення, яка проживає за межею бідності (не більше 10%);
- 9) співвідношення мінімальної й середньої заробітної плати, що не перевищує 1:3);
- 10) мінімальний рівень погодинної заробітної плати (не менше 3 дол. США);
- 11) рівень безробіття (не повинен перевищувати 8-10%);
- 12) кількість правопорушень на 100 тис. населення (до 5 тис. випадків);
- 13) рівень депопуляції (50:50);
- 14) кількість психічних патологій на 100 тис. населення (не більше 284 осіб) [3 , с.126].

Отже, стандарти соціального забезпечення в ЄС ґрунтуються на загальному принципі соціального захисту для всіх громадян ЄС, стандартів доступу для соціальних послуг, мінімальних стандартів щодо якості життя. Більшість українських показників людського розвитку не відповідають європейським, або є набагато меншими від орієнтовних значень. З огляду на рух України до ЄС гостро стоїть питання досягнення європейських соціальних стандартів та орієнтирів шляхом прогресу у людському розвитку. Досягнення рівня даних показників забезпечить виконання низки соціальних стандартів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клименко А.Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: міжнародно-правовий і вітчизняний контекст: монографія. Харків: Юрайт, 2019. 176с.
2. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / В.П.Трошинський та ін. Київ: НАДУ, 2016. 792с.
3. Черленяк І.І. Про методику дослідження ідентифікації європейських соціальних стандартів. *Стратегічні пріоритети*. 2008. №4(9). С. 121-128.

*Вікторія Степаненко,
доктор педагогічних наук, доцент,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У СКЛАДІ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНОЇ КОМАНДИ ЯК НАДАВАЧА СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ РЕАБІЛІТАЦІЇ

На сьогоднішній день система реабілітації в Україні ґрунтується на біопсихосоціальной моделі, а стратегія реабілітації будується на основі інтегрованого підходу і передбачає досягнення оптимального рівня функціонування особи у взаємодії з її навколишнім середовищем, соціальної інтеграції та незалежності [7].

За Класифікатором соціальних послуг виокремлюють такі види соціальної реабілітації: соціальну реабілітацію осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями; соціально-психологічну реабілітацію; соціально-психологічну реабілітацію осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин і соціально-психологічну реабілітацію осіб із ігровою залежністю. Надання реабілітаційних послуг передбачено в межах стаціонарного і денного догляду осіб похилого віку, дітей та осіб з інвалідністю, тяжкими формами захворювання, психічними та поведінковими порушеннями [6]. Також слід зазначити, що під час дії надзвичайного або воєнного стану надання послуги соціально-психологічної реабілітації може забезпечуватися екстрено (кризово) [5]. Крім того, соціальна реабілітація належить до основних соціальних послуг, що надаються при здійсненні соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю і передбачає здійснення заходів, спрямованих на оптимізацію і коригування ставлення сімей, дітей та молоді до відповідального батьківства, формування у них навичок до самообслуговування, самостійного проживання та інтеграції в суспільство; соціального патронажу дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі, та

молодих людей, які відбували покарання у виді обмеження або позбавлення волі [8].

Отже, до отримувачів соціальної послуги соціальної реабілітації можуть бути віднесені особи та діти з інтелектуальними і психічними порушеннями, поведінковими порушеннями (через вживання психоактивних речовин, ігрову залежність, розлучення батьків тощо); діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; діти та дорослі, які постраждали внаслідок війни, зазнали жорстокого поводження, постраждали від домашнього насильства, перебувають / перебували в спеціалізованих або інтернатних закладах, після довготривалого лікування / перебування в медичних закладах; ветерани війни, учасники бойових дій, члени сімей зазначених та інших категорій осіб, які потребують надання відповідної послуги [3].

Для досягнення більш якісних та ефективних результатів у найкоротші терміни, визначення потенціалу клієнта до відновлення, допомоги йому повернутися до повсякденного життя необхідним є здійснення реабілітаційного процесу мультидисциплінарною командою. Важливим етапом є підготовка індивідуальної програми реабілітації, яка являє собою комплекс оптимальних видів, форм, обсягів, термінів реабілітаційних заходів з визначенням порядку і місця їх проведення, спрямованих на збереження, поліпшення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму і здібностей конкретної особи [9].

Відповідальність фахівців міждисциплінарної реабілітаційної команди включає в себе ефективний розподіл повноважень, а також етичну і безпечну поведінку (виключення або мінімізація ризиків ретравматизації, використання інформації з користю для особи, якій надається реабілітаційна допомога, вдосконалення методів протидії різним формам насильства тощо) [7]. Кожен фахівець мультидисциплінарної команди повинен розробити свою частину програми таким чином, щоб потім ця програма могла комплексно вирішувати завдання реабілітації клієнта, а заходи програми одночасно доповнювали та посилювали дію один одного [9].

Соціальний працівник, як і інший фахівець, який входить до складу мультидисциплінарної команди, несе відповідальність за якість надання соціальної послуги реабілітації, надання правдивої інформації клієнту про неї, діє відповідно до норм законодавства, запроваджує в реабілітаційний процес інноваційні технології [4]. Відповідальність соціального працівника як професійно значуща якість є системою професійного ставлення спеціаліста до людей, самого себе, визначеної системи мотивів, форм і способів поведінки, через які це ставлення реалізується в повсякденній професійній діяльності. Її структуру складають когнітивний, мотиваційно-афективний і діяльнісно-поведінковий компоненти. Для соціального працівника важливою є наявність якостей, які дозволяють встановити та підтримувати оптимальні контакти з клієнтами як отримувачами соціальної послуги реабілітації[1]. Крім оцінювання послуги за такими критеріями, як «кількість одержувачів послуги», «кількість наданих послуг», «обсяг фінансування» тощо, потрібно оцінювати показники якості послуги, орієнтуватися на індивідуальні потреби клієнта та рівень задоволення цих потреб [2].

Отже, в роботі міждисциплінарної реабілітаційної команди повинен бути ефективний розподіл обов'язків, де кожен з фахівців відповідає за свою частину роботи, що в цілому забезпечує комплексність, своєчасність, функціональну спрямованість реабілітаційних послуг в контексті інтегрованого підходу і підвищує відповідальність кожного з фахівців. Роль соціального працівника полягає в оцінюванні та забезпеченні задоволення потреб клієнта, мінімізації наслідків та досягненні позитивної динаміки подолання складних життєвих обставин. Ступінь участі соціального працівника в наданні конкретних послуг під час реабілітаційного процесу залежить від характеру проблеми клієнта, його сфери діяльності, а також його професійної ролі. Результатом роботи соціального працівника повинна бути не кількість наданих послуг у процесі реабілітації та якість виконання функцій, а підвищення якості життя конкретного клієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бирик Д. Д. Професійна спрямованість у становленні відповідальності майбутніх працівників соціальної сфери. *Науковий часопис Національного педагогічного університету*

імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2013. № 16. С. 48–53.

2. Майса Б. Пропозиції ропозиції до політики щодо реабілітації до політики щодо реабілітації осіб з порушеннями здоров'я порушеннями здоров'я (Policy Paper). Лабораторія законодавчих ініціатив, 2017. 36 с.

3. Ляшко В. В Україні змінюють систему реабілітації. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-zminiuiut-systemu-reabilitatsii-viktor-liashko> (дата звернення: 12.05.2023)

4. Патинок О. П. Соціальна відповідальність в професійній діяльності соціального інспектора. *Соціальний захист у дискурсі сучасних реалій*: монографія. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. С. 150–165.

5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або [...]: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 560. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2023)

6. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: Мінсоцполітики України; Наказ, Класифікатор від 23.06.2020 № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (дата звернення: 10.05.2023)

7. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України від 03.12.2020 № 1053-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20> (дата звернення: 10.05.2023)

8. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 10.05.2023)

9. Сисоєнко В. І. Системі реабілітації в Україні бути! 2016. URL: <http://health-ua.com/article/19426-sistem-reabltatc-vukran-buti> (дата звернення: 08.05.2023)

Світлана Чернета,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Олександр Супрунець,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 231 Соціальна робота

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна молодь відіграє важливу роль у суспільному житті. З однієї сторони, молодь становить значну частину працездатного населення України, займає вагоме місце в системі розвитку трудових відносин і володіє інноваційним потенціалом. водночас вона є незахищеною частиною суспільства, і державі

необхідно створити для неї правові та економічні умови для реалізації своїх інтересів. Вирішення цієї проблеми вимагає злагодженості та єдності суспільства, відкритості до різних думок та поглядів. Від того, наскільки означена категорія населення інтегрована у сферу соціально-економічного життя, багато в чому залежать темпи розвитку всього суспільства, його інтеграції у світовий простір.

Дослідження проблем молоді, пошук оптимальних шляхів їх розв'язання представлені в дослідженнях О. Безпалько, О. Вакуленко, Н. Зимівець, А. Стрелковською та ін.

Розвиток незалежної демократичної держави в тому числі спирається на громадянську позицію та соціальну активність всіх членів суспільства, особливе місце належить молоді.

Молодіжну політику в Україні можна визначити як діяльність держави щодо молоді, її становлення та всебічного розвитку. Молодіжна політика поширюється на членів українського суспільства віком від 14 до 35 років, незалежно від місця походження, соціального та майнового стану, мови, раси, статі, освіти та релігії [1].

Ми розуміємо «молодь» як особливу групу, що має свої соціально-демографічні, морально-етичні, культурні, політичні та інші характеристики, знаходиться на стадії трудового й соціального самовизначення, прагне до самореалізації, самоствердження та розвитку своїх особистісних можливостей [2, с. 111].

Ефективність молодіжної політики залежить від використання кращих практик молодіжної роботи та інновацій, які передбачатимуть залучення та активну участь молоді у житті суспільства.

Аналіз низки досліджень дає нам підставити визначити умови ефективної реалізації молодіжної політики, а саме [1, с. 8]:

– забезпечення якісної освіти. Визначальним ресурсом для розвитку демократичної держави є саме молоде покоління, яке має відповідну освіту, мислення та професійні навички та забезпечення їх ефективної зайнятості. Рівень

освіти молоді є вкрай важливим показником, оскільки визначає напрямок розвитку суспільства в цілому;

– зміцнення фінансових та правових гарантій, реалізації прав та свобод молоді. Удосконалення вітчизняного законодавства, реалізація державних цільових молодіжно-соціальних програм, розвиток молодіжної інфраструктури, використання кращих практик та європейського досвіду молодіжної роботи наближають нас до європейських стандартів молодіжної політики;

– забезпечення доступу та функціонування молодіжних організацій. Активна участь молоді як у діяльності волонтерських організацій, так і у формуванні молодіжної політики на різних рівнях є показниками виконання критеріїв залучення молоді до державотворчого процесу.

– стимулювання участі молоді у політичному та економічному розвитку України. Якісно-новим рівнем є обмін досвідом, співпраця між сторонами, які надають нові можливості та ідеї для вдосконалення сучасної концепції молодіжної політики. В умовах євроінтеграційних процесів надзвичайно важливим є інтеграція української молоді у загальноєвропейську молодіжну спільноту.

Отже, державна молодіжна політика передбачає залучення фахівця із соціальної роботи до таких видів професійної діяльності як забезпечення зайнятості молоді; запобігання безробіттю; надання можливостей і гарантій для працевлаштування; розробка спеціальних молодіжних програм і проєктів для забезпечення зайнятості молоді; стимулювання молоді для самостійного вирішення власних соціальних проблем (розвиток центрів науки, творчості, дозвілля і відпочинку, молодіжних житлових кооперативів тощо); вивчення потреб молоді та розширення асортименту послуг для молоді; державне стимулювання і фінансування молодіжного обміну з представниками інших держав для підвищення професійної кваліфікації молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Драпушко Р.Г., Горінов П.В., Захаренко К.В., Міненко Є.С. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості. *Вчені записки ТНУ*

імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування.2022. Том 33 (72) № 4. С. 7-12.

2. Чернета С. Теорія та практика підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. Дисертація ... д-ра пед. наук. Полтава, 2023. 546 с.

Володимир Шахов,

доктор педагогічних наук, професор,

Вінницький державний педагогічний університет

Імені Михайла Коцюбинського

Інна Кудирко,

аспірант,

Вінницький державний педагогічний

університет імені Михайла Коцюбинського

МОРАЛЬНА СВІДОМІСТЬ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Однією із форм суспільної свідомості є моральна свідомість індивіда. Вона відображається в суспільному бутті людей, а також містить у собі цінності, норми, ідеали. У прагненні до досконалості виражається моральність. Психолого-педагогічна наука стверджує, що моральна свідомість діє на двох рівнях регуляції стосунків між людьми: емоційно-чуттєвому та раціонально-теоретичному.

Науковці трактують моральну свідомість як специфічну форму духовної культури, яка спирається на загальноживані моральні норми та цінності, ідеали та принципи, поняття добра й зла, совісті й гідності, справедливості й відповідальності. Завдяки цьому відбувається регуляція поведінки та взаємин. А це є роль моральної свідомості.

За допомогою моральної свідомості здійснюються моральні санкції (схвалення чи засудження вчинків), що мають духовний характер і є не матеріальною мірою суспільної відплати (нагороди чи покарання), а моральними оцінками, котрі індивід самостійно усвідомлює, внутрішньо приймає і згідно з ними спрямовує свої дії, мотивує, контролює та обґрунтовує свої вчинки, планує і виробляє власну позицію та лінію поведінки в межах референтної спільноти, офіційної групи чи суспільства в цілому [2].

Про засвоєння змісту та форм моральної свідомості, що відбувається в юнацькому віці, говорили Е. Шпрангер, Л. Кольберг. Учені займалися побудовою психологічних теорій формування особистості дитини. Е. Шпрангер вважав, що «вростання» в об'єктивний дух епохи є основоположним моментом у формуванні «духовної структури» в юнацькому віці.

Процес становлення моральної свідомості був предметом дослідження відомого американського психолога Л. Кольберга, який наблизився до визначення моральної сутності людської поведінки. Вчений, розвиваючи ідею Ж. Піаже про те, що еволюція морального розвитку дитини йде паралельно з її розумовим розвитком, визначив три рівні моральної свідомості дитини: до моральний, конвенційний і автономний. На до моральному рівні свідомості (від 4 до 10 років) дитина керується своїми егоцентричними спонуканнями, її вчинки визначаються зовнішніми обставинами, при цьому нею не враховуються погляди інших людей. Для рівня конвенційної моралі (від 10 до 13 років) характерною є орієнтація на задані ззовні норми і вимоги, у зв'язку з цим судження дитини засновані на отриманні схвалення з боку інших людей. Крім того, такі судження можуть базуватися на повазі відносно встановленого порядку та вимог суспільства. Відзначимо, що поняття конвенційної моралі Л. Кольберга перегукується з поняттям «авторитарної совісті», яке використовував у своїх роботах Е. Фромм. Під «авторитарною совістю» вчений розумів «голос» авторитетів: батьків, вчителів, представників громадських організацій, що викликають у дитини почуття страху, якщо моральні вказівки так званих «авторитетів» не будуть виконані. Отже, дитина, спираючись на веління авторитарної совісті, будує свої моральні дії не на основі власних суджень, а на засадах вимог і заборон, санкціонованих авторитетом [1].

Науковці стверджують, що в період старшого шкільного віку відбуваються якісно нові зрушення в розвитку моральної свідомості школярів. Саме в юнацькому віці складається класова психологія, створюються класові ідеали і класова мораль.

У підлітковому віці відбувається формування самосвідомості, самовизнання, стійкого розвитку Я, формується потреба розширення внутрішніх перспектив. Підліток починає оцінювати власне Я, і виникає рефлексія власної поведінки. У старших підлітків формуються моральні та громадянські якості особистості як основа світогляду особистості.

Кожний віковий етап становлення моральності особистості характеризується домінуванням певних уявлень про моральні цінності, що залежить від змісту її потреб, домагань, розвитку свідомості та самосвідомості в цілому, а також від тих соціальних умов, у яких перебуває індивід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булах І.С., Алексеєва Ю.А. Моральне зростання підлітків: сучасні технології консультативної діяльності: навч. посіб. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. 223 с.
2. Невмержицький В. М. Розвиток моральної свідомості особистості. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства*: матеріали V Міжнародної наук. практ. конф. (Ірпінь, 21 квіт. 2020 р.). Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2020. С. 158-161.

Вікторія Штик,

аспірантка кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України актуалізувалося й загострилося чимало проблем, серед яких громадянське залучення молоді та молодіжна робота. Адже на захист нашої держави стало багато молодих людей. Молоде покоління є одне із найбільш активних у захисті держави, так як і у всіх процесах державотворення.

Розвиток суспільства тісно пов'язаний з молоддю, яке є важливою ланкою демократичного суспільства та відіграє провідну роль у формуванні й розвитку молодіжної політики в контексті процесу європейської інтеграції. Молодіжна

робота відіграє важливу роль у формуванні та функціонуванні держави та безпосередньо впливає на соціальні, економічні та демографічні показники.

У стані війни українці, зокрема молодь, почали активно допомагати Україні у волонтерській діяльності, у захисті країни фінансово, беруть участь у інформаційному супротиві, працюють у критичній інфраструктурі, беруть участь в теробороні.

Війна, яка триває в Україні у зв'язку із військовою агресією сусідньої держави, змусила молодіжні центри та молодіжні простори переорієнтувати напрями своєї роботи та адаптували послуги, що ними надаються, на допомогу цивільному населенню, зокрема молоді: надання гуманітарної допомоги, послуг психологічної та юридичної підтримки, організації та підтримки шелтерів, надання послуг щодо роботи з дітьми [2, с.9].

Найважливішими напрямками роботи молодіжних центрів в умовах воєнного стану є:

- організація волонтерських штабів, поширення серед молоді ідеї волонтерства для допомоги цивільному населенню та громаді;
- організація гуманітарних штабів, організація збору та видачі гуманітарної допомоги цивільному населенню;
- створення прихисток для внутрішньо переміщених осіб;
- проведення майстер-класів по наданню першої домедичної допомоги та цивільного захисту;
- організація простору з надання першої психологічної допомоги людям, які пережили кризову подію;
- поширення лише перевіреної інформації та офіційних джерел;
- поширення інформації щодо дій у випадку надзвичайної ситуації;
- організація дозвілля для молоді у громаді та для внутрішньо переміщених осіб;
- організація заходів для формування нових соціальних навичок та соціальної компетентності молоді;

– проведення заходів, що сприяють національно-патріотичному вихованню молоді [3].

Ми вважаємо, що наскрізними в організації роботи молодіжних працівників з молоддю в сучасних реаліях і в майбутньому, зокрема, мають бути такі ідеї:

- ідеї національно-патріотичного і громадянського виховання;
- ідея солідарної відповідальності держави, громади.

Прикладом якісної переорієнтації роботи молодіжних центрів та просторів під час дії правового режиму воєнного стану є організація роботи СпівДія Хабів (<https://spivdiia.org.ua/>) на базі молодіжних центрів та просторів в рамках роботи платформи для допомоги цивільному населенню «СпівДія».

СпівДія – волонтерська платформа, що об'єднує зусилля волонтерів, бізнесу та держави для допомоги тим, хто цього потребує, для гуманітарної та психологічної допомоги в час війни цивільному населенню, метою якої є забезпечення збору даних про всі наявні потреби та ресурси в країні, які допомагають цивільному населенню під час військової агресії Російської Федерації на території України, шляхом інтеграції різних стейкхолдерів до процесу збору та доставки гуманітарної допомоги безпосередньо до кінцевого споживача.

Такі регіональні простори як СпівДія Хаб надають безоплатні індивідуальні консультації та проводять групові тренінги внутрішньо переміщеним українцям, а також усім цивільним, хто постраждав від війни.

Молодіжна робота є складовою спільної діяльності держави, спрямованої на забезпечення повноцінного розвитку молоді, і включає діяльність громадських рухів та соціальних інститутів. На виконання Закону України «Про основні засади молодіжної політики», уряд створив Український молодіжний фонд, що має вагомe значення у ці складні для української молоді часи. Український молодіжний фонд надаватиме бюджетні гранти за рахунок коштів проєктів міжнародної технічної допомоги та інших джерел, не заборонених законодавством [1].

Бюджетні гранти надаватимуться за напрямками:

– залучення молоді до волонтерської діяльності для наближення перемоги та відновлення країни в післявоєнний період;

– підвищення рівня компетентностей молоді шляхом неформальної освіти.

– підвищення рівня економічної самостійності молоді.

Ми бачимо, що навіть під час війни зацікавлені інститути продовжують здійснювати системні кроки щодо підтримки молоді та розвитку молодіжного руху. Такі дії необхідні аби українська молодь мала підтримку та реалізовувала свій потенціал саме в Україні. Тому розвиток молодіжного руху в Україні є важливим складником демократичного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаращук А. Створено Український молодіжний фонд. Голос України. Київ, 2023. №103. С. 4 - 5. URL: <http://www.golos.com.ua/article/370316> (дата звернення: 24.05.2023).

2. Горінов П.В., Драпушко Р.Г., Захаренко К.В., Міненко Є.С. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. №4. С. 7 - 12.

3. Про роботу молодіжних центрів та просторів в умовах дії правового режиму воєнного стану. URL: <https://khust-miskrada.gov.ua/news/pro-robotu-molodizhnykh-tsentriv-ta-prostoriv-v-umovakh-dii-pravovoho-rezhymu-voiennoho-stanu/> (дата звернення: 24.05.2023).

РОЗДІЛ II. ПЕРЕДОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА НОВІТНІ ПРАКТИКИ У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Валерія Бондар,

*аспірантка спеціальності 231 Соціальна робота
факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка*

ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: АКТУАЛЬНІСТЬ СЬОГОДЕННЯ

Створення мирного, загрозового середовища як умови встановлення демократичних цінностей є орієнтиром для розбудови держави. Враховуючи сучасний етап соціокультурного розвитку України, необхідно констатувати зміну уявлень про шляхи запобігання та протидії булінгу. Надзвичайно гостро постає питання створення безнасильного середовища постає в аспекті реформування системи освіти. [2, с. 11]

В умовах військового стану безпекова складова навчання пріоритетно пов'язується з національною безпековою ситуацією. Навчальний процес зазнав кардинальних змін і часто застосовується формат дистанційної роботи.

Заклади освіти ставлять за мету всебічний розвиток дитини, створення умов для засвоєння ефективних моделей поведінки з ровесниками. Проте часті явища булінгу та високий рівень конфліктності серед однолітків не дозволяють повною мірою досягти поставлених цілей.

Булінг у школах є системною проблемою, яка стосується усіх закладів освіти. Булінг – це повторювана агресивна поведінка, що характеризується дисбалансом сил і наміром завдати шкоди. Студенти, які зазнають булінгу, часто відчують загрозу та безсилість.

За статистичними даними Національної гарячої лінії для дітей та молоді Громадської організації «Ла Страда-Україна», за 2022 рік було надано 178 637

консультацій дітям та молодим людям. З них, 1,8% стосувались ситуацій булінгу (цькування) у закладі освіти.

На жаль, аналіз та зріз свідчить про те, що з війною проблема булінгу не лише не викорінилася, а й починає набувати нових форм і проявів.

Є важливим впровадження ефективних методів та форм роботи, які спрямовані на протидію булінгу (цькування), – запроваджувати системний підхід до профілактики цього явища, кожного виду булінгу – економічного, фізичного, психологічного та сексуального та кібербулінгу (рис. 1).

Рис.1.Види боулінгу (згідно Закону України «Провнесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії боулінгу (цькуванню)») [1]

Кожен з видів боулінгу характеризується своїми ознаками та проявами,за якими можна ідентифікувати ситуацію боулінгу (рис.2.):

Рис. 2. Ознаки боулінгу (згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії боулінгу (цькуванню)») [1]

Булінг в закладі освіти може бути руйнівним і постійним, також може бути настільки непомітним, що вчителі не усвідомлюють цього. Оскільки булінг може призвести до тривалих психологічних, емоційних і фізичних проблем, вчителям важливо розпізнавати ознаки боулінгу та як з ним боротися.

Останнім часом ситуації булінгу набувають актуальності, щодо внутрішньо переміщених дітей. На початку повномасштабного вторгнення воно стояло не так гостро, бо всі були розгублені й намагалися врятувати свої життя. Проте коли ситуація стала більш-менш зрозумілою, на місцях почали виникати конфлікти та ситуації булінгу.

Також однією з актуальних тенденцій сьогодення, є булінг щодо українських дітей, які перебувають за кордоном. Для визначення актуальності даного питання, у лютому 2023 року «Нова українська школа» провела опитування серед батьків щодо булінгу їхніх дітей у закордонних закладах освіти. Відповіді були різні: частина батьків розповіла, що цькування в школах немає, інші ж поділилися історією проявів моральної та фізичної агресії до українських дітей із боку місцевих. [3]

Для запобігання випадкам булінгу та своєчасного реагування, заклади освіти мають частіше практикувати опитування щодо відчуття психологічного комфорту, впроваджувати чіткі правила для спілкування чи поведінки під час занять, та спонукати педагогів на позитивне управління класом. Надзвичайно важливу та вирішальну роль у протидії булінгу (цькування) в закладі освіти виконують педагогічні працівники, які впроваджують профілактичні заходи в освітній процес.

На сьогодні, визначається, що системний підхід у закладі освіти будь-якого типу, може сприяти профілактиці булінгу (цькування), зменшенню рівня агресії та тиску між учасниками освітнього процесу. Він включає в себе: інформаційно-просвітницьку роботу; відновний підхід; ненасильницьку комунікацію та інше. Завдяки такому підходу та охопленні всіх учасників освітнього процесу, просвітницькою діяльністю, можна вжити відповідних заходів, щоб запобігти

цькуванню та переслідуванням у закладі освіти та створити більш позитивний клімат.

Важливо пам'ятати, що діти та молоді люди все ще навчаються та практикують соціальні навички. Кожна людина може змінити свою поведінку, але ярлик може значно ускладнити зміни. Усі дорослі, включно з учителями, шкільним персоналом і батьками, можуть моделювати позитивну поведінку та втручатися, якщо спостерігають залякування міжучнями. Для того, щоб створювати без насильницьке середовище та протидіяти булінгу, важливо не замовчувати та не ігнорувати такі випадки, а бути включеними в процес протидії булінгу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 р. №2657- VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 5. Ст. 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 05.03.2023).
2. Запобігання та протидія домашньому насильству: діяльність закладів освіти : навч-метод посіб. / авт. кол: Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.К. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О., 2020. 196 с.
3. Троян І. Булінг українських учнів за кордоном із боку місцевих дітей: що робити батькам. URL: <https://nus.org.ua/articles/bulding-ukrayinskyh-uchniv-za-kordonom-iz-boku-mistsevyh-ditej-shho-robity-batkam> (дата звернення: 05.03.2023).

Зоряна Гбур,

доктор наук з державного управління, професор,

Національного університету

охорони здоров'я України імені П.Л.Шутика

ОБГРУНТУВАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТІВ

«БЕЗПЕЧНЕ МІСТО» В УКРАЇНІ

У сучасних містах системи відеозапису та відеоспостереження використовуються повсюдно, на вулицях, будівлях, банках, автомобілях, під'їздах будинків тощо. У 2020-2021 роках кількість відеокамер в Україні значно зросла. Система відеоспостереження стала невід'ємною частиною боротьби та запобігання злочинності.

Враховуючи складність впровадження комплексних рішень «Безпечне місто», існує низка проблемних питань, які потребують вирішення. Перш за все, це визначення послідовності, меж та джерел фінансування таких проєктів на рівні органів державної влади, регіонів та місцевого самоврядування. Слід також зазначити, що єдиного підходу до побудови відеосистем з аналітичними можливостями не існує. Сьогодні в Україні розпочато реалізацію проєктів «Безпечне місто» на основі різноманітних технологічних рішень для передачі, отримання, обробки та збереження відеоданих. До них відносяться Hikvision, Milestone, Avigilon та інші. Тому виникає дуже велика проблема з об'єднанням цих систем в один великий кластер і підключенням до них існуючих систем відеоспостереження. Така ситуація призводить до неможливості централізованого аналізу відеоданих та їх подальшого використання в комплексах «Безпечне місто».

Сьогодні у зв'язку з впливом соціальних, економічних, політичних та інших факторів в Україні питання зниження показників криміногенної ситуації є дуже актуальним. Додатковими факторами, що впливають на якісні та кількісні характеристики злочинності, є розвиток нових способів, форм і засобів вчинення злочинів. Така ситуація спонукає як владні структури, так і всю державу до пошуку та впровадження нових технологій, які забезпечуватимуть громадський порядок і безпеку громадян, їх захист від протиправного посягання.

З метою вирішення цих проблем Кабінет Міністрів України у 2013 році ухвалив розпорядження «Про схвалення Концепції Державної цільової правоохоронної програми встановлення сучасних систем безпеки, застосування засобів зовнішнього контролю (спостереження) та швидкого реагування на період до 2016 року». Одним із таких інструментів є впровадження та розвиток регіональних комплексних систем відеоспостереження з широкими аналітичними функціями, які отримали назву «Безпечне місто» [1].

Комплексна система «Безпечне місто» призначена для автоматизації та вирішення найважливіших завдань сучасних міст. Перш за все, це технічне забезпечення громадської безпеки та екстрених служб. Програма «Безпечне

місто» – це: цілодобовий оперативний контроль ситуації на вулицях та об'єктах міста в режимі реального часу; ведення відео та аудіо архіву; автоматичне оповіщення про надзвичайні ситуації відповідних служб і організацій, надання візуальної інформації з місця розташування телекамер; відновлення перебігу подій за записаними відеоматеріалами; інтеграція відеоінформації з інформацією інших автоматизованих систем міської інфраструктури.

Реалізація програми «Безпечне місто» дозволяє: максимально забезпечити безпеку на вулицях і дорогах міста; охопити основні магістралі міста, перехрестя, місця масових заходів; покращити організацію дорожнього руху в місті; оперативне та обґрунтоване вирішення спорів у разі ДТП; ефективно протидіяти кримінальним та терористичним загрозам; моніторинг обстановки та контроль у дворах житлових будинків, під'їздах та ліфтах.

Комплексна система безпеки нового покоління з використанням інтелектуальних технологій аналізу даних забезпечить підвищену безпеку на об'єктах і вулицях міста завдяки безперервному моніторингу ситуації в режимі реального часу, своєчасному автоматичному сповіщенню про тривожні, загрозливі та надзвичайні події з метою їх запобігання або негайної ліквідації, наявності екстрених засобів зв'язку, а також злагодженій взаємодії всіх учасників і служб, відповідальних за безпеку міста. На сьогодні в Україні в рамках програми «Безпечне місто» встановлено та використовується понад 11,5 тис. відеокамер. Тенденція встановлення сучасних камер відеоспостереження не лише не припиняється, а навіть посилюється, що позитивно впливає на розкриття та попередження злочинів, забезпечення прав і свобод людини. Для України тема безпеки в містах є досить актуальною, тому існує багато компаній, які створюють високотехнологічні рішення для забезпечення безпеки. Такі рішення становлять собою повний комплекс апаратно-програмних продуктів, які адаптовані виключно до потреб замовника.

У різних країнах світу роботу правоохоронних та рятувальних служб давно неможливо уявити без використання різноманітних ІТ-систем та рішень.

Сучасні системи відеоспостереження та інтелектуальні платформи аналізу інформації дозволяють в режимі реального часу відстежувати стан міста, регіону та навіть усієї країни, значно скорочуючи час реагування на тривожні події.

Використання високотехнологічних продуктів при реалізації проєктів «Безпечне місто» дозволяє знизити рівень злочинності: підвищити безпеку дорожнього руху, мінімізувати крадіжки автомобілів, кишенькові крадіжки, пограбування, забезпечити своєчасну фіксацію порушень ПДР. Усе це дає змогу підвищити розкриття злочинів і ДТП, підвищити ефективність розкриття нестандартних ситуацій, забезпечити дотримання порядку на вулицях і в місцях масового скупчення людей, попередити крадіжки в магазинах і банках, гарантувати безпеку стратегічно важливих об'єктів міста, таких як аеропорти, вокзали, метро, мости, державні підприємства, пам'ятки архітектури та сприятиме боротьбі з терористичною діяльністю.

«Безпечне місто» – це насамперед безпека населення, це системи, які допомагають правоохоронцям шукати злочинців. Проте потенціал технології «Безпечне місто» величезний. В ідеалі можна об'єднати всі системи безпеки в одну і скоординувати роботу правоохоронців, рятувальників, пожежників і швидкої допомоги. За наявності єдиної системи інформація про подію може відображатися на приладах фахівців різних рятувальних служб і правоохоронних органів, наприклад, план будівлі, де сталася пожежа, розташування гідрантів, електрощитів. Бригади можуть виїхати на місце події краще підготовленими та виконувати свою роботу ефективніше. Сьогодні наші служби порятунку часто не мають інформації про подію, що безумовно впливає на кількість постраждалих та ступінь матеріальних збитків.

Основним завданням концепції «Безпечне місто» є автоматизація процесів та максимальне усунення людського фактору у сфері моніторингу подій. Нещодавно в Україні запрацювала система автоматичної відеофіксації перевищення швидкості на дорогах. Так само можна розробити інші технології, які фіксуватимуть злочини та допомагатимуть людям без втручання людини.

Основною проблемою впровадження технології «Безпечне місто» є відсутність єдиної концепції, яка б регламентувала розвиток таких систем на державному рівні. В Україні є структура МВС, структура СБУ, структура ДСНС і т. д. Кожна з цих структур має свою вертикаль влади, і вони не підкоряються міським структурам, тому об'єднати їх в один ситуаційний центр міста досить складно. Зробити це простіше на прикладі США чи європейських країн і міст, адже там є муніципальна варта, пожежна служба, медична допомога та інші муніципальні служби, які легше обмінюються даними між собою [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2013 р. №51-р «Про схвалення Концепції Державної цільової правоохоронної програми встановлення сучасних систем безпеки, застосування засобів зовнішнього контролю (спостереження) та швидкого реагування на період до 2016 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51-2013-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.05.2023).

2. Цифрова варта. Як IT-технології роблять українські міста безпечнішими. URL: <https://techno.nv.ua/ukr/it-industry/cisco-ta-it-integrator-stvoryuyut-bezpechne-misto-shcho-ce-take-50137653.html> (дата звернення: 18.05.2023).

Катерина Данилюк,

кандидат наук з державного управління, доцент,

Рівненський державний гуманітарний університет

СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС ЯК ПЕРСПЕКТИВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Відповідно до Конституції України наша держава є соціальною, а це в свою чергу передбачає впровадження та функціонування соціально-орієнтованої моделі держави. Така модель базуються на вжитті заходів щодо підвищення рівня добробуту українського населення та приділення особливої уваги його вразливим категоріям суспільства, в тому числі через партнерство з міжнародними спільнотами, зокрема з ЄС.

Згідно зі ст. 49 Договору про Європейський Союз, будь-яка країна в Європі, яка визнає засадничі принципи Співтовариства та виявила намір, має можливість

подати заявку на вступ до ЄС та стати його членом. Відповідно до вказаної вище статті «приєднання може відбутися після того, як країна зі статусом асоційованого члена буде готова взяти на себе зобов'язання членства та відповідатиме необхідним економічним і політичним вимогам». Такими засадничими принципами, вимогами відповідності в усіх сферах суспільного життя щодо набуття країною кандидатом повноправного членства в ЄС є критерії вступу до ЄС, або так звані *копенгагенські критерії*, які визначено Радою ЄС в червні 1993 р. у м. Копенгагені.

Глава 21 Угоди [4, 5] присвячена співробітництву між Україною та ЄС в галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей, зокрема шляхом просування ініціатив, що стосуються політики в галузі соціального захисту, соціального діалогу та соціального включення. Співпраця спрямована на реалізацію низки ініціатив, спрямованих на підвищення якості життя людини. Так, відповідно до ст. 420 Угоди [4, 5] співробітництво між Україною та ЄС у різних сферах передбачає досягнення визначених цілей, зокрема: покращення якості людського життя; модернізації та посилення рівня соціального захисту; скорочення бідності та посилення соціальної єдності. Окремим пунктом Угоди є співпраця у сфері реформування системи соціального захисту населення в питаннях її якості, доступності та фінансової стабільності, внаслідок чого рівень ефективності функціонування вказаної системи має підвищитися. В рамках цієї Угоди передбачалось, що Сторони вживатимуть заходів щодо сприяння та стимулювання активної участі зацікавлених сторін, зокрема, соціальних партнерів, організацій громадянського суспільства, до розроблення політики та проведення реформ у сфері соціального захисту населення. Сторони розширять співробітництво з питань соціальної політики в усіх відповідних регіональних, багатосторонніх та міжнародних форумах і організаціях. Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити поступове наближення національного законодавства в сфері соціального захисту населення до законодавства та практик ЄС.

Угодою [5] визначено якісно новий формат відносин між Україною та Євросоюзом, який базується на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції». Угода створила передумови для політичного та економічного розвитку України в асоціації з ЄС. З метою ефективного її виконання актуалізувалась необхідність у невідкладному впровадженні в усіх сферах суспільного життя країни системних реформ, зокрема політичних, соціально-економічних, правових та інституційних. У цьому контексті цілком резонно видалось розроблення та реалізація «Стратегії сталого розвитку – 2020», яка стала головним дороговказом подальшого розвитку України, стратегічним орієнтиром, «каркасом» системних реформ в країні. «Стратегія-2020» передбачила невідкладне та майже одночасне проведення понад 60 реформ і спеціальних програм, які стосуються політичних, економічних і соціальних інституцій, імплементація яких наблизить Україну до європейських стандартів. «Стратегія-2020» отримала підтримку в США, де її розглядали як «дуже амбітним баченням майбутнього України» [3].

В «Стратегії-2020» виокремлено в три блоки: сталий розвиток; безпека держави; соціальна відповідальність.

Передумовою розроблення та впровадження ініціатив Стратегії [3] став – постійний зв'язок з експертами та широкий суспільний договір між громадянським суспільством, владою і бізнесом, в якому кожна сторона бере на себе відповідальність. В останньому блоці ініціатив було виконано цілу низку соціальних програм, ефективність реалізації яких оцінено незадовільно відповідно до визначених індикаторів, найбільш важливими з яких є підвищення рівня життя населення України за показниками ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності (в 2 рази) та середньої тривалості життя (на 3 роки).

Ратифікація Угоди [4, 5] дає Україні можливість отримати певні вигоди. Крім економічних вигод, пов'язаних із входженням до зони вільної торгівлі між ЄС та Україною (зниження цін на товари, зменшення тарифів тощо), поліпшенням бізнес-клімату, залучення прямих іноземних інвестицій, захисту прав власності

тощо, Україна має змогу отримати вигоди у соціальній сфері, зокрема підвищити рівень життя населення держави.

Фінансова допомога, яку щорічно отримувала Україна в рамках імплементації положень Угоди, зокрема на проведення довгоочікуваних економічних реформ, модернізацію вітчизняної економіки активізувала зростання показника ВВП, що в свою чергу, сприяло наближенню до європейських стандартів життя українців. Імплементація визначених в Угоді [4, 5] завдань вимагає від України адаптації та приведення у відповідність національного законодавства до законодавчих норм ЄС, комплексного реформування вітчизняної системи соціального захисту, що має призвести до удосконалення функціонування вказаної системи.

Реалізація в Україні засад соціальної політики ЄС має оптимізувати ринок праці, сприяти підвищенню рівнів ефективності витрачання бюджетних соціальних видатків, якості надання соціальних послуг. У випадку досягнення вищезазначених в Угоді цілей громадяни України отримають вигоди від соціальної політики, спрямованої на посилення захисту прав найманих працівників, кращому включенню різних категорій суспільства до складу економічно активного населення та зниженню рівня соціальної напруги [1, с. 119-120].

Аналіз функціонування системи соціального захисту після реалізації «Стратегії-2020» [3] та проведених реформ за результатами експертного опитування показав, що серйозною внутрішньою проблемою, що перешкоджає євроінтеграційному курсу України, є неефективність системи державного управління, а саме недостатній рівень компетенції державних службовців, надмірна їх забюрократизованість та корумпованість.

Результати проведеного вище дослідження через призму здійснюваних в Україні євроінтеграційних трансформацій системи соціального захисту дають підстави сформулювати такі *висновки*:

– з'ясовано, що ратифікована Угода про асоціацію між Україною та ЄС має стати «каталізатором» здійснення реальних трансформацій у вітчизняній

системі соціального захисту населення в т.ч. наданні соціальних послуг;

– визначено, що реалії сьогодення змушують керівництво держави адекватно реагувати на соціальні проблеми які можуть стати каталізатором суспільного неспокою в Україні;

– встановлено що Україна взяла на себе зобов'язання щодо поступового наближення рівня життя своїх громадян до європейських стандартів та приведення соціального захисту населення у відповідність до норм і вимог Європейського Союзу з офіційно проголошеним країною стратегічного курсу зовнішньої державної політики на інтеграцію до зони ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС : наслідки для бізнесу, населення та державного управління / автор. кол. : О. Бетлій, М. Риженков, К. Кравчук та ін. [Під ред. І. Бураковського.. К. : Ін-т екон. досліджень і політ. консультацій, 2014. 139 с.

2. Європейська інтеграція України сьогодні: проблеми, виклики, завдання – думка експертів : Фонд «Демократичні ініціативи». 30 жовт. 2014. URL: http://www.dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/vovojoejvojevjeo.htm (дата звернення: 19.05.2023).

3. «Стратегія реформ-2020»: Мета реформ – членство в ЄС : Президент України Петро Порошенко : офіц. Інтернет представництво. 2014. 30 жовт. URL: www.president.gov.ua/news/31289.html (дата звернення: 19.05.2023).

4. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами : *Комітет Верховної Ради України з питань європейської інтеграції* : офіц. веб-сторінка. 2014. 30 жовт. URL: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219> (дата звернення: 18.05.2023).

5. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом : *Кабінет Міністрів України* : Урядовий портал. 2014. 29 чер. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344 (дата звернення: 18.05.2023).

Андрій Камбур,

кандидат соціологічних наук, доцент,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕДОВИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Оскільки соціальна робота є багатоаспектною галуззю теоретичної та

практичної діяльності, то виявлення нових ідей, аналіз та вироблення шляхів їх втілення являють собою постійний, актуальний і динамічний процес: комплекс змін, який змушує нас працювати в нових умовах. Зважаючи на те, що основний зміст соціальних технологій полягає у свідомому застосуванні їх до соціальної реальності, сутність та призначення будь-якої соціальної технології у тому, щоб оптимізувати цей процес, зробити його більш технологічним, звівши до мінімуму операції, які не є необхідними для отримання соціального результату.

Сьогодні, на допомогу галузі прийшла діджиталізація – це перебіг трансформації основних процесів за допомогою впровадження сучасних технологій та інструментів, що допомагають просуванню, покращенню позицій на ринку взаємодії з населенням та автоматизації багатьох процесів.

Вперше в історії держави ми починаємо перехід до системного проектного бачення соціального забезпечення. Потужна державна структура дасть змогу трансформувати систему на всіх рівнях від загальнонаціонального до місцевого. «Центральним органом виконавчої влади, що відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, є Міністерство цифрової трансформації України» [1]. Своєю діяльністю Міністерство цифрової трансформації здійснює на основі Положення КМУ від 2 вересня 2019 року. Акт визначає засади, цілі та принципи діяльності, окреслюючи правові передумови для його функціонування. Законодавчу базу діджиталізації в Україні формує низка нормативно-правових актів, виданих різними органами.

Сьогодні майже усі центральні та місцеві органи соціального захисту пропонують до уваги громадян окремі послуги онлайн з використанням електронних сервісів: Єдиний реєстр отримувачів гуманітарної допомоги; допомога на дітей фізичним особам-підприємцям; отримання допомоги при народженні дитини; виплата субсидій; система розрахунку пенсійного забезпечення; Електронний кабінет особи з інвалідністю; Муніципальна няня тощо.

Перехід суспільства на використання електронних ресурсів обумовив і трансформацію деяких сервісів держави, зокрема розглянутих вище. Такий

перехід значно спрощує отримання окремих даних та послуг, що виключає наявність черг та перевантажень окремих структурних підрозділів, а також необхідність використання великих обсягів паперових документів.

Слід зазначити, що сьогоднішня ситуація з війною та попередня з COVID-19, особливо гостро вказала на недостатність інформаційно-технологічного забезпечення органів влади та необізнаність населення України про те, як саме працюють дистанційні сервіси та портали надання окремих послуг. Наразі, держава активно впроваджує заходи підвищення рівня обізнаності громадян, зокрема через реалізацію проекту «Дія.Цифрова освіта».

Одним із можливих рішень може стати розширення існуючого законодавства, що на даний момент є не чітко сформованим. Окрім цього, важливим є підвищення свідомості громадян, щодо знань та оволодіння технічними гаджетами, що спростять та забезпечать належне та безпечне життя в сучасних умовах.

Особливо актуальними ці рішення є для системи соціального захисту населення, оскільки саме вона є важливою для ефективного функціонування апарату захисту населення держави. Роки пандемії, війна з окупацією значних територій нашої держави, значно вплинули і на цю сферу. Насамперед це пов'язано з тим, що основні служби, не в змозі приймати клієнтів, переходили на консультування та допомогу в електронному режимі.

Сьогодні, коли соціальна сфера лише розвивається, дуже важко створювати єдине поле соціальної роботи, а також ефективно управляти ним. Ми перебуваємо в процесі створення загального інформаційного простору, заснованого на нових прогресивних інформаційних технологіях, автоматизованій інформаційній взаємодії територіальних, соціальних, економічних та виробничих структур.

Інформаційні технології у соціальній сфері мають забезпечувати:

– збір, накопичення фактів та статистичних даних про соціальні відносини та процеси, соціальну структуру населення, потенціал соціальної інфраструктури, ефективності вживаних заходів соціального захисту, групи та верстви населення, які потребують особливої уваги;

- зберігання інформації, своєчасне оновлення та пред'явлення у разі потреби;
- порівняння показників реальних соціальних процесів з існуючими нормативними моделями соціального відтворення населення;
- взаємодія всіх структур аналізу процесів функціонування соціальної сфери (державної, галузевої та регіональної);
- оперативне надання відомостей та повідомлень у відповідній формі керівникам різних рівнів.

Незважаючи на низку позитивних зрушень у сфері інформаційних технологій, стан впровадження інформаційних технологій у діяльності органів, які здійснюють соціальний захист громадян, залишає бажати кращого.

Сьогодні одним із найскладніших обов'язків працівників департаменту соціального захисту населення є підтримка в актуальному стані Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги, сегмент «Житлові субсидії», бази даних переміщених осіб, отримувачів допомог та ін., де постійно проводилося оновлення довідників та тестування нових версій програмного забезпечення (практично щоденно). З метою підвищення ефективності впровадження інформаційних технологій необхідно і надалі вживати заходів щодо автоматизації та інформатизації усіх напрямів діяльності та забезпечувати доступність цих ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади. Положення КМУ від 2 вересня 2019 року № 829. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistem-829> (дата звернення 12.05.2023)

Сергій Кармалюк,

кандидат історичних наук, доцент,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕНЮ КОМІТЕТАМИ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Початок нового століття був насичений різними подіями, які у своєму вирішенні вимагали безпосередньої участі комітетів Червоного Хреста. Волинська управа Товариства продовжувала нарощувати власний капітал і розширювати сферу послуг. Постійно зростав чисельний склад організації.

Основними напрямками діяльності осередків Червоного Хреста на Волині, були - організації лікарської допомоги в амбулаторіях Товариства та створення і підтримка діяльності общин сестер милосердя. Значні кошти також виділялись на відкриття нових лікувальних закладів, допомогу потерпілим від різноманітних стихійних лих, одноразові виплати ветеранам, тощо.

Дослідженням тих чи інших аспектів, даного питання, свого часу займались А. Горілий, О. Безпалько, С. Кармалюк, В. Ореховський, А. Фурман, Я. Явір.

Варто зауважити, що амбулаторії та лікарні Червоного Хреста працювали досить ефективно. Наприклад, в 1908 р. Ізяславська амбулаторна лікарня надала допомогу 3483 хворим, з них - 2615 були селянами. Ще одна лікарня Червоного Хреста перебувала на утриманні Житомирського місцевого комітету Товариства, який очолювала Е.Ф. Демидова. Лікарня розміщувалась в будинку Кудрея і займала 5 кімнат. Медичне обслуговування там, на відміну від інших, здійснювалось за символічну плату – 10 коп. Завідував Житомирською амбулаторією земський повітовий лікар Ігумнов, однак знайти підтвердження що це Сергій Миколайович Ігумнов, відомий діяч земської медицини нам не вдалося. В Житомирі також діяла амбулаторна лікарня місцевої общини сестер милосердя. В 1908 р. її відвідало 9522 хворих, 180 пацієнтам зроблено щеплення проти віспи [4, с. 2-3; 7, с. 458].

В 1909 р. Ізяславську амбулаторію відвідало уже 3922 хворих, 2394 з них – селяни [3, с. 121]. Водночас, новоутворена Рівненська амбулаторія, яка працювала неповний 1911 р. надала допомогу 2604 хворим, серед яких було 674 дитини [5, с. 166; 6, с. 207]. Як бачимо, допомога амбулаторій сільським жителям була досить суттєвою.

Кошти на утримання амбулаторій, місцеві комітети Червоного Хреста накопичували за рахунок пожертвувань. Так Новоград-Волинський Червоний Хрест з цією метою провів квартковий збір та виставу, чистий прибуток від яких склав 60 крб. 65 коп., а Рівненська філія Товариства провела розпродаж святкових конвертів для пересилки в святкові дні взаємних поздоровлень, виручка від якого склала 101 крб. 90 коп. Окрім цього під час святкування Пасхи зібрано пожертвувань на суму 114 крб. 30 коп. [2, с. 137-142]. Острогський місцевий комітет провів лотерею-алеґрі. Чистий прибуток від цієї акції склав 1013 крб. [1, с. 116]. Через деякий час, після отримання необхідного дозволу, лотерею-алеґрі також провели Рівненський та Новоград-Волинський комітети Червоного Хреста. У Рівному отримані в результаті проведеної лотереї кошти (1000 крб.) були зараховані в запасний капітал, а голова Новоград-Волинського комітету Червоного Хреста спрямував 840 крб. прибутку від лотереї на підтримку амбулаторної лікарні [1, с. 68; 2, с. 117].

З метою залучення коштів, місцевими осередками Товариства, проводились різноманітні спектаклі й масові гулянки. Широко використовувались кварткові збори коштів. Так, Новоград-Волинський комітет Червоного Хреста з допомогою кварт, лише за місяць, зібрав 134 крб. 69 коп., тоді як на утримання Новоград-Волинської амбулаторії було виділено 2000 крб., і ще 1658 крб. на побудову приміщення амбулаторної лікарні.

Значну увагу Волинська управа Червоного Хреста приділяла підтримці місцевих осередків сестер милосердя, сприяючи їм розширенню. Так, Волинською філією Червоного Хреста в Рівному при місцевому комітеті Товариства в 1910 р. було створено нову общину сестер милосердя, її очолила М.А. Андрю. В тому ж році, при щойно заснованій общині сестер милосердя, було відкрито безкоштовну

амбулаторію. Проте розпочала вона свою роботу наступного року [4, с. 82; 5, с. 165]. В 1911 р. підготовка кваліфікованого молодшого медперсоналу була висунута на перший план. Курси сестер милосердя запрацювали в Житомирі. Кошти на їх утримання виділив місцевий комітет Червоного Хреста під керівництвом М.С. Куйтасової. З цією метою проведено два спектаклі, виручка

Рисунок 1. Будівля амбулаторної лікарні у Новограді, сучасний вигляд. (Фото: novograd. city)

від яких склала 1403 крб. Крім того, для навчання медсестер було обладнано окрему амбулаторну лікарню. Основна діяльність общин сестер милосердя зосереджувалась на роботі у власних закладах соціальної опіки, земських лікарнях, безкоштовних амбулаторіях та лікарнях. Одна з таких лікарень працювала в Новоград-Волинському. Вона була відкрита за безпосередньої підтримки голови повітового комітету Червоного Хреста, княгині Наталії Оржевської. У вересні 1911 року Наталія Оржевська була обрана головою Житомирського Червоного Хреста і очолювала його до 1918 року [10]. Як результат такої напруженої праці, в грудні 1912 р. відбувся перший випуск 11 медсестер Рівненською общиною товариства Червоного Хреста [6, с.230; 9, с.1487].

Постійна потреба в коштах для підтримки общини і курсів сестер милосердя спонукала Житомирський місцевий комітет Червоного Хреста до проведення у 1912 р. двох благодійних спектаклів. Отриманий прибуток склав 649 крб. 80 коп. Частина виручених коштів пішла на користь амбулаторії, яка поточного року прийняла 9 240 хворих, а лікарня -209 стаціонарних пацієнтів. Третину з їх числа складали селяни.

На особливу увагу заслуговує діяльність Волинської управи Червоного Хреста під час Російсько-Японської війни. Волинська філія товариства Червоного Хреста на той час об'єднувала 12 повітових комітетів. А саме: Володимир-Волинський, Лубенський, Житомирський, Здолбунівський, Ізяславський, Ковельський, Кременецький, Луцький, Новоград-Волинський, Овруцький,

Острогський, Рівненський. З початком війни, в 1904 р., в Житомирі відразу приступили до формування санітарного загону. На Далекому Сході загін розгорнув лазарет на 100 ліжок, поступово збільшивши їх кількість до 152. При лазареті працювала амбулаторія. Обслуговували шпиталь 4 лікарі. Протягом війни Волинська управа Червоного Хреста займалась забезпеченням лазарету усім необхідним. Для цього проводились широкомасштабні збори пожертвувань. Як наслідок, губернським відділом Товариства було зібрано 83980 крб. 52 коп., а 85000 крб. зібрали підвідомчі комітети Червоного Хреста. Наприклад, Кременецький Червоний Хрест влаштував узимку 1904 р. в Кременці, в залі громадських зборів, лотерею на 1900 крб. При деяких місцевих відділеннях Червоного Хреста влаштовано евакуаційні лазарети. Так, Луцький Червоний Хрест утримував шпиталь на 6 ліжок. Свій лазарет мав також Ізяславський Червоний Хрест [2, с. 391].

Проте не все було так безхмарно. В літку 1905 р. в губернії було розклеєно листівки, в яких співробітники Червоного Хреста звинувачувались у різних зловживаннях. В прокламації, яку було знайдено в Новоград-Волинському, висловлювався протест проти розтрати місцевим керівництвом зібраних народом коштів на підтримку коханок і співачок місцевого театру [8, с. 57].

Як бачимо, на початку ХХ ст. Волинська управа Червоного Хреста основні зусилля зосередила в сфері накопиченні коштів. Завдяки стабілізації фінансового становища підвідомчі комітети Червоного Хреста значно розширили сітку закладів соціальної опіки. Крім уже звичних безкоштовних амбулаторій та лікарень, з'явилися різноманітні притулки, санаторії, аптеки, харчові та нічліжні пункти. Також посилена увага приділяється підготовці сестер милосердя, які працювали як у власних лікувальних закладах так і в земських лікарнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ЦДІА України в м. Києві (Центр. держ. істор. архів України в м. Києві). Ф. 442. Оп.633. Спр.34.
2. Там само. Оп.634. Спр.71.
3. Там само. Оп.638. Спр.207.
4. Там само. Оп.639. Спр.207

5. Там само. Оп.642. Спр.48
6. Там само. Оп.644. Спр.50.
7. Там само. Оп.661. Спр.273
8. Там само. Оп.855. Спр.6
9. Вестник Красного Креста: Орган Главного Управления Российского Общества Красного Креста. СПб. 1913. №8.
- 10 Явір Я. Княжна у Червоному Хресті: хто така Наталія Оржевська і що вона зробила для Новограда. URL: <https://novograd.city/blogs/3607/knyazhna-u-chervonomu-hresti-hto-taka-nataliya-orzhevskaya-i-scho-vona-zrobila-dlya-novograda> (дата звернення 11.05.2023)

Антоніна Конончук,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Інеса Шаповалова,

магістрантка спеціальності 231 Соціальна робота,

директор Територіального центру соціального

обслуговування (надання соціальних послуг)

Ніжинської міської ради

Ольга Вакулик,

магістрантка спеціальності 231 Соціальна робота»,

завідувач відділення денного перебування

Територіального центру соціального обслуговування

(надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ІННОВАЦІЇ У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ У НІЖИНСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Усвідомлення важливості соціальних аспектів старіння населення як глобальної світової проблеми спонукає до пошуків шляхів її вирішення. У зв'язку з цим соціальна робота з людьми похилого віку посідає пріоритетне місце у системі соціального захисту населення багатьох країн світу. Україна переймає позитивний досвід інших країн та проводить значну роботу у даному напрямі. Реформа децентралізації відкрила нові перспективи для підвищення доступності та якості соціальних послуг [1, 2]. Постійно відбувається пошук нових підходів, технологій, методів і форм у вирішенні проблем людей похилого віку, створення

умов для їх активного довголіття, зокрема, Територіальними центрами соціального обслуговування (надання соціальних послуг) новостворених територіальних громад (далі ТЦСО).

Мета статті – презентувати досвід Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради у розвитку спектру соціальних послуг відповідно до потреб і проблем людей похилого віку.

Одним із шляхів такого розвитку є залучення інвестицій. Фахівцями ТЦСО було визначено, що широкі можливості для залучення інвестицій має проєктна діяльність, яка створює умови для соціального партнерства державних і недержавних закладів, вітчизняних та міжнародних організацій. Результатом такої діяльності стала участь закладу в соціальних проєктах, спрямованих на розвиток системи соціальних послуг не тільки для людей похилого віку, але й для усіх мешканців громад. Саме проєктна діяльність створює умови для впровадження у соціальну роботу інноваційних ідей та має механізми їх матеріального забезпечення. Тому працівники ТЦСО, обравши цей шлях, здобувають успішний досвід проєктної діяльності.

Так, завдяки співпраці з міжнародними партнерами, зокрема, Представництвом Фонду міжнародної солідарності в Україні (Республіка Польща), було реалізовано два соціально важливі проєкти для мешканців Ніжинської громади. Перший проєкт: «Відкритий простір «Кольорове життя» з метою покращення якості надання соціальних послуг для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, задоволення їх пізнавальних і культурних інтересів. Проєкт дозволив відкрити для них нові види організації змістовного дозвілля. На подвір'ї ТЦСО створено 3 функціональні простори – спортивний, розвиваючий та концертний. Отримувачі послуг займаються на свіжому повітрі оздоровчою фізкультурою, беруть участь у концертних програмах, майстер-класах, квестах, влаштовують ярмарки та виставки творчих робіт, літературні зустрічі тощо.

Другий проєкт: створення «Соціального хабу «Ми разом». Метою даного проєкту є вдосконалення ефективності системи надання соціальних послуг та запровадження нових соціальних послуг, а саме: соціально-трудової адаптації,

консультативного кризового телефону, денного догляду дітей та осіб з інвалідністю. Хаб – це сучасне місце, створене для об'єднання людей із різних сфер, які генерують нові ідеї. Це – доступна платформа для організації професійного підходу до вирішення актуальних проблем вразливих категорій населення нашої громади, тому і назва «Ми разом». Крім цього, наш соціальний хаб це: мультифункціональний майданчик і платформа для партнерства; комунікаційний вузол і простір для розвитку; зона психологічної підтримки і креативна майстерня; місце для відпочинку та релаксу. Тобто – це майданчик-трансформер, простір якого можна змінювати за потреби. Адже тут можна проводити різні активності, а саме: конференції і круглі столи; семінари-навчання і мозкові штурми; майстер-класи і тренінги; заняття в «Університеті третього віку»; роботу в групах само- та взаємодопомоги; зустрічі з цікавими людьми; перегляди вистав та кінофільмів тощо.

Соціальний хаб став простором для знайомства, спілкування, розвитку, творчої самореалізації, релаксації, психологічного розвантаження, відпочинку, обміну ідеями та думками, не тільки для отримувачів послуг Територіального центру, але й для багатьох мешканців громади. Колективу закладу вдалося за короткий час перетворити старе приміщення на новий простір, який відповідає сучасним потребам різних категорій отримувачів соціальних послуг. Для цього в соціальному хабі облаштовано коворкінг-простір, релаксаційний простір та санітарно-гігієнічну кімнату.

Одним важливих соціально важливих проєктів, який реалізується ПРООН та ГО «Ліга соціальних працівників України» у сфері розбудови спроможності громади надавати якісні послуги населенню, є створення на базі ТЦСО інноваційного сервісу «Мобільна соціальна служба з обслуговування на дому, паліативного догляду та натуральної допомоги» для надання комплексного догляду людям похилого віку, особам з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування та потребують постійної сторонньої допомоги. Головна перевага такої служби в її мобільності завдяки пересуванню на вантажно-пасажирському автомобілі, який укомплектований всім необхідним для надання

послуг за запитом. До роботи даного інноваційного сервісу будуть залучені різні спеціалісти, об'єднані в мультидисциплінарну команду: фахівець із соціальної роботи, юрист, психолог, соціальний працівник, сестра медична, перукар, соціальний робітник тощо. Запровадження Мобільної соціальної служби дасть змогу комплексно надавати якісні соціальні послуги, наблизити їх до мешканців громади, які проживають у віддалених районах міста та сільській місцевості, охопити більшу кількість осіб, які потребують допомоги.

На даний час з метою соціальної адаптації та інтеграції людей похилого віку в ТЦСО реалізується проєкт «Розбудова інституційної спроможності сервісу «Університет третього віку» на рівні територіальних громад, в умовах змін законодавства та стандарту соціальної адаптації» за підтримки Програми розвитку ООН у сфері розбудови спроможності громади надавати якісні послуги населенню. Цей проєкт дозволить задовольнити потребу в навчальній активності осіб похилого віку, зокрема, в сферах сучасних комунікацій, комп'ютерної та інформаційної грамотності. Крім цього, важливість проєкту полягає не тільки у здобутті нових знань слухачами, а й у можливостях набуття нових комунікаційних зв'язків, розвитку і самовдосконалення, незалежності та єдності поколінь. У рамках реалізації проєкту проходять змістовні навчання, тренінги, консультації для працівників ТЦСО, які проводяться професійними тренерами, експертами, соціологами.

Таким чином, реалізація соціальних проєктів ТЦСО допомагає особам похилого залишатися соціально, фізично та психологічно активними, створити умови для міжвікового діалогу, зберегти активну життєву позицію. І саме проєктна діяльність, як інноваційна практика соціальної роботи, створює для цього простір великих можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України (Відомості Верховної Ради, 2015, №13, ст.91) зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

2. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. №4607 Відомості Верховної Ради, 2019, № 18, ст.73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

Надія Корнач,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СУТНІСТЬ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ГУВЕРНЕРА В СУЧАСНІЙ СІМ'Ї

У сучасній Україні значимість освіти і виховання в сім'ї підтверджується політикою держави та відображено у Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту». Зокрема, у Законі України «Про дошкільну освіту» у ст. 5 зазначено, що освіта та виховання в сім'ї є складником системи дошкільної освіти [3].

Безсумнівно, що сучасні зміни в освіті і вихованні зумовлюють потребу у пошуку нових та використання вже відомих і адаптованих до сучасних умов ідей, поглядів, концепцій тощо. Враховуючи також ст. 6 Закону України «Про дошкільну освіту», де одним з принципів розвитку дитини є особистісно-орієнтований підхід, інститут гувернерства заслуговує на особливу увагу. Варто зазначити, що багатовіковою історією він довів ефективність свого існування і на сьогодні, на думку багатьох науковців, є життєво потрібною галуззю педагогіки, без якої обійтися дуже складно [6].

Серед відомих педагогів і психологів, що пройшли шлях гувернерства і з чого почалася їх професійна самореалізація є А. Монтень, Я. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, О. Духнович. Досліджуючи роботу гувернера на власному досвіді саме вони залишили педагогічну спадщину, яка зараз служить основою для створення майбутніх професіоналів у даній галузі.

Серед сучасних науковців, які досліджують становлення та функціонування інституту домашніх вихователів, його переваги й недоліки в умовах сьогодення можна виділити Н. Ковалевську, С. Теплюк, Є. Сарапулову та ін. Окрім вищезазначеного науковці досліджували також трактування понять «гувернер» і «гувернантка», зокрема, Є. Сарапулова трактує, що це особи, які займаються

індивідуальним навчанням і вихованням дітей у сім'ї. Водночас у працях дослідниці дається детальний аналіз основних етапів його розвитку:

– *перший етап* (епоха середнього палеоліту) – суспільне виховання;

– *другий етап* (період розпаду первіснообщинного ладу) – виховання дитини у сім'ї нерідними батьками-вихователями паралельно з колективним вихованням;

– *третій етап* – виховання елітою племені (знахарі, чаклуни, старійшини);

– *четвертий етап* (VI століття до н.е.) – формування у дитини гарних манер в афінській заможній родині;

– *п'ятий етап* – (IV-II ст. до н. е., Афіни) індивідуальне навчання й виховання дітей;

– *шостий етап* (II ст. до н.е. у Римі) – узаконене гувернерство на державному рівні, виховання своїх дітей римляни почали доручати рабам – найчастіше грекам;

– *сьомий етап* (період середньовіччя) – індивідуальне виховання й навчання в родинному середовищі, високий суспільний статус гувернерів;

– *восьмий етап* (XIV ст., Франція) – виникають терміни «гувернер», «гувернерство» і швидко поширюються, перетворившись на загальноприйняті в науці й у побуті;

– *дев'ятий етап* (XVIII ст., Німеччина) – гувернерство стає педагогічною структурою, підпорядкованою державі й контрольованою державою;

– *десятий етап* (XIX століття, інтенсивно розвиваються традиції, започатковані у XVIII ст. у Німеччині). Це період розквіту гувернерства як системи домашнього виховання й навчання, яка у розвинених капіталістичних країнах існувала упродовж усього XX ст. Варто наголосити на тому, що після революції 1917 р., в Україні діяльність гувернера була заборонена і відповідно зупинена підготовка вітчизняних кадрів даної спеціалізації. Причиною цього стала орієнтація на колективне виховання. В незалежній Україні знайоме з літератури слово «гувернантка» з'явилося на державному рівні у 1998 р., коли Кабмін України затвердив тимчасовий перелік професій. У жовтні спеціальність

отримала шифр 5131 і чомусь у чоловічому роді – «гувернер» – була внесена в кваліфікаційний перелік професій;

– *одинадцятий етап* – (XXI ст.) характеризується найвищим рівнем розвитку гувернерства, коли надбання найбільш ефективної, елітної педагогіки стало надбанням кожного члена суспільства, а в економічно розвинених країнах являє собою досить престижну високооплачувану роботу [6].

Аналізуючи науково-педагогічну літературу з досліджуваної проблеми можна відмітити, що з розвитком гувернерства урізноманітнювалися і його функції. Зокрема, порівняно з I-IV етапами, для яких умовно характерна лише виховна функція на одинадцятому етапі ми спостерігаємо уже їх різноманіття: діагностична; прогностична; соціалізуюча; виховна; освітня; комунікативна; попереджувально-профілактична; організаторська; консультативна; охоронно-захисна; корекційно-реабілітаційна; соціально-терапевтична; посередницька [2, с. 47-50].

Саме це, на нашу думку, спонукало таких науковців як І. Акіншева, Л. Кобилянська, Н. Максимовська, Є. Сарапулова [1; 4; 5; 6] розглянути гувернерство з позиції соціального виховання, розвитку та появи нового фахівця – соціального гувернера. На думку Є. Сарапулової – *соціальний гувернер* – фахівець із соціального виховання, який реалізує його в домашніх умовах або в умовах, наближених до таких, та базує свою діяльність на індивідуальному підході. Можна сказати, що соціальний гувернер транслює цінності соціального виховання на індивідуальному рівні або урізноманітнює індивідуальну виховну діяльність соціальною складовою. З одного боку, діяльність соціального педагога, який займається гувернерською діяльністю, порівняно з традиційним гувернером звужена, оскільки він не викладач і не учитель, з іншого, – вона розширюється за рахунок інших вищезазначених функцій й можливості розвитку соціальності особистості.

Слід звернути увагу, що соціальний гувернер може працювати з усіма віковими категоріями дітей, крім немовляти. Разом з тим, діяльність соціального гувернера зорієнтована на роботу з усіма категоріями дітей (незалежно від

наявності чи відсутності у них проблем), а саме: фізично і психічно здоровими, з обмеженими функціональними можливостями, з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдарованими дітьми та ін. Замовниками послуг вихователя-гувернера є не тільки заможні люди, але й сім'ї, де у зв'язку з складним економічним становищем в сім'ї жінці потрібно швидше виходити на роботу після декретної відпустки, не втратити можливість кар'єрного росту. Крім того соціальний гувернер може бути потрібний для спеціальної медичної або ж психолого-педагогічної корекції та індивідуальній домашній освіті. Саме зайнятість батьків, їх бажання дати дітям гарне виховання, максимально розвинути їхні здібності, інтереси, зумовлюють потреби домашнього виховання.

Таким чином, у сучасному соціокультурному просторі налічується значна кількість дітей, які потребують ефективної професійної допомоги спеціаліста нової формації – соціального гувернера. Це фахівець, який здійснює індивідуальну роботу з різними категоріями дітей переддошкільного, дошкільного та шкільного віку в умовах сім'ї або умовах, наближених до таких з метою їх соціального виховання і розвитку, соціально-педагогічної допомоги і підтримки, захисту їхніх прав та інтересів; сприяє педагогізації батьків, допомагає їм у розв'язанні проблем сімейного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акіншева І.П. Технологія роботи соціального гувернера : метод. посіб. для студ. спец. «Соціальна педагогіка та практична психологія», «Соціальна педагогіка та основи правознавства». Луганськ: Альма-матер, 2008. 164 с.
2. Гавриленко Т.Л. Функції та напрями роботи соціального гувернера. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки* / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2011. Вип. 84. С. 47–50.
3. Закон України «Про дошкільне виховання» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 21.05.2023).
4. Кобилянська Л.І. Сімейне гувернерство як один із напрямів професійної діяльності соціального педагога. *Молодь і ринок*. 2006. № 4 С. 101-105.
5. Максимовська Н.О. Гувернерство в сучасних умовах: соціально-педагогічний аспект. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2009. № 3. С. 11-16.
6. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера: монографія. К.: МАУП, 2003. 264 с.

*Ірина Левчук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Рівненський державний гуманітарний університет*

УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Соціальний захист дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування перебуває на стадії реформування та удосконалення відповідно до європейських соціальних стандартів. В умовах складної політичної ситуації, зниження рівня життя населення, погіршення демографічної ситуації особливої актуальності набуває проблема соціального захисту дітей, найбільш уразливою групою серед яких є діти, які залишилися без піклування батьків. Обов'язок з утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, конституційно закріплений за державою. Потребує вирішення питання вдосконалення системи соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків, що відповідає сучасним вимогам забезпечення їх фізичного, розумового і духовного розвитку. Передусім це стосується узгодженості дій та чіткого розмежування функцій і повноважень існуючих органів державної влади та місцевого самоврядування, забезпечення кваліфікованими кадрами відповідних служб і установ соціального захисту дітей, удосконалення їх структури, створення таких закладів, які б надавали практичну та невідкладну допомогу дітям, пропонували нові види соціальних послуг сім'ям із дітьми.

Соціальний захист визначається як комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах, а через організаційно-правові заходи передбачає створення інститутів соціального захисту і законів, які повинні керувати їх діяльністю, а економічні – формування механізмів перерозподілу доходів. З позиції економіки, соціальний захист – це правила перерозподілу суспільного багатства на користь людей, які тимчасово чи постійно потребують

особливої підтримки з боку суспільства. У найширшому трактуванні соціального захисту до нього включають також заходи з охорони здоров'я, соціальну роботу тощо [1, с. 103–104].

Соціальна робота з дітьми за законодавством України – це діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ незалежно від їх підпорядкування і форм власності та окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб [2].

У вітчизняній науці та практиці, визначають два види сирітства – повне (біологічне) сирітство, коли з тих чи інших причин у дитини відсутні біологічні батьки, і соціальне сирітство, коли число бездоглядних і безпритульних дітей поповнюється із родин, у яких батьки через ті чи інші причини не займаються вихованням своєї дитини і не турбуються про неї. Соціальне сирітство це явище, що зумовлене ухилянням або відстороненням батьків від виконання своїх обов'язків щодо дитини. Усіх дітей, які при живих батьках не мають необхідної опіки та виховання у сім'ї, незалежно від офіційно визнаного статусу слід розглядати як соціальних сиріт [7, с. 9].

Відсутність одного чи обох батьків, через трудову міграцію, позбавляє дитину можливості рости та розвиватися у повноцінній родині. За останнє десятиліття у нашій державі внаслідок активної трудової міграції з'явилося нове явище, яке за відсутністю окремого терміну, кваліфікують як соціальне сирітство [8, с. 10].

Таким чином, соціальне сирітство – можна охарактеризувати як соціальне явище, обумовлене самовільним ухиленням або усуненням батьків від виконання батьківських обов'язків по відношенню до дитини, що супроводжується розривом та втратою родинних стосунків між батьками та дітьми, байдужістю зі сторони батьків до дитячих потреб та подальшої долі дитини. Соціальні сироти – це соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних,

морально-психологічних причин фактично позбавлені батьківського піклування при живих батьках.

Протягом 10 років найменша кількість позашлюбних дітей в Україні реєструвалася в Тернопільській, Львівській, Рівненській, Волинській, Івано-Франківській, Чернівецькій областях: в межах 7 – 13 % при середньому показнику по Україні 21,1 %. Найбільший відсоток немовлят, народжених поза шлюбом, реєструвалася у Миколаївській, Херсонській, Кіровоградській, Запорізькій областях, Автономній Республіці Крим. Значно перевищують середні показники по Україні в Одеській, Луганській, Донецькій областях.

Що стосується кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, частка посиротілих найнижча у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Закарпатській, Рівненській, Чернівецькій областях (менше 1 % при середньому показнику по Україні 1,2 %). Стабільно висока частка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування серед загальної кількості дитячого населення реєструється у Миколаївській, Херсонській, Одеській, Донецькій, Дніпропетровській, Кіровоградській областях (в межах від 1,6 до 2,1 %).

Таким чином, прослідковуються чітко виражені регіональні відмінності та взаємозв'язки. На півдні та сході України найбільш поширена позашлюбна народжуваність, а також найвища частка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що є наслідком послаблення сімейних цінностей, втратою моральних орієнтирів тощо. Натомість, для західних регіонів України народження дітей поза шлюбом є нетиповим. Найменша кількість посиротілих дітей також фіксується на заході країни, що пояснюється сильними сімейними традиціями, важливою роллю релігії, взаємозв'язком між шлюбністю та народжуваністю дітей в цих регіонах.

Зважаючи на показники зазначені вище, при розробці державної політики, спрямованої на запобігання втрати дитиною батьківського піклування, та забезпеченні її соціальним захистом, необхідно враховувати регіональні особливості прояву кризових процесів у сімейному середовищі. Зокрема, потребує розширення мережа закладів і установ, які надають соціальні послуги

сім'ям з дітьми в проблемних регіонах, посилення кадрового забезпечення соціальних служб та фінансового забезпечення регіональних програм.

Діюча система державних органів, які забезпечують формування та (або) реалізацію державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, визначена Конституцією України та іншими законодавчими актами. Вона є відображенням завдань, що стоять перед державою на сучасному етапі.

Великий обсяг управлінської роботи виконують обласні державні адміністрації. Повноваження державних адміністрацій у галузі соціального забезпечення і соціального захисту населення, у тому числі дітей, включають: проведення державної політики у сфері охорони дитинства, розроблення і здійснення галузевих та регіональних програм поліпшення становища дітей; розвиток мережі навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, соціального захисту, а також позашкільних навчальних закладів, діяльність яких спрямована на організацію дозвілля, відпочинку і оздоровлення дітей, зміцнення матеріально-технічної бази цих закладів; вжиття інших заходів щодо охорони дитинства, віднесених до їх компетенції законодавством України [5].

Організаторську роботу із соціального захисту дітей виконують у кожному регіоні спеціально створені для цього обласні, а в місті Києві міське – управління у справах сім'ї, молоді та спорту, освіти, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Безпосередньо відповідають за реалізацію на відповідній території державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень – служби у справах дітей.

Окрема роль у сфері захисту прав дітей належить районним управлінням праці та соціального захисту населення. Управління призначають виплати та соціальні допомоги дітям, несуть відповідальність за працевлаштування вихованців закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Крім того починаючи з 2006 року через районні управління реалізується державний механізм виплат соціальної допомоги на дітей-сиріт та

дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях [4].

Важливу роль соціального захисту на регіональному рівні відіграють Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – це спеціальні заклади, уповноважені державою брати участь у реалізації державної молодіжної політики шляхом проведення соціальної роботи з дітьми та молоддю. Основною метою діяльності центрів є створення соціальних умов для життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб [6].

Отже, в Україні сформована структурна управлінська вертикаль та горизонталь влади з розгалуженою мережею закладів, які надають допомогу при вирішенні складних і різнобічних питань соціального захисту дітям-сиротам та дітям, які залишилися без батьківського піклування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна політика в соціогуманітарній сфері: *підручник* / авт. кол. В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін.]; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. К.: НАДУ, 2010. 284 с.
2. Кондратюк Т.В. Механізми реалізації державної сімейної політики в Україні: монографія. К.: ДСК «Центр», 2013. 338 с.
3. Кондратюк Т. В. Захист прав дитини як важливий напрям державно-управлінської сімейної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 4. С.83-88.
4. Мордань О.О. Державне регулювання інституту опіки дітей в Україні: напрями вдосконалення. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком* : матеріали VI регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю / за заг. ред. В. Г. Вікторова. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ. 2012. С. 328-330.
5. Мордань О. О. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту посиротілих дітей: проблеми та напрями вдосконалення. *Державне управління: теорія і практика*. 2012. № 2. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/66/2012/2> (дата звернення: 03.05.2023).
6. Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року, затверджена Указом Президента України від 22 жовт. 2012 р. № 609/2012: URL:: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/609/2012> (дата звернення: 03.05.2023).
7. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю як напрям реалізації соціальної політики. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. К. 2010. № 3. С. 5–15.
8. Черновалюк Ю. Ю. Реалізація права на сім'ю шляхом створення дитячих будинків сімейного типу: Монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2011. 171 с.

*Валентин Марчук,
аспірант кафедри соціальної роботи та
педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ІЗ ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ

Визначальними завданнями соціального супроводу дітей-сиріт є робота щодо забезпечення їх вікових потреб, здійснення реабілітаційних заходів (медичних, оздоровчих, освітянських, соціальних, правових); захист прав дітей (майнових, житлових, особистісних), підтримка контактів дитини з її біологічними родичами, залучення різних видів додаткової допомоги для виховання [1, с. 92].

Під час супроводу прийомної сім'ї, соціальний працівник відіграє роль соціального терапевта й наставника сім'ї, дітей, оточуючих їх людей, турбується про здоров'я сім'ї, її моральні загальнолюдські цінності, своєчасне вирішення проблем, що виникають. Соціальний супровід прийомної сім'ї здійснюється при активізації партнерських контактів при залученні до здійснення соціально-педагогічної діяльності волонтерів, молодіжних об'єднань, громад, організацій і відомств. Здійснення соціального супроводу прийомної сім'ї можливе при забезпеченні функціонування соціально-правових, юридичних, психологічних механізмів надання соціотерапевтичної допомоги, забезпечення захисту прав кожного члена сім'ї, надання допомоги з метою оптимальної реалізації їх життєвих потреб і можливостей кожної особистості [2].

Соціальний супровід прийомних сімей ґрунтується на принципі співпраці між учасниками процесу для виконання головного завдання – соціальної реабілітації та соціалізації дитини-сироти та включає в себе ряд складових:

– економічний супровід – діяльність, спрямована на підтримку матеріального благополуччя дитини;

– юридично-правовий супровід – діяльність, спрямована на дотримання державних гарантій стосовно дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також здійснення заходів щодо захисту їхніх прав і законних інтересів;

– психологічний супровід – проведення комплексу заходів стосовно реабілітації, реактивації, ресоціалізації дітей-сиріт, а також корекції соціально-психологічного клімату виховного середовища;

– медичний супровід – діяльність, спрямована на вирішення питань охорони здоров'я дитини;

– педагогічний супровід – діяльність спрямована на вирішення питань навчання дітей-сиріт та здобуття ними освіти.

Соціальний супровід, що забезпечується соціальними працівниками центрів соціальних служб для молоді, з одного боку, виступає як контроль за умовами виховання та утримання прийомної дитини в сім'ї, з другого – як система дієвої допомоги у вирішенні життєвих проблем, пов'язаних із влаштуванням у сім'ї дітей, позбавлених батьківського піклування. Такий супровід може також забезпечити здоровий розвиток дитини у прийомній сім'ї.

Діяльність соціального педагога з прийомними дітьми / дітьми вихованцями, базуючись на принципах чесності, послідовності, безумовного прийняття дитини, її залучення до планування й оцінки роботи, передусім спрямована на допомогу дитині в її адаптації до нового сімейного середовища. Дитині необхідно засвоїти певні соціальні цінності, норми поведінки, розвивати якості, здобути знання, важливі для її подальшої соціалізації, зокрема: знати свої права й обов'язки; фінансову цінність продуктів, іграшок, освіти, особливості розподілення сімейного бюджету; розвивати здібності через навчання, відвідування позашкільних закладів, здійснення професійного вибору; засвоювати ролі «матері», «батька», усвідомлювати своє місце в новій сім'ї; бути відповідальними за власні дії, вміти вирішувати конфлікти, обстоювати свої інтереси, толерантно ставлячись до інших.

З метою успішної соціальної адаптації прийомної дитини / дитини-вихованця соціальний педагог має інформувати останню про можливості використання інфраструктури міста, організацій, закладів, куди можна звернутися в разі необхідності за конкретною допомогою; ознайомити з правами й обов'язками після досягнення повноліття; інформувати про біологічних батьків, родичів для підтримання контактів дитини з тими, хто може позитивно впливати на неї тощо [3].

Як зазначають Комарова Н. М. та Пеша І. В., технологія соціального супроводу прийомної сім'ї базується на основних положеннях моделі «ведення випадку», що передбачає: оцінку конкретної ситуації, визначення першочергових потреб, розробку послідовного плану діяльності, надання соціальної допомоги, періодичну оцінку ефективності послуг, корекцію плану подальшої діяльності з урахуванням результатів оцінювання [4].

Розвиток сфери соціальної підтримки всіх категорій сімей, в тому числі і прийомних, є одним з головних умов ефективного виховання дітей. У нашій країні заходи державної допомоги прийомним сім'ям поступово розширюються, забезпечуючи громадянам необхідний рівень і якість життя, організацію дозвілля і відпочинку, отримання освіти, доступ до медичного та соціального обслуговування. Самою незахищеною групою в сучасному суспільстві є підростаюче покоління, а в особливо складній ситуації опиняються діти з числа дітей-сиріт та дітей, що залишилися без піклування батьків. Процес входження таких дітей в прийомну сім'ю обопільно для дитини-сироти і приймаючої сім'ї складний і тривалий.

Вторинна відмова завдає найсильнішу психологічну травму дитині. Щоб дитина знову не опинилася в дитячому будинку, прийомним батькам потрібна професійна психологічна, соціальна, юридична підтримка та супровід, коли дитина вже знаходиться в сім'ї, а дітям необхідна допомога в адаптації до сім'ї і соціуму, розвитку спортивних, творчих, комунікативних навичок.

Тому доцільним є забезпечення функціонування системи взаємодії прийомних батьків і дітей-сиріт з кращими фахівцями, а також один з одним і з органами державної влади.

Цілеспрямована робота демонструє, що прийомна сім'я є більш ефективною і з меншими витратами для держави вирішує завдання формування соціальної компетентності дітей-сиріт. Відповідно, держава зацікавлена в процесі адаптації дитини-сироти в прийомну сім'ю. Допомога співробітників соціальних служб, соціального супроводу – невід'ємні форми роботи з подібними сім'ями.

Основне завдання соціальних працівників спільно з прийомними батьками: забезпечити стабільність сімейного прилаштування, уникати різних розривів, регулювати контакти дитини з кровними родичами, підтримувати дитину в встановленні і підтримці нормальних відносин зі своїми однолітками, з членами приймальної сім'ї, з суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевз Г. М. Технології створення функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу. Київ: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. 188с.
2. Клочан Ю. В. Соціальний супровід прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2014. № 45. С. 268–275.
3. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування). Київ: Логос, 2000. 87 с.
4. Пеша І. В. Соціальний супровід як форма комплексної соціальної допомоги. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 11 (2). С. 193–199.

Єлизавета Матвійчук,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота
кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Ангеліна Пожар,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота
кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Науковий керівник – Тетяна Мартинюк,

доктор педагогічних наук, доцент,

ЗЕЛЕНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УКРАЇНІ

Сьогодні ми бачимо серйозне екологічне забруднення нашої країни. Не всі версти населення можуть отримувати чисту воду або повітря. А після повномасштабного вторгнення ці проблеми, на жаль, збільшилися втричі. Тому Україні потрібно обов'язково розвивати зелену соціальну роботу.

Соціальна робота від моменту її професіоналізації стрімко розвивається. Оновлюються не лише техніки, які використовують соціальні працівники, а й теорія соціальної роботи. Однією із сучасних теорій вважають зелену соціальну роботу. Ця теорія представлена у навчальних дисциплінах закордоном та літературі. Для України ще є досить невідомою, але надзвичайно актуальною.

Одночасно з Леною Доміnellі дану проблему досліджували вчені: Джон Коатс (Канада) та Мел Грей (Австралія). Вони наголошували, що реагування на проблеми, пов'язані з руйнуванням довкілля, дозволило соціальній роботі як професії переглянути свої основні знання та обов'язки перед людьми та громадами [2]. Вагомий внесок до просвіти українського населення поняттям «зелена соціальна робота» має Тетяна Семигіна.

Мета дослідження – аналіз стану поширення зеленої соціальної роботи в Україні.

По мірі того, як ми все більше усвідомлюємо масштаби та значення світової екологічної катастрофи, ми починаємо усвідомлювати вплив екологічних проблем, починаючи від забруднення до техногенної зміни клімату, на добробут людини. Коли ми проводимо цю оцінку, стає очевидним, що найбільш катастрофічні наслідки цих проблем, як правило, впливають на тих, хто вже є одними з найбільш знедолених і маргіналізованих осіб, спільнот і суспільств у всьому світі. Таким чином, очевидно, що екологічна криза є також кризою соціальної справедливості.

Взаємозв'язок між середовищем і соціальними проблемами очевидний. Проте професія соціальної роботи мляво включила цю ланку у свою сферу діяльності. У своїй останній роботі про «зелену соціальну роботу» Лена Домініеллі робить своєчасний і вагомий внесок у аргументацію того, що професія повинна почати зосереджуватися на проблемах навколишнього середовища та їхньому впливі на добробут людей [3].

Лена Домініеллі – це жінка, яка змінила уявлення про зміст та принципи сучасної професії соціального робітника. За її працею, концепція зеленої соціальної роботи полягає в наступному: розв'язання проблем бідності та соціальної нерівності; забезпечення гідних умов довкілля, екологічної справедливості; рівного доступу до природних ресурсів [1].

Зелена соціальна робота охоплює глобальні питання розвитку та життєдіяльності планети, декларуючи необхідність рівного доступу до всіх її ресурсів.

Метою зеленої соціальної роботи британська дослідниця вважає «роботу над реформуванням суспільно-політичного життя й економічних сил, які негативно впливають на якість життя бідних і маргіналізованих верств населення, сприяння безпечним політичним змінам та соціальним перетворенням, необхідним для посилення добробуту людей і планети сьогодні та в майбутньому» [3].

По мірі того, як ми просуваємось у 21 століття, питання зміни клімату та екологічної кризи стають дедалі гострішими. У той же час в Україні зростає інтерес до соціальної роботи як життєздатного методу стимулювання суспільних змін. У світлі цього «зелена» соціальна робота стала особливо важливою сферою в Україні, оскільки вона спрямована на виховання стійкої екологічної свідомості серед населення.

Зелена соціальна робота в Україні стикається з рядом викликів та перешкод, які можуть ускладнювати її розвиток і впровадження. Деякі з найважливіших викликів включають:

1. Недостатнє фінансування: Обмежені ресурси можуть ускладнювати розповсюдження програм та проєктів, які спрямовані на розвиток сталості та екологічного благополуччя.

2. Недостатня освіченість: Низький рівень екологічної освіти серед населення може становити перешкоду для розуміння та прийняття практик зеленої соціальної роботи.

3. Політична нестабільність: Нестабільність політичного середовища може призвести до змін пріоритетів та розподілу ресурсів, що може впливати на розвиток зелених ініціатив.

4. Відсутність координації: Недостатня координація між урядовими органами, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами може ускладнювати ефективність зеленої соціальної роботи.

5. Практичні перешкоди: Виконання зелених соціальних проєктів може стикатися з практичними перешкодами, такими як відсутність необхідної інфраструктури, технологій та низька доступність ресурсів.

В умовах війни зелена соціальна робота має особливу вагомість та значення. У таких небезпечних та складних умовах вона спрямована на підтримку та захист прав людини, забезпечення гуманітарної допомоги та здійснення реабілітаційних заходів для постраждалих.

Зелена соціальна робота під час війни є особливо важливою, оскільки війна часто призводить до зруйнування інфраструктури та екологічної нестійкості. В такій ситуації, зелена соціальна робота може відіграти ключову роль у забезпеченні сталого розвитку та відновленні екологічної рівноваги. Одним з прикладів зеленої соціальної роботи під час війни є підтримка відновлення екологічних систем та природних ресурсів в зоні конфлікту. Це може включати в себе захист лісів, водойм, забезпечення доступу до чистої води та повітря, утилізацію небезпечних відходів та інші екологічні заходи.

Крім того, зелена соціальна робота може допомагати людям, які постраждали від війни, надаючи їм підтримку та послуги, необхідні для відновлення їхнього життя та екологічного благополуччя. Це може включати в

себе медичну допомогу, психологічну підтримку, розвиток екологічних підприємств та інші соціальні та екологічні програми.

Наприклад, українська організація «Ecoaction» працює у зонах конфлікту в Україні та допомагає з відновленням екологічних систем та забезпеченню належного поводження з відходами. Вона також надає підтримку людям, які постраждали від війни, шляхом створення робочих місць та надання соціальних та екологічних послуг.

У країні, яка пережила декілька хвиль внутрішньої міграції (після Чорнобильської катастрофи та збройного конфлікту на території Донбасу, окупації Криму та повномасштабного вторгнення РФ), яка має райони із загрозами паводків та підтоплень, громади із вкрай несприятливою екологічною ситуацією, а також так звані депресивні райони, не кажучи вже про структурні нерівності в громадах і між громадами, стійку тенденцію урбанізації, слід було б більше уваги приділяти екосоціальним підходам і формуванню життєстійкості вразливих груп у громадах, а не обговоренню розмірів державних субсидій і матеріальної допомоги [1].

В Україні, де навколишнє середовище постраждало, необхідно вирішити кілька аспектів забруднення. Це забруднення атмосферного повітря, деградація лісових ресурсів, забруднення водойм, таких як Чорне та Азовське моря, забруднення ґрунту (наприклад, хімікатами), наслідки вибухів та активних бойових дій. Значна територія нашої країни була або окупована зараз, або там ведуться активні бойові дії. Отже, значна частина землі піддається безпосередньому впливу цих хімікатів, що робить їх непридатними для проживання щонайменше на кілька років.

Зелена соціальна робота в Україні є важливим інструментом для досягнення сталого розвитку та покращення якості життя населення в гармонії з природним середовищем. Проте, вона стикається з викликами та перешкодами, які можуть ускладнювати її розвиток. Недостатнє фінансування, низький рівень екологічної освіти, політична нестабільність та відсутність координації є деякими з головних викликів, з якими стикається зелена соціальна робота в Україні. Практичні

перешкоди, такі як відсутність необхідної інфраструктури та технологій, також можуть ускладнювати її розвиток. Проте, не дивлячись на ці виклики, зелена соціальна робота в Україні має великий потенціал для розвитку та впровадження.

Зелена соціальна робота може стати важливим інструментом для створення сталої та екологічно свідомої України, де люди живуть у згоді з природою, а їхні потреби задовольняються з урахуванням екологічних принципів та соціальної справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Семигіна Т. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору. *Вісник Академії праці соціальних відносин і туризму*. 2018. № 2. С. 11-27.
2. Семигіна Т. Зелена соціальна робота: чи потрібна вона Україні?. *Сучасні проблеми екологічної психології: життєве середовище особистості у психологічному вимірі* : Матеріали XI V Міжнар. науково - практ. конф., м. Київ, 18–19 трав. 2018 р. Київ, 2018. С. 105–109.
3. Dominelli L. *Green social work: From environmental crises to environmental justice*. Cambridge: Polity Press, 2012. 207 p.

Марія Матвіюк,

здобувачка другого (магістерського) рівня

вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота

кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник – Тетяна Мартинюк,

доктор педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ З ЧИСЛА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Проблема соціально-педагогічної роботи в закладах освіти з дітьми з числа національних меншин є однією з фундаментальних у сучасній педагогічній теорії та практиці та має давню педагогічну традицію. На сьогодні в науці наявний доволі великий фонд наукових знань, що розкриває різноманітні підходи та аспекти соціальної роботи з національними меншинами, з кожним роком інтерес

до зазначеної проблеми зростає. Це обумовлено, з одного боку, посиленням вимог до сучасного соціального педагога, його компетентностей, а з іншого – недостатнім впливом освітян на запобігання міжетнічних конфліктів в Україні, що значною мірою псують соціально-економічні та політичні процеси, що відбуваються в нашій державі.

Метою дослідження є висвітлення особливостей соціально-педагогічної роботи з підлітками з числа національних меншин в закладі загальної середньої освіти.

Реалізація освіти національних меншин в Україні здійснюється відповідно до національних і міжнародних норм та рекомендацій, викладених у Загальній декларації прав людини, Рамковій конвенції про захист національних меншин, Європейській Хартії регіональних мов або мов меншин, Гаазьких рекомендаціях Верховного комісара ОБСЄ щодо прав національних меншин на освіту, Ословських рекомендаціях щодо мовних прав національних меншин на освіту, Законі України «Про національні меншини в Україні» тощо. Отже, на сьогодні на законодавчому рівні в Україні закріплено освітні потреби національних меншин через забезпечення рівних конституційних прав на освіту незалежно від етнічного походження, вшанування культури, релігії, звичаїв або традицій національних меншин.

Практика соціальної роботи з різними етнічними групами в Україні має передбачати наявність у соціального працівника знань про сутність, історію формування, культуру, побут та особливості проживання різних етнічних груп в Україні, міжетнічні взаємозв'язки, специфіку роботи з ними. Соціальна робота з урахуванням етнічних особливостей враховує специфіку етнічної приналежності людини, групи, спільності. При цьому повинні враховуватися особливості психічного складу, устрою і способу життя, ціннісні орієнтації, властиві конкретному етносу (нації) [1, с. 83].

Ромська етнічна меншина істотно відрізняється від інших спільнот особливостями своєї життєдіяльності, етнокультурної мобілізації і етноменталітету. Ця специфіка виявляється, насамперед, у низькому освітньому

рівні, який зумовлюється низкою суб'єктивних (недовіра ромів до освітніх установ, небажання дбати про освіту дітей та ін.) та об'єктивних чинників (історичні передумови життя етносу, умови проживання, матеріальний стан тощо).

На думку В. Крисаченко, роми в ієрархії національних меншин України займають чи не останнє місце. Це пояснюється тим, що ромські громади мають негласний статус безпритульних, безперспективних, нездатних до інтеграції спільнот, які відчужені через упередження, що існують в українського населення, а позиція офіційної влади залишається практично нейтрально-відстороненою [3].

Саме тому у освітньому середовищі у ромів виникають труднощі у навчанні, відносинах з однолітками та педагогами. Особливо такі прояви асоціальної поведінки спостерігаються у підлітковому віці. Аналіз наукової літератури показав, що у процесі дорослішання підлітки прагнуть зрозуміти себе, спробувати різні стилі життя, показати оточуючим, що дорослішають, підвищити ступінь самостійності. Емоційне реагування мозку дитини підліткового віку на подразники істотно вище, ніж у дітей і дорослих, а отже, як наслідок, це і вибухи емоцій, і образливість, і необдумані рішення та демонстративна поведінка. Підлітки віддають перевагу діям з високим рівнем емоційної напруги, схильні до імпульсивних вчинків, включаючи експерименти з алкоголем і наркотиками [2]. Тому робота соціального педагога з підлітками з числа ромів є дуже актуальною.

Повномасштабне російське військове вторгнення в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 року, драматично вплинуло на все українське суспільство, у тому числі і на представників національних меншин. Відданість традиційним правилам організації суспільного життя, орієнтація на родинні зв'язки, закритість ромських громад від зовнішніх впливів допомогли зберегти свою національну ідентичність протягом багатьох століть проживання серед інших народів, але з початком війни це стало причиною певного відокремлення і як наслідок економічних проблем багатьох ромських сімей.

В соціальному плані відбувається стрімке падіння рівня життя соціально вразливих верств населення, до яких відносяться і роми, відбувається зниження

соціальних стандартів, знижується соціальний захист, зростають міграційні настрої і соціальна непевність.

Події, які сьогодні відбуваються в нашій державі і навколо неї, дуже сильно впливають на особистість і спричиняють катастрофічні психотравмуючі і дезадаптуючі наслідки. Будь-який екстремальний вплив на психіку людини стає катастрофічним, якщо призводить до значних руйнувань, страждань чи великих людських жертв. Особливо під цей негативний вплив війни потрапляють підлітки з числа національних меншин, у яких і так кризовий вік.

Одним із пріоритетних напрямів професійної діяльності шкільних соціальних педагогів є робота з підлітками з числа ромів, схильними до різних форм прояву асоціальної поведінки. Проблема підвищення ефективності профілактики асоціальної поведінки підлітків в умовах закладу освіти повинна вирішуватися всебічно та за такими напрямами:

- організація соціального середовища, в якому соціальна реклама здійснює визначальний вплив у процесі пропагування здорового способу життя, створення негативних установок щодо різних форм прояву асоціальної поведінки, насамперед, через засоби масового інформування в школі – інформаційні буклети, стенди тощо;

- співпраця з дитячими та молодіжними організаціями;

- розробка та реалізація соціальних проєктів;

- розширення кола інформаційного простору підлітків з національних меншин, що передбачає вплив на когнітивні процеси особистості для підвищення здатності приймати конструктивні рішення щодо вибору моделі соціальної поведінки;

- урізноманітнення форм і методів профілактичної роботи;

- активне навчання соціальним навичкам, активізація особистісних ресурсів підлітка;

- організація діяльності підлітка, альтернативної асоціальній поведінці, зокрема, через активне залучення до позакласної та позашкільної діяльності.

Основними завданнями роботи соціального педагога з підлітками, схильними до асоціальної поведінки мають бути:

- навчання регуляції та вираження своїх емоцій;
- навчання адекватного вираження агресії та/або незадоволення;
- розвиток комунікативних здібностей;
- підвищення власного статусу та самооцінки;
- підвищення рівня домагань (одночасно з розвитком особистісних ресурсів для його реалізації);
- навчання рефлексії та самоаналізу, адекватного усвідомлення своїх бажань, почуттів, думок тощо [4, с. 202–203].

Отже, соціально-педагогічна діяльність з підлітками з числа ромів повинна здійснюватися у двох напрямках – робота з дорослими (вчителі, батьки), робота з дитиною (у тому числі з класним колективом) та мати на меті створення умов для реалізації інтересів і життєво необхідних потреб, орієнтуючись на загальнолюдські цінності, гуманізм, стимулювання підлітків на розвиток їх особистісних сил тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агарков О. А. Організація соціальної роботи з національними меншинами: регіональний аспект. *Грані*. 2014. № 4. С. 81–85.
2. Колесник А. Г. Соціально-педагогічна проблема важковиховуваності дітей. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського* : зб. наук. пр. Миколаїв, 2018. № 3. С. 157–161.
3. Крисаченко В. С. Цигани в Україні: сучасні проблеми. *Політологічний вісник*. 2015. Вип. 77. С. 405–426.
4. Смерчак Л. До питань профілактики асоціальної поведінки підлітків. *Освіта і соціальна робота як ресурси розвитку особистості й суспільства* : матеріали всеукр. наук.-практич. конф. з міжн. участю. Чернівці, 2023. С. 202–203.

Василь Михальчук,

доктор медичних наук, професор,

Національний університет

охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Сучасний стан розвитку цивілізацій, глобалізаційні процеси, які безпосередньо впливають на будь який напрям діяльності вимагають від особи, особливо в професійній діяльності, мобільності та конкурентної спроможності, щоб втриматися на ринку праці і мати певний кар'єрний ріст.

Якщо аналізувати науковців з даної тематики, то слід зазначити що професійну мобільність розглядають як міждисциплінарну категорію. Особливого значення набуває професійна мобільність соціальних працівників в період війни в Україні і не менш важливою така мобільність буде в повоєнний період, коли необхідно буде переміщатися в деокуповані регіони нашої держави для забезпечення функціонування системи соціального захисту населення постраждалих внаслідок військової агресії Росії.

В нашому дослідженні ми звернули увагу на соціально-економічний напрям професійної мобільності соціальних працівників, що спрямований перш за все на вивчення процесів навчання, зміни професії, посади, місця роботи. Для соціальної роботи актуальним залишається вивчення готовності фахівців системи соціального захисту населення до зміни професії та адаптації до зміненої або зовсім нової [1].

Якщо розглядати педагогічний аспект, то професійна мобільність фахівців з соціальної роботи нами розглядається з позиції зміни характеру та змісту професійної діяльності у відповідності до нової ситуації, вимог, викликів сьогодення. А зважаючи на руйнування соціально інфраструктури в Україні та отриманням військовослужбовцями та цивільним населенням тяжких поранень, перенесення тягот окупації, полону, насилля, вимушеної та примусової міграції, що здійснювали загарбники на нашій землі, то можна констатувати, що в повоєнний час ми зіштовхнемося з такими соціальними проблемами яких в нашому суспільстві до війни не було і на які необхідно буде не просто реагувати, а вирішувати по суті [1, 2].

Проаналізувавши різні концептуальні підходи до вивчення професійної мобільності фахівців з соціальної роботи слід зазначити, що в аспекті професійної діяльності таких фахівців через підготовку в системі спеціальної освіти вони проявляється у двох напрямках: зміні професії та змін у структурі професійної діяльності (змісту, характеру, умов праці, особливостей діяльності тощо) [2].

Вміння фахівця з соціальної роботи: швидко і творчо оволодівати технологіями та методами навчання і самонавчання; аналізувати та досліджувати соціально-економічні процеси; визначати мету і завдання своєї фахової діяльності з елементами планування та корегування відповідно до соціальної проблеми і можливостей її вирішення, приймати рішення в стандартних і нестандартних ситуаціях, розподіляти ресурси для реалізації поставлених соціальних цілей; прогнозувати кінцевий результат своєї діяльності; будувати міжособистісні відносини; запобігати і вирішувати конфліктні ситуації; аналізувати систему особистісних взаємовідносин між клієнтами та членами суспільства [5].

До основних особистісно-професійних якостей професійно мобільного фахівця з соціальної роботи належать: активність особистості (здатність ставити досяжні цілі, реалізовувати визначену програму, незважаючи на різні обставини, діяти з метою перетворення зовнішнього професійного середовища), адаптивність і гнучкість (здатність ефективно пристосовуватися до змінних умов професійної діяльності, вирішувати завдання різної складності, здатність реально оцінювати ситуацію, адаптуватися до неї, не змінюючи при цьому принципових позицій, гнучка поведінка в умовах невизначеності), відкритість (схильність до нового, невідомого, відмова від стереотипів і шаблонів у сприйнятті дійсності і діяльності), комунікабельність (здатність і готовність встановлювати нові зв'язки і контакти з суб'єктами соціальної практики, вміння долучатися до спільної діяльності з колегами по роботі, вміння будувати міжособистісні взаємини, володіти професійними основами мовної комунікації), здатність до навчання (схильність до здобуття нових знань у відповідності з індивідуальними особливостями, легкість у засвоєнні і застосуванні нових знань, швидкий темп

просування в навчанні, широта перенесення засвоєних знань і навичок тощо[4, 5, 6].

Таким чином, професійний успіх сучасного фахівця з соціальної роботи визначається, перш за все, здатністю гнучко реагувати на постійно мінливі соціально-економічні умови.

За своєю сутністю соціальна робота покликана сприяти зміцненню стабільності і безпеки суспільства. Конституція у ст. 1 визначає Україну як соціальну державу. Соціальні проблеми і деформації можуть завадити економічному відродженню, політичній стабільності країни. У їх подоланні, відверненні пов'язаних з ними загроз важлива роль належить досягненню соціальної безпеки і саме соціальна робота активно служить визначеній меті [6].

Сучасний працівник повинен бути готовим швидко, із мінімальним періодом адаптації виконувати різноманітні професійні завдання, що передбачають певну соціальну роботу, перекваліфікацію, зміну колективу та переїзди. Очевидно, що наука не може залишитись осторонь вказаних питань. Базуючись на оновлених державних вимогах, перед вітчизняними освітніми та науковими кадрами виникає необхідність високого рівня сформованості соціально-професійної мобільності. Таким чином, постає проблема законодавчої регламентації необхідності формування у сучасних фахівців вказаного психолого-педагогічного феномену.

Академічна мобільність фахівця з соціальної роботи дозволяє: випробувати себе в іншій системі організації вищої освіти; отримати додаткові знання у професійній галузі; користуватись сучасним технічним оснащенням у зарубіжних навчальних закладах і навчальних центрах для вирішення поставлених завдань; удосконалювати рівень володіння іноземними мовами; здатність мислити у порівняльному аспекті тощо [2, 4].

Зауважимо, що сприяння держави до академічної мобільності повинно бути підтриманим фундаментальними особистісними мотивами до обміну досвідом, готовністю до зміни місця проживання, спілкування із новим колективом. Інакше кажучи, лише високий рівень сформованості соціально-професійної мобільності є

сприятиме комфортному перебуванню особистості у цілком нових умовах проживання та високій продуктивності праці. Проаналізувавши Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, слід зазначити, що визначивши категорії проблем сучасної освіти, шляхом вирішення яких ми простежуємо спрямування вищої освіти на формування якостей соціально-професійної мобільності у майбутніх фахівців [3, 6].

Дослідивши професійну мобільність фахівців з соціальної роботи в умовах сучасного освітнього простору нами зроблено наступні висновки.

1. Визначено, що до основних особистісно-професійних якостей професійно мобільного фахівця з соціальної роботи належать: активність особистості, адаптивність і гнучкість, відкритість, комунікабельність, здатність до навчання та здобуття нових знань у відповідності з індивідуальними особливостями, легкість у засвоєнні і застосуванні нових знань, швидкий темп просування в навчанні тощо.

2. З'ясовано, що суспільству потрібні професіонали, здатні відповідально і творчо виконувати професійні функції в межах обраного фаху, а наявність певних знань, умінь, навичок і особистісно-професійних якостей сприяють успішній адаптації фахівця з соціальної роботи в різних соціокультурних умовах.

3. Визначено що руйнування соціально інфраструктури в Україні та отриманням військовослужбовцями і цивільним населенням тяжких поранень, перенесення тягот окупації, полону, насилля, вимушеної та примусової міграції, що здійснювали загарбники на нашій землі, призвело до виявлення таких соціальних проблемам, яких в нашому суспільстві до війни не було і на які необхідно буде не просто реагувати, а вирішувати по суті.

4. За своєю сутністю соціальна робота покликана сприяти зміцненню стабільності і безпеки суспільства, Конституція визначає Україну як соціальну державу і соціальні проблеми та деформації можуть завадити економічному відродженню, політичній стабільності країни, тому у їх подоланні і усуненні пов'язаних з ними загрозами важлива роль належить досягненню соціальної безпеки і саме соціальна робота активно служить визначеній меті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Дячок Н.В. Професійна мобільність як показник якості педагогічної освіти. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2020. Випуск 33. С.70–75.
- 2.Дубич К.В. Роль освітнього механізму державного управління професійною підготовкою фахівців в удосконаленні системи надання соціальних послуг. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І.Огієнка* / за ред. Л.П.Мельника, В.І.Співака. Вип.ХХУІ. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. С. 65-76.
- 3.Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579 URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248409199> (дата звернення : 01.05.2023).
- 4.Прохоренко Т.Г. Професійна мобільність як фактор професійної успішності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2007. Випуск 4 (35). С.167–174.
- 5.Рідкодубська Г.А. Теорія і практика підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Хмельницький: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2019. 657 с.
- 6.Стрюк М.І., Семерніков С.О., Стрюк А.М. Мобільність: системний підхід. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Випуск 5 (49). С.37–70.

Олена Незбрицька,

аспірантка кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЗАКЛАД ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ОСЕРЕДОК СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ТА СТІЙКОСТІ В ГРОМАДІ

Заклад загальної середньої освіти (ЗЗСО) є важливим елементом соціальної і культурної життя будь-якої громади, оскільки він відіграє роль не тільки у забезпеченні освіти, але й у зміцненні соціальної згуртованості та стійкості громади. Це місце, де діти проводять більшу частину дня майже цілий рік і вчать не тільки академічним, але й соціальним навичкам і вмінню діяти. У ЗЗСО діти вчать працювати в групах, вирішувати конфлікти, розвивати емоційні та соціальні навички, комунікативні навички.

По-перше, заклад загальної середньої освіти є важливим фактором у формуванні ідентичності та свідомості учнів. Він забезпечує молодь знаннями та

навичками, необхідними для того, щоб стати активними учасниками суспільства та приймати обґрунтовані рішення. Крім того, заклади загальної середньої освіти є місцем, де молодь має можливість розвивати свої соціальні та комунікативні навички, що допомагає зміцнювати соціальну згуртованість у громаді.

По-друге, заклади загальної середньої освіти можуть стати центром культурного життя громади. Вони можуть організовувати заходи, присвячені різним темам, таким як національні свята, спортивні змагання та інші події, що сприяють зміцненню соціальної згуртованості у громаді та розвитку культурного середовища.

По-третє, заклади загальної середньої освіти можуть відігравати важливу роль у формуванні громадської свідомості. Вони можуть надавати інформацію про важливі події у громаді та за її межами, а також забезпечувати навичками аналізу та критичного мислення, що сприяє формуванню громадської свідомості та розвитку демократичного суспільства.

Соціальна згуртованість і стійкість в громаді взаємопов'язані, але вони мають деякі відмінності.

Соціальна згуртованість в громаді відноситься до рівня об'єднання, співпраці і взаємодії між її членами. Це означає, наскільки люди в громаді відчують себе частиною суспільства, ділять спільні цінності, інтереси та мету і готові співпрацювати між собою. Висока соціальна згуртованість означає, що громада має міцні зв'язки, взаємодопомогу і підтримку, що забезпечує спільну ідентичність і здатність вирішувати проблеми разом.

Стійкість в громаді означає, наскільки вона здатна зберігати свою організацію, функціонування та здатність реагувати на зміни або виклики. Стійка громада має здатність адаптуватися до нових умов, подолувати кризові ситуації і вирішувати конфлікти. Це включає ефективність системи управління, наявність ресурсів, сприятливий соціальний та економічний клімат, а також здатність громади до мобілізації ресурсів для вирішення проблем.

Соціальна згуртованість може сприяти стійкості в громаді, оскільки вона забезпечує взаємодію та співпрацю між членами громади, що робить їх більш

здатними реагувати на виклики і вирішувати проблеми разом. З іншого боку, стійка громада може підтримувати соціальну згуртованість, оскільки стабільність і можливість розвитку сприяють позитивним взаєминам між людьми та залученню їх до спільних дій.

Крім того, висока соціальна згуртованість може допомогти громаді бути більш стійкою до негативних впливів ззовні. Наприклад, коли громада стикається з економічними чи соціальними проблемами, високий рівень соціальної згуртованості може сприяти збереженню спільної мети та взаємодопомоги між її членами.

Отже, соціальна згуртованість та стійкість в громаді взаємопов'язані і взаємозалежні, і обидва аспекти є важливими для успішного функціонування і розвитку громади.

Заклад загальної середньої освіти, як осередок соціальної згуртованості та стійкості в громаді, відіграє важливу роль у формуванні суспільства. Основні причини цього включають:

1. Освіта та навчання: Загальна середня освіта забезпечує можливість отримання основних знань і навичок, які необхідні для успішного функціонування в суспільстві. Це допомагає підготувати молодь до майбутньої професійної діяльності та виконанню різних ролей у суспільстві.

2. Соціалізація: Заклад загальної середньої освіти створює сприятливі умови для соціалізації учнів. Учні вивчають разом, спілкуються, взаємодіють, вчаться працювати в команді, розвивають навички спілкування та взаємодії з різними людьми. Це сприяє формуванню в них цінностей толерантності, взаєморозуміння, та поваги до інших.

3. Культурна спадщина: Загальна середня освіта передає наступним поколінням культурні надбання та цінності суспільства. Це допомагає зберегти та популяризувати мову, літературу, історію, мистецтво та інші аспекти культури, важливі для формування ідентичності та підтримки соціальної стабільності.

4. Виховання громадянської свідомості: Загальна середня освіта грає ключову роль у формуванні громадянської свідомості. Вона сприяє розвитку в

учнів поняття про права та обов'язки, активну громадянську позицію, демократичні цінності та здатність діяти в інтересах громади.

5. Економічний розвиток: Загальна середня освіта забезпечує підготовку кадрів для економіки. Вона допомагає розвивати критичне мислення, творчість, інноваційний потенціал та навички, які необхідні для розвитку суспільства та підприємництва.

Таким чином, заклад загальної середньої освіти є осередком соціальної згуртованості та стійкості в громаді, оскільки він сприяє освіті та навчанню, соціалізації, передачі культурної спадщини, вихованню громадянської свідомості та сприяє економічному розвитку.

Здатність діяти в інтересах громади є важливою складовою активної громадянської позиції. Навчання надає учням можливість розвивати навички співпраці, комунікації та лідерства. Вони вчаться співпрацювати з іншими, виявляти ініціативу та брати на себе відповідальність за розвиток своєї громади. Це допомагає їм бути активними громадянами, які вносять позитивні зміни в своє оточення.

Отже, заклад загальної середньої освіти є не лише місцем навчання, а й важливим осередком соціальної згуртованості та стійкості в громаді. Він сприяє формуванню ідентичності, розвитку культурного середовища, зміцненню соціальних зв'язків та громадської свідомості, що має важливе значення для стійкого розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кучереносов В. Соціальна згуртованість та розбудова спроможностей в українських громадах: матеріали для тренінгу. Київ, 2015. 56 с. URL: <https://caritas-spes.org/uploads/admin/files/doc7.pdf> (дата звернення: 10.05.2023).

2. Успішна територіальна громада: будуємо разом / Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сейтосманов А., Чубаров Е. Харків : Видавничий будинок Фактор, 2018. 128 с. URL: <http://despro.org.ua/library/publication/UspishnaTerytorialnaHromada2018.pdf> (дата звернення: 12.05.2023).

Любов Нечипорук,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Рівненський державний гуманітарний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-МЕДИЧНИХ ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ

Збройне вторгнення російських військ на територію України спричинило масове переміщення громадян: близько 13 мільйонів українців покинули свій дім через війну з 24 лютого 2022 року, з них понад 6 мільйонів залишилися в Україні та вимушені жити в новому статусі внутрішньо переміщених осіб. В складній ситуації опинилися переміщені особи пенсійного віку із проблемами здоров'я, особи з інвалідністю, ВІЛ-інфіковані, особи із залежністю від психотропних речовин, постраждали від тортур і зґвалтувань, із психічними розладами та ін. Така категорія внутрішньо переміщених осіб має особливі потреби, до оцінки і вирішення яких задіяні фахівці соціальних служб.

У Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» дається визначення оцінки потреб як процесу збору, узагальнення та аналізу соціальними працівниками інформації щодо стану та життєвих обставин об'єкта соціальних послуг з метою визначення видів та обсягів послуг, їх впливу на процес подолання складних життєвих обставин [4]. Зважаючи на вкрай складні обставини воєнного часу, Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» визначено, що громадяни, які опинились у складних життєвих обставинах, під час воєнного стану зможуть отримати життєво необхідні соціальні послуги, зокрема, й соціально-медичні, лише за заявою, а відповідні рішення уповноважені органи або надавачі послуг прийматимуть протягом однієї доби. В таких умовах оцінка потреб внутрішньо переміщених проводиться максимально оперативно, екстренно [3].

Первинна оцінка потреб у соціально-медичних послугах внутрішньо переміщених осіб може здійснюватися: безпосередньо в зоні проведення бойових дій (місце проживання, пункт видачі гуманітарної допомоги, місце бойових дій тощо); в місцях тимчасового перебування ВПО (санаторії, табори, вокзали тощо); в організаціях, які надають допомогу та послуги ВПО; в структурних підрозділах з питань соціального захисту виконавчих органів міських, районних рад під час звернення ВПО для взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України, району проведення воєнних дій чи населеного пункту, розташованого на лінії зіткнення. Оцінюються потреби у наданні невідкладної домедичної допомоги, вкрай необхідних ліків, гігієнічних засобів, у комплексному соціально-медичному обслуговуванні в геронтологічних, закладах, закладах хоспісної та паліативної підтримки, організації догляду вдома тощо [2].

Вторинна оцінка потреб у соціально-медичних послугах і їх постійний моніторинг здійснюється у приймаючих громадах працівниками соціальних служб або мобільними мультидисциплінарними командами. Оцінюють потреби у соціально-медичних послугах внутрішньо переміщених осіб загалом або потреби лише певної категорії (осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, ВІЛ-інфікованих, осіб із залежністю від психотропних речовин, постраждалих від тортур і зґвалтувань, осіб із психічними розладами та ін.).

Критеріями оцінки потреб внутрішньо переміщених у соціально-медичних послугах є: доступ до належного медичного обслуговування, обізнаність щодо того, куди і як звертатися за медичною допомогою, її вчасність і повнота надання; потреби у психологічній та реабілітаційній допомозі, у технічних та інших засобах реабілітації; медичне забезпечення інсулінозалежних, наркозалежних, осіб із пораненнями, психічно хворих, хворих на ВІЛ/СНІД, туберкульоз, гепатит тощо; потреба у підтриманому проживанні осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, догляді вдома, догляді стаціонарному, денному догляді, денному догляді дітей з інвалідністю, паліативному догляді, соціально-психологічній реабілітації, санаторно-курортному лікуванні та ін.

Регулярне оцінювання потреб внутрішньо переміщених осіб є важливим для своєчасного прогнозування розвитку негативних наслідків впливу воєнних дій на них та ухвалення рішень щодо подолання або мінімізації виявлених небажаних негативних проблем їх здоров'я. Звіт за результатами оцінювання потреб може стати основою для: планування заходів щодо задоволення виявлених потреб, використовуючи наявні можливості та механізми короткострокового планування, розробки довгострокових програм, стратегій тощо; оцінки ефективності розподілу та використання коштів на соціальну підтримку ВПО; прогнозування змін та тенденцій щодо виникнення або загострення соціальних проблем у приймаючій громаді на підставі аналізу виявлених потреб; обґрунтування отримання позабюджетної допомоги від держави, міжнародних фондів, волонтерських організацій тощо [1].

Отже, оцінка соціально-медичних потреб внутрішньо переміщених осіб є предметом професійної діяльності соціальних працівників, актуальна на всіх стадіях соціальної роботи з ними та уможлиблює вчасну і кваліфіковану допомогу у вирішенні їх проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кобзін Д., Левкіна Г., Луньова О., Черноусов А., Щербань С. Методичний посібник з оцінювання потреб ВПО у громадах. Харків, Харківський інститут соціальних досліджень (ХІСД). 2020. 246 с.
2. Кейс-менеджмент внутрішньо-переміщених осіб: методичні рекомендації / Автор-упорядник: Гусак Н.Є. Київ, 2015. 62 с.
3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 560. [URL:https://zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua) (дата звернення 21.05.2023 р.).
4. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. Закон України від 21.06.2001, № 2558-III). [URL: https://zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua) (дата звернення 21.05.2023 р.).

Валерій Петрович,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПРОГРАМА «КОЛО СИЛИ» ЯК ДІЄВА ТЕХНОЛОГІЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Російсько-українська війна, яка перейшла у нову фазу в зв'язку з повномасштабним вторгненням країни-агресорки у лютому 2022 року та окупацією значної частини території України, зумовила збільшення кількості родин, які зазнали травматизації високого ступеня інтенсивності внаслідок зміни місця проживання та переходу в статус ВПО, участі когось із батьків чи інших членів сім'ї або безпосередньо в бойових діях, або проходження військової служби в підрозділах Сил оборони. Однак у значній кількості українських родин ці два статуси часто поєднуються, оскільки після переїзду із місць, де відбуваються бойові дії, багато членів родин були мобілізовані до лав Збройних сил України.

Події, які відбуваються сьогодні, потребують значного посилення системи соціального захисту, допомоги та психосоціальної підтримки родин із дітьми. Постійні тривожні очікування, невизначеність перспектив майбутнього життя, зміна традиційного життєвого укладу, дефіцит сприятливого соціального середовища для соціалізації особистості – усе це є результатом нинішньої війни в Україні. Зазначені проблеми не завжди можуть бути розв'язані лише власними силами родин, без системного втручання соціальних працівників/ФСР, співробітників громадських організацій та благодійних/волонтерських структур, діяльність яких спрямована на сферу допомоги людям в означених процесах соціального життя.

Працюючи з сім'ями військовослужбовців, свої зусилля ми концентрували на організації їх позитивно спрямованої життєдіяльності та гармонізації взаємодії з соціальним середовищем. При цьому слід враховувати, що саме взаємозв'язок

сім'ї військовослужбовця і соціального середовища, в якому вона функціонує, обумовлює основні завдання цієї роботи: створення умов для формування соціальної стійкості сім'ї до сприйняття і подолання важких життєвих ситуацій; підвищення потенціалу соціалізуючої дії сім'ї на своїх членів; відновлення і підтримку активності сім'ї; стимулювання потреби членів сім'ї у трансформації соціального досвіду у процесі соціальної взаємодії [2,с.25].

Програма для родин із дітьми в часи війни «Коли сили», яку впроваджують в Луцькій міській громаді ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей», факультет педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ ім. Лесі Українки та департамент освіти Луцької міської ради, спрямована на навчання технік регуляції емоційної стійкості, навичок комунікації та безпечної поведінки у часи війни/післявоєнний період у підлітків та їх батьків з числа ВПО та родин військовослужбовців. Зустрічі були розроблені для родин з дітьми з урахуванням особливостей життя в умовах війни, яка стала для усіх нас викликом, який впливає на емоційні стани та життєдіяльність усього українського соціуму.

Завдання програми:

- адаптуватися до змін в житті, пов'язаних із війною, у тому числі з переміщенням у межах країни, тимчасовою розлукою з близькими, смертю членів родини;
- налагодити/зберегти/покращити/відновити стосунки в родині;
- допомогти людям розпізнати ресурси, які в них є, та познайомити з техніками відновлення власних сил і визначити найбільш дієві з них;
- зменшити емоційне навантаження.

Як показав наш досвід впровадження програми «Коло сили», до зустрічей за якою залучались як мами з дітьми підліткового віку, так і батьки-ветерани чи ті з них, хто був у короткотермінових відпустках/ на реабілітації, значна частина як діючих військовослужбовців та ветеранів/нок на етапі реінтеграції в громаду та в родину, вимагають побудови формальних та неформальних підтримувальних мереж; обміркування нових життєсмислів, переосмислення власного «Я», пошуку себе; унормування життєвої ситуації: відновлення рутинної активності,

повернення до звичної діяльності [3,с.65]. Серед методів роботи, які використовувались при впровадженні програми «Коло сили», слід виокремити такі: бесіди, переконання, формування перспективи, створення виховуючих ситуацій, вправи, рольові ігри, кейс-метод, метод «мозкового штурму», релаксаційні вправи, методики зворотного зв'язку, арт-терапії, методи діагностики, анкетування, тестування, інтерв'ю тощо.

Водночас серед інструментів, які використовуються у роботі з сім'ями учасників АТО/ООС/війни, провідними та найбільш дієвими є програми/цикли заходів, які базуються на впровадженні соціально-психологічного тренінгу. Така форма роботи допомагає як самим військовослужбовцям, так і членам їх родин подолати стрес, сформувати здатність до комунікації, адаптуватись після повернення із військової служби, запобігти вигорянню та деформаціям у майбутньому, оскільки тренінгові заняття полегшують і прискорюють процес оволодіння знаннями, вміннями і навичками ефективної соціальної поведінки, сприяють оптимізації комунікативних можливостей людини, створюють можливості для більш повного самопізнання і самовизначення [1, с.64].

Зміст нашої програми, вибудованої на основі використання соціально-психологічного тренінгу із залученням членів родин військовослужбовців (чоловіків, дружин, дітей), в основному спрямований на розвиток комунікативних здібностей, сприяння згуртованості, стимулювання особистісного зростання, розвитку творчих здібностей, адаптаційних можливостей, безконфліктного, позитивного спілкування, зняття емоційної напруги, релаксацію тощо.

Як ми вже зазначали, найбільш використовуваною формою роботи при впровадженні цієї програми були тренінгові заняття в окремих групах дорослих і дітей, але з розглядом одних й тих же тем.

Наведемо орієнтовну структуру курсу і назви зустрічей. Блок «Я та емоції» (заняття «Знайомство. Взаємодія в групі», «Емоції. Почуття. Стани. Де і для чого живуть емоції», «Емоції в часи війни»). Блок «Я та цінності» («Цінності як ресурс для відновлення», «Гідність – моя сила», «Переконання, стереотипи та упередження», «Любов і відповідальність»). Блок «Я та світ» («Техніки

ефективного спілкування», «Змінюється світ – змінююся Я», «Як ухвалювати рішення», «Приборкання стресу», «Дорога до перемоги»).

Запропонований нами цикл тренінгових зустрічей є в першу чергу просвітницькою програмою з додаванням психологічних вправ та елементів емоційного впливу, де кожна зустріч є самодостатньою, однак найбільший ефект кожен учасник досягає, пройшовши весь цикл. Після виконання емоційних завдань (за потреби) варто проводити вправи на релаксацію. Лише коли тренер буде впевнений у врівноваженому емоційному стані кожного учасника, він може продовжити тренінг. Враховуючи ситуацію в суспільстві та можливість недавніх втрат учасників, тренеру варто бути особливо уважним при проведенні психологічних вправ з емоційним компонентом, щоб випадково не травмувати учасників. Тренер підтримує необхідний баланс просвіти й емоційного залучення учасників у процес реалізації циклу.

Як показує наш майже річний досвід впровадження програми «Коло сили» та інших подібних соціально-просвітницьких технологій в громаді міста Луцька доцільно також надавати підтримку дітям, спрямовану на профілактику травматизації та стресу. Психічна травма, стрес, у яких перебувають усі жителі України, надто школярі, можуть гальмувати пізнавальні процеси. Завдяки циклу зустрічей за Програмою пізнавальна спроможність має можливість відновитися й посилитись, завдяки чому підліток, молода людина стає ресурсною, здатною протистояти викликам і ризикам сьогодення.

Під час зустрічей із групою жінок, чиї чоловіки/партнери беруть безпосередню участь у бойових діях чи проходять військову службу не за місцем проживання, багато хто із жінок ініціюють чи залучають інших учасниць до корисної діяльності для допомоги як чоловікам/синам, так підрозділу, в якому вони служать, як-от волонтерства. Такі практики знижують відчуття безсилля перед обставинами та формують зв'язок із партнером, який далеко та дозволяють відволіктися від постійних очікувань. У форматі групи взаємодопомоги як тренери програми, так і її учасники намагалися поділитися один із одним своїм досвідом та підготувати родини до змін, які відбуваються з людиною, яка брала

безпосередню участь у військових діях. Відбувався пошук тієї ресурсної підтримки, яку вони можуть надати учаснику/-ниці бойових дій та створити для них адаптивне дружнє середовище [3].

Таким чином, психосоціальна підтримка родин військовослужбовців, які брали участь у групових заняттях за програмою «Коло сили», сприяла підвищення психологічної стійкості/резильєнтності дітей та дорослих у часи війни, що є вкрай актуальним питанням як для місцевої громади, так і інших громад України. Слід зазначити, що ця програма тренінгових зустрічей буде проводитися для родин з дітьми і у післявоєнний період. У такому разі деякі зустрічі Циклу будуть допрацьовані з урахуванням інших обставин життя (без війни) та з акцентами на різних/інших емоційних станах, пов'язаних з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), який зазвичай є наслідком пережитої війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Логвінова О., Рассказова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 2 (7).С. 61-71.
2. Лях Т., Лехолетова М., Петрович В., Спіріна Т. Соціально-педагогічна робота з батьками щодо підтримки ними дітей у період війни. *Ввічливість. Humanitas*.2022. № 2. С.24-30.
3. Столярик О., СемигінаТ. Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нокта членів їхніх сімей. *Social Work and Education*. 2023.Vol. 10, No. 1. pp. 63-77. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.6

Вікторія Петрук,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ

Соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні протягом багатьох років, нестабільна політична та фінансова ситуація, військові дії на Сході країни, війна з росією сприяють збільшенню у суспільстві тих категорій населення, які

нездатні самостійно подолати життєві труднощі та потребують державної підтримки і допомоги. До найбільш вразливих категорій населення, таких як малозабезпечені, люди похилого віку, люди з особливими потребами, нарко- та алкозалежні, сексуальні меншини, безробітні, додалися внутрішньо переміщені особи, військовослужбовці та їх сім'ї, ветерани тощо. Усе це потребує підготовки соціальних працівників, здатних надавати якісну та своєчасну допомогу з урахуванням нових життєвих реалій.

Соціальна робота з різними категоріями клієнтів важливий етап у розвитку демократичних засад суспільства. Це витікає з ініціатив сучасної соціальної роботи, яка розглядає різні соціальні категорії з позиції рівності прав людини.

Наявність особливих груп, досить відмінних у їхніх специфічних потребах, наприклад, люди з фізичною інвалідністю чи розумовими вадами, діти-сироти, бездомні, ВІЛ-інфіковані та хворі на СНІД, люди, які мають алкогольну залежність, престарілі, в'язні та звільнені з ув'язнення, зумовлює необхідність їх систематизованого і поглибленого вивчення.

Сучасні стратегії роботи з різними категоріями клієнтів спрямовані на зниження стигматизації, забезпечення допомоги як самим категоріям, так і суспільству в цілому від негативних проявів соціальної поведінки. Робота з різними категоріями клієнтів – важливий крок у становленні єдиних міжнародних стандартів соціальної роботи у відкритому суспільстві.

Дотримуючись певної системи цінностей, соціальна робота часто займає активну позицію у визначенні потреб клієнтів і виступає на захист змін у соціальних службах чи соціальній політиці. метою соціальної роботи є допомога людям, які потрапили у складну ситуацію. Для спеціальних клієнтів існують відповідні служби, які надають допомогу, а також сприяють забезпеченню благ, які сконцентровані на зусиллях фахівців.

Так, для розуміння спрямованості соціальної роботи із людьми похилого віку важливо розуміти їхні проблеми, типи пристосування до старості, а також організація довготривалого догляду для тих, хто його потребує; надання

можливостей даній категорії реалізовувати свої здібності, брати участь у громадській діяльності; сприяння адаптації до нових умов тощо[1].

Соціальну роботу з людьми з функціональними обмеженнями, здійснюють з позицій забезпечення рівних можливостей, нормалізації та інтеграції. Насамперед це реабілітація (медична, соціальна, освітня, професійна), соціальна адаптація, організація дозвілля, представництво інтересів, супровід до різних закладів тощо.

У зв'язку з широкомасштабною агресією російської федерації проти нашої держави Президентом України 24 лютого 2022 року була оголошена загальна мобілізація. Відповідно до потреб воєнного стану чисельність підрозділів Сил оборони України збільшилась в рази. Як наслідок зросла і необхідність посилення соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми родинами. На сьогодні соціальна підтримка персоналу Збройних Сил України розглядається як поєднання належного матеріального забезпечення та здійснення соціального супроводу, що реалізується шляхом надання соціальних послуг, таких як соціальна адаптація військовослужбовців та їхніх сімей до військового життя, нового підрозділу; представництво інтересів військовослужбовців в органах державної влади; консультації військовослужбовців та членів їхніх сімей з питань реалізації належних їм пільг і гарантій, соціальної реабілітації та адаптації – підготовки військовослужбовців до цивільного життя після звільнення з військової служби тощо [3].

ВПО є сьогодні новими клієнтами соціальної роботи, їх багато. Працювати з такими категоріями клієнтів більшість соціальних працівників в переважній більшості регіонів України не вміли, до вторгнення рф всіх в ЗВО навчали працювати в мирних умовах. Відзначимо, що психологічні травми є більшими у тих, хто безпосередньо перебував в зоні бойових дій. Сьогодні до ВПО є прийняття, чуйність і толерантність в суспільстві, це вже не ярлик і стигма, як було в 2014 році. І це проблеми всієї країни, а не 2 регіонів, як раніше. Система соціальної роботи з даною категорією полягає в створенні соціальних умов для реалізації прав людини в умовах переселення і війни; – оцінка потреб і проблем сімей ВПО з дітьми, осіб похилого віку; мотивація сімей до отримання соціальних

послуг, а не тільки речової чи матеріальної допомоги, до співпраці з соціальними працівниками і звернення до них, до вирішення проблем власними зусиллями; напрямки надання соціальних послуг (кризове втручання, ведення випадку різного типу складності, менеджмент соціальних послуг, соціальне обслуговування, супровід, соціальна профілактика); моніторинг якості життя ВПО і вирішення їх проблем, реалізації їх прав [2].

Таким чином, соціальна робота, згідно чинному в Україні законодавству про соціальну роботу, це – професійна діяльність, спрямована на запобігання, мінімізацію негативних наслідків та подолання складних життєвих обставин сімей, дітей та молоді, посилення їх здатності до реалізації власного життєвого потенціалу. Соціальна робота як дієва служба допомоги вирішує проблеми забезпечення соціальних умов реалізації прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): підручник. К.: Каравела, 2009. 368 с.
2. Соціальна підтримка військовослужбовців та їхніх сімей. URL : <https://armyinform.com.ua/2023/04/22/soczialna-pidtrymka-vijskovosluzhbovcziv-ta-yihnih-simej-cze-pytannya-yake-zavzhdy-na-chasi/> (дата звернень: 04.05.2023).
3. Недря К.М., Трубавіна І М., Чередниченко О.Ю. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі*: зб. матеріалів IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. (2 листопада 2022 р.). Запоріжжя, 2022. С. 40-43.

Ангеліна Пожар,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота
кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Єлизавета Матвійчук,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота
кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Науковий керівник – Тетяна Мартинюк,

*доктор педагогічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

У даний час, коли в Україні триває війна, дуже багато дітей залишається без батьків. Тому система інтернатних закладів потребує змін та збільшення кількості працівників. Деякі інтернати зруйновано через російську агресію, велика кількість евакуйована за кордон та на територію держави-агресора. Діти по-іншому відчують стан, який зараз у нашій країні, вони важче переносять стрес, тривоги та обстріли. Тут варто зазначити на важливості ролі соціального педагога, який повинен активніше працювати із дітьми в таких непростих умовах сьогодення.

Питання соціалізації дітей, які навчаються та проживають у закладах інтернатного типу, завжди стояло в Україні досить гостро. Вихованці, які прибувають у такі установи, повністю змінюють своє життя: світогляд, режим дня, оточення, цінності, тощо. Під впливом цього, у дітей часто формується стан дисфорбії, стрес, переживання, може виникати відчуження та проблеми з адаптацією. Саме для попередження виникнення та профілактики таких ситуацій, а також вирішення вже набутої проблеми у вихованців даних закладів, необхідні кваліфіковані та компетентні працівники. Проблема підготовки соціальних педагогів/працівників для роботи і у інтернатах теж потребує розгляду, адже вона вимагає низку вимог до діяльності та нового рівня якості підготовки фахівця.

Наукові пошуки у контексті даної проблеми висвітлюють в своїх працях такі науковці: Кахіані Ю., Бондарчук А., Рудкевич Н., Курінна С., Курінний Я., Поліщук О., Харченко С., Карпенко О., Олексюк Н.

Мета дослідження - аналіз ролі соціального педагога в закладах інтернатного типу, в умовах повномасштабного вторгнення.

Особливості закладів інтернатного типу полягають у тому, що це закрита установа, у якій існують свої правила, норми, цінності. Стиль життя та поведінка дітей в інтернатах суттєво відрізняється від того, як живуть діти у сім'ях.

Якщо говорити про звичайні школи, то учні в цих установах на відміну від вихованців закладів інтернатного типу виховуються в сім'ях, де вони отримують тепло, турботу, їх підтримують та розуміють. Діти, які живуть в інтернатах є сиротами або позбавленими батьківського піклування, відповідно, необхідної дитині уваги від мами і тата вона не отримує. У цьому випадку роль батьків виконується педагогами закладу.

На жаль, війна вплинула на те, що велика кількість дітей залишилися сиротами. Робота з цією категорією повинна здійснюватись за особливими правилами та компетентними працівниками інтернатів.

Соціальний педагог – людина, яка повинна володіти такими якостями як: доброта, щирість, доброзичливість, співчутливість, тощо. Проте, лише цих людських якостей недостатньо для відповідної соціально-педагогічної діяльності у закладах інтернатного типу. Соціальний педагог має виконувати комунікативну функцію, тобто вміти знайти контакт із кожною дитиною, а також не лише говорити, а й слухати; консультативну функцію, тобто надавати рекомендації та поради; організаторську функцію, тобто мати лідерські якості та вміння зосереджувати, спрямовувати; діагностичну функцію, тобто аналізувати поведінку та дії вихованців, а також ряд інших функцій. Для того, щоб вправно володіти цими функціями, людина повинна мати відповідну освіту та кваліфікацію [2].

Не менш важливим завданням соціального педагога в інтернатах є представництво та захист інтересів вихованців у правозахисних й адміністративних органах. У цьому випадку фахівець використовує весь комплекс правових норм, взаємодіє з органами соціального захисту та допомоги з попередження насилля над дітьми. Він займається житловими проблемами сироти, її працевлаштуванням і продовженням її подальшого навчання. Питання житла у вихованців інтернатних закладів набувають важливості в умовах війни, адже у дітей зовсім зруйновані будинки, або ж залишилися від батьків, які, на жаль, померли.

Значущою є роль соціального педагога у всиновленні дитини. Він керується виключно інтересами дитини відповідно до Закону України, виконує посередницьку функцію між дитиною і майбутньою сім'єю. Проте, воєнний період цей процес стає складнішим, адже доля батьків дитини не завжди відома. Також соціальний педагог збирає документи, які засвідчують соціальний статус дитини та свідчать про її спадкові, майнові та житлові права.

Соціальний педагог, повинен вміти вдало інтерпретувати набуті знання та навички у свою діяльність. Важливо розуміти, що головне завдання, яке стоїть перед фахівцем – не нашкодити.

Вихованці у закладах інтернатного типу і так психічно нестійкі, про що вже йшлося вище. Особливої уваги потребують ті діти, які втратили батьків у війні. Саме тому, варто виділити конкретні методи вивчення особистості дитини. Найдоцільнішими із них є спостереження, вивчення матеріалів особової справи, бесіда, малюнкові методики [5].

Важливо пам'ятати, що робота соціального педагога у закладах інтернатного типу повинна базуватися на певних принципах. В першу чергу – це толерантність та гуманізм. Педагог зобов'язаний дотримуватись норм професійної етики, поважати людей, з якими працює, незважаючи на вік, спосіб, рівень та умови життя. Важливим є пам'ятати, що кожна дитина потребує індивідуального підходу, адже у кожного власні переживання, реакції та страхи. Не менш важливим є принцип реалізації першочергового права дитини на виховання та зростання в сім'ї. Соціальний педагог має ставити в пріоритет інтереси дитини [3].

Під час фази активних бойових дій кожного дня існує реальна загроза життю та здоров'ю дітей, які перебувають у цих закладах, їх примусової евакуації до Росії. На жаль, велика кількість педагогів відмовляється працювати в евакуйованих інтернатах, звільняються. Проте, у самих дітей вибору немає і вони змушені їхати. Також це фінансове питання, не усі мають можливість та бажання евакуйовуватись. Тому виникає нестача персоналу.

Проте, якщо все ж працівники обирають їхати разом із дітьми, вони виконують досить складну роботу, адже діти, які пережили окупацію, воєнні дії, обстріли, набувають великих психологічних травм і потребують якісної та комплексної допомоги.

Отже, роль соціального педагога у роботі із дітьми, які виховуються у закладах інтернатного типу є дуже значущою, а особливо за умов війни. На жаль, вихованці цих установ мають труднощі із адаптацією та соціалізацією через брак або відсутність батьківської уваги та виховання. Діти, які проживають та навчаються в інтернатах як ніхто потребують особливого соціального захисту, чим і займається соціальний педагог. Це повинна бути людина, яка володіє високим рівнем емпатії, доброзичливості, постійно набуває нові та вдосконалює вже набуті знання. Виходячи з усього вищесказаного, можна зрозуміти, що не кожен соціальний педагог може бути соціальним педагогом у закладі інтернатного типу. Важливу роль тут відіграють моральні якості людини і відповідна кваліфікація і підготовка. В умовах війни, коли діти втрачають батьківське піклування, держава повинна брати на себе обов'язки щодо турботи над ними. Соціальний педагог виступає у цьому питанні посередником між вихованцем та державою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кахіані Ю. В. Сучасний стан професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в закладах інтернатного типу. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 74(3). С. 142-146.

2. Курінна С., Курінний Я. Особливості роботи соціального педагога в закладах інтернатного типу на шляху їх трансформації. *Гуманізація навчально-виховного процесу. Розділ. Соціальна педагогіка*. 2020. № 1 (99)

3. Поліщук, О. А. Характерні особливості роботи соціального педагога з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. № 6(329) Ч.1. С. 118–127.

4. Реформа інтернатів: чому це важливо в період війни. URL: <https://format21.org/2022/12/05/reforma-internativ-chomu-cze-vazhlyvo-v-period-vijny/> (дата звернення: 10.05.2023).

5. Рудкевич Н.І. Методика соціально-педагогічної роботи : навчально-методичний посібник. Львів: Растр-7, 2021. 324 с.

*Ганна Слозанська,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ СІМЕЙ У ВІЙСЬКОВИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Російсько-українська війна, яка триває з 2014 р., принесла не тільки багато горя Україні, але спричинила появу низки економічно-соціальних, екологічних проблем, які прийдеться вирішувати роками після перемоги. Зруйновано міста, села, інфраструктуру. Забруднено величезну територію України. Понад 8 мільйонів людей змушені покинути домівки через активні бойові дії. Понад мільйон осіб стали за захист Батьківщини. Прогнозовано, що кількість перших та других буде зростати, так як війна ще не закінчилася.

Разом з тим, вже сьогодні треба вибудовувати дієву систему соціальної підтримки військовослужбовців та членів їх сімей на державному та регіональному рівнях. Адже, відомо, що тривале виконання військовими бойових завдань, перебування на фронті має колосальний вплив не тільки на їх матеріальний, соціальний та психологічний стан, але й на функціонування їх сімей, що в результаті може спричинити зниження рівня їх соціального добробуту [2] та потрапляння в складні життєві обставини [1]. Особливо гострим є питання соціальної підтримки цієї категорії у процесі переходу до цивільного життя.

До військовослужбовців ми відносимо осіб зі статусами:

– учасника бойових дій (УБД): військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані, добровольці Сил територіальної оборони) Збройних Сил України (ЗСУ), а також інших військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в АТО, забезпеченні її проведення,

здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії росії проти України;

– ветерана війни (ВВ): особи, які брали участь у захисті Батьківщини або у бойових діях на території інших держав;

– особа з інвалідністю внаслідок війни: військовослужбовці або волонтери, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва чи захворювання під час захисту Батьківщини;

– учасника війни (УВ): працівники підприємств, установ, організацій, які залучалися та брали безпосередню участь у забезпеченні проведення АТО стримування збройної агресії росії проти України[7].

До військовослужбовців слід відносити усіх тих, хто стоїть на захисті нашої Батьківщини у війні з росією.

Станом на 12.07.2021 р. статус УБД мали 423 076 чол., статус особи з інвалідністю внаслідок війни – 104 037 чол., статус УВ – 211 580 чол. [8]. Станом на 30.04.2023 р. в Україні налічувалось 493 550 УБД, 176 908 УВ. 56 187 осіб отримали інвалідність другої групи внаслідок війни, а 12 103 осіб – першої [5].

Не складно передбачити, що чисельність військовослужбовців буде збільшуватись. Так, перед початком повномасштабної війни з росією, у складі ЗСУ було близько 261 000 осіб, станом на жовтень 2022 р. – близько 700 000 осіб, а загальна чисельність сектору безпеки та оборони становила до мільйона українців [6]. У 2023 р. в Україні продовжується загальна мобілізація, що означає збільшення чисельності військовослужбовців. Зростає і чисельність осіб з числа сімей військовослужбовців. Це сім'ї військовослужбовців, які несуть військову службу, сім'ї загиблих (померлих) ветеранів.

Зважаючи на те, що війна триває, чисельність даної категорії населення країни також зростатиме. За приблизною оцінкою міністра у справах ветеранів Ю. Лапутіної, після завершення війни кількість громадян, які будуть дотичними до ветеранської політики (УБД, УВ, осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів родин ветеранів та загиблих воїнів) збільшиться у 4 рази і становитиме близько 5-ти мільйонів осіб, тобто приблизно 10% населення країни [3]. З урахуванням

зазначеного, створення ефективної системи соціальної підтримки військовослужбовців і членів їх сімей є актуальним завданням для держави та суспільства.

Соціальна підтримка – це передбачені законодавством соціальні виплати, пільги, послуги, здійснення або надання яких забезпечується інституціями соціального захисту за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування України, інших джерел, не заборонених законодавством. На нашу думку, це поняття, яке окрім зазначених аспектів, включає ширший спектр заходів, таких як медичне забезпечення, житлові програми, реабілітаційні, освітні, соціальні та інші послуги, які надаються місцевими органами влади, ГО та іншими установами або організаціями з метою полегшення процесу реінтеграції та забезпечення гідного життя ветеранів [7].

Важливо, щоб на державному рівні у структурі профільних міністерств (Міністерства Оборони, Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики) були створені структурні підрозділи, які відали справами військовослужбовців та членів їх сімей. Первинно, певні зрушення у цій справі вже є. Зокрема, у структурі Міністерства Оборони створено Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, які в межах своїх повноважень та завдань вирішують окремі питання соціального захисту та соціальної підтримки ветеранів/ветераном та членів їхніх сімей. Для забезпечення реалізації державної політики в областях (регіонах) у структурі Міністерства у справах ветеранів створено територіальні відділи. Міністерство соціальної політики розбудовує на місцях мережу закладів з соціального захисту та надання соціальних послуг військовослужбовцям та їх сім'ям. Однак, виникає питання кадрового наповнення відповідних структурних підрозділів [7].

Отже, держава та суспільство розуміє відповідальність за розбудову дієвої системи соціальної підтримки військовослужбовців та членів їх сімей. Певні зрушення у цьому напрямку вже є. Варто зосередити увагу на напрацюванні: нормативно правових актів, які б регулювали процес соціальної підтримки; чітких

функцій кожного структурного підрозділу, дотичного до роботи з означеною категорією задля уникнення дубляжу; кадрового потенціалу, готового до роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про соціальні послуги». *Із змінами та доповненнями*. Відомості Верховної Ради, 2003. (45), 358.

2. Крачун, А. А. (2019). Механізм соціального захисту учасників АТО (на прикладі органів місцевого самоврядування): автореф. магістерської роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 074 «Публічне управління та адміністрування». ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв. 19 с. URL:

<https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/448/1/%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%20%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%87%D1%83%D0%BD.pdf> (дата звернення: 0.05.2023).

3. Міністерство у справах ветеранів. «Це категорія потужних людей». Міністр у справах ветеранів розповіла про допомогу ветеранам і їхнім родинам. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/ce-kategoriya-potuzhnikh-lyudej-ministr-u-spravah-veteraniv-rozpovila-pro-dopomogu-veteranam-i-yihnim-rodinam> (дата звернення: 0.05.2023).

6. Слово і діло. Як змінювалася чисельність Збройних сил України. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/14/infografika/bezpeka/yak-zminyuvalasya-chyselnist-zbrojnyx-syl-ukrayiny> (дата звернення: 0.05.2023).

7. Слезанська Г., Горішна Н., Бибик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів/ветеранок російсько-української війни та їх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social Work and Education*, 2023. 10(1), 47–62. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.5>

8. Юридична сотня. Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців. Національний фонд на підтримку демократії (NED). Режим доступу: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf> (дата звернення: 0.05.2023).

Ольга Сорока,

доктор педагогічних наук, професор,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО ПЕРЕЖИЛИ СТРЕС ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна, в якій сьогодні знаходиться українське суспільство, створює ситуацію хронічного стресу, в якій опинилися багато людей. Особливо страждають від цього діти, оскільки вони є самою вразливою категорією населення. Наразі, десятки тисяч дітей в Україні перебувають у важких умовах, вони зазнають психічних травм, стають жертвами жорстоких злочинів, згвалтувань, катувань, насильницького переселення. Як наслідок, «діти війни»

відчувають різноманітні деструктивні стани, серед яких страх, тривога, паніка, апатія до всього, дратівливість, загальне виснаження тощо.

Психологічною травмою (психотравмою) називають переживання невідповідності між загрозливими факторами ситуації та індивідуальними можливостями їх подолання, що супроводжується інтенсивним страхом, гострим відчуттям безпорадності та втрати контролю, змінами у способах регуляції афектів, що спричиняє іноді тривалі фізичні, психічні та особистісні розлади [1, с. 7].

Як показує практика, психологічна травма руйнує уявлення дитини про життя, її цінності. В результаті травми в особистості змінюється звична картина світу, зникає довіра до нього, до дорослих, деформується система відносин з іншими людьми, втрачається бачення позитивної перспективи на майбутнє.

Ми солідарні з П. Левініму тому, що психічна травма може бути викликана такими подіями як війна, жорстоке поводження, емоційне, фізичне і сексуальне насильство, депривація, нещасні випадки або природні і техногенні катастрофи [5].

Розлади, безпосередньо пов'язані зі стресом, є одними з найпоширеніших діагнозів у системі допомоги при психічних розладах у всьому світі. У клінічних описах стресові реакції та розлади найчастіше визначають як патологічні наслідки впливу травмуючих факторів зовнішнього середовища – стресорів, або травматичних подій [6]. Для диференціації цієї групи психічних порушень у 1952 році до прийнятої в США номенклатури психічних розладів DSM-I (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) було введено термін «груба стресова реакція», що виникає внаслідок впливу «тяжких фізичних або екстремальних стресових травм: дій чи громадянських катастроф».

У своїй роботі послуговуємося науковими працями зарубіжних учених, які визначають «екстремальний стрес» як ключову характеристику зовнішніх подій, що призводять до психологічної травматизації [2]. У наступній версії керівництва (DSM II) для осіб, які не страждають на психічні розлади, було запропоновано

термін «транзиторний ситуаційний розлад» зі змінним ступенем тяжкості як «гостра реакція на екстремальні події, з якими людині довелося зіткнутися».

Приблизно в той же час у восьму редакцію Міжнародного класифікатора хвороб, МКХ-8, основного клініко-діагностичного стандарту, прийнятого в європейських країнах, затверджену Всесвітньою асамблеєю охорони здоров'я в 1965 році, було введено «минуше ситуаційне порушення», яке передбачало, крім «реакції на важкий стрес» і «бойовий невроз», розлад адаптації.

У 1992 році вперше була опублікована книга американського психіатра Джудіт Герман (J. Herman) «Травма та відновлення» [4], що викликала винятковий науковий та суспільний резонанс. Авторка спиралася на результати власних досліджень насильства в сім'ї та на дослідження про ветеранів і жертв бойових дій, політичного терору, щоб провести паралель між окремими та масовими проявами соціального насильства. Дж. Герман ретельно документувала особисті свідчення жертв, використовуючи літературні твори, тюремні щоденники, описуючи та аналізуючи індивідуальний травматичний досвід на тлі широкого спектру суспільних та політичних подій. Її основний висновок полягав у тому, що індивідуальна психологічна травма може бути зрозуміла і вилікувана лише з урахуванням розуміння її соціального та політичного контексту.

Найбільш безпечно екологічним методом допомоги дітям, що постраждали від військової російської агресії, на нашу думку, є арт-терапія – інноваційна технологія «лікування» засобами образотворчого мистецтва, а саме малюнком, графікою, живописом, скульптурою для гармонійного розвитку особистості. Як допоміжні засоби в арт-терапії використовують музику, казку, танець, гру, драму тощо [3].

Вибір арт-терапії в якості корекційного методу у роботі з «дітьми війни» обумовлений її характерними ознаками, оскільки вона знає в тому, зменшує прояви деструктивних емоційних станів, спирається на внутрішні механізми саморегуляції і самоцілення, викликає позитивні емоції, сприяє розвитку уяви, естетичного досвіду, художніх здібностей, творчому самовираженню; створює

можливості трансформувати негативні емоції і переживання у позитивні; розвиває відчуття внутрішнього контролю над ситуацією.

Мета арт-терапії у роботі з дітьми, які пережили стрес, викликаний війною, – не навчити дитину малювати, а допомогти за допомогою малювання впоратися з проблемами, що викликають у неї пограничні емоції, які найчастіше вона не може вербалізувати, дати вихід творчій енергії. Таким чином, дитина освоює один із доступних і приємних для неї способів зняття емоційної напруги.

Слід зазначити, що арт-терапевтичний метод сприяє зняттю емоційної напруги; створенню позитивного емоційного настрою; творчому самовираженню; підвищенню адаптаційних здібностей дітей до повсякденного життя.

Основними етапами надання соціально-психологічної допомоги дітям, які постраждали від війни, є такі:

- 1) встановлення психологічного контакту з дітьми;
- 2) діагностичний етап (визначення суті травмуючої ситуації);
- 3) вибір арт-терапевтичних методів і технік для роботи з дітьми, які зазнали впливу психотравмуючих чинників;
- 4) оцінка корекційних впливів на дитину.

Зауважимо, що за умови грамотно організованої соціально-психологічної допомоги дитині в кризовій ситуації через три-чотири роки в неї практично не виявляються ознаки перенесеної психологічної травми. Окрім цього, варто зауважити, що будь-яка допомога, яка надається дітям, буде найбільш ефективною і дієвою, якщо вона є своєчасною.

Можна з упевненістю говорити про те, що арт-терапія є дієвою у роботі з дітьми, які пережили стрес під час війни. Вона допомагає відстежити зміни в психоемоційному стані дитини, прекрасно підходить для позбавлення від внутрішньої напруги, зменшення тривожності, для роботи з дитячими страхами; надає можливість для вираження агресивних почуттів у соціально прийнятній формі, адже в творчості легше виразити свої внутрішні переживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації: методичний посібник. / уклад. Г. Б. Растроста. Суми: НВВ КЗ СОШПО, 2018. 64 с.
2. Сельє Г. Стресс без дистреса. Рига: Внєда, 1992.
3. Сорока О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій: дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04. Тернопіль, 2016. 534 с.
4. Herman Judith. Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – from Domestic Abuse to Political Terror Paperback. Basic, 2022. 480 p.
5. Levine P. Waking the Tiger: Healing Trauma. North Atlantic books, Berkeley Bradburn N.M. The structure of psychological well-being. Chicago: AldinePub. Co., 1969.
6. Wamser-Nanney R., Cherry, K.E. Children's trauma-related symptom sfollowing complex trauma exposure: evidence of gender difference. *Child Abuse & Neglect*. 2018. Vol. 77. 188–197.

Юлія Спас,

аспірантка кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ СУПРОВІД ОСІБ, ЯКІ СТРАЖДАЮТЬ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Виклики, перед якими постало українське суспільство: повномасштабна війна росії проти України, складна епідеміологічна ситуація, велика кількість внутрішньопереміщених осіб, призвели збільшення кількості людей, поставлених на межу виживання. Ці процеси призвели до поглиблення соціально-психологічної та моральної кризи, взаємної недовіри й ворожості щодо членів родини, нетерпимості й жорстокості в спілкуванні з оточенням, що призводить до насильства. Як результат – величезна кількість випадків домашнього насильства. Однак на сьогодні, немає достовірної статистики про реальні вияви насильства в сім'ї.

Насильство дітей в сім'ї є основою досліджень багатьох вчених, зокрема: теоретичні засади проблеми насильства над дітьми розглядають І. Зверєва, Н. Максимова, К. Мілютіна; природу та наслідки сімейного насильства розкривають Т. Сафонова, С. Чернети, Е. Цимбал.

В законодавстві України домашнє насильство визначається таким чином:

– діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо,) жінок і чоловіків), або діяння, що, стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті» [2].

– діяння фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають однією сім'єю, але не перебувають у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3].

Сучасне українське законодавство закріпило підхід, орієнтований на потреби постраждалої особи, що передбачений у Стамбульській конвенції.

Проблема соціально-правового супроводу, збереження фізичного, психічного та соціального здоров'я різних категорій громадян на сьогодні є предметом досліджень багатьох науковців, законодавчо врегульовується як на міжнародному, так і на державному рівні. Однак відсутні комплексні дослідження соціально-правового супроводу осіб, які страждають від домашнього насильства.

Супровід осіб, які страждають від домашнього насильства здійснюється за допомогою своєчасного реагування, припинення акту насильства і захисту постраждалих з боку поліції, а також підтримки постраждалих та надання їм необхідних медичної, психологічної, соціальної, правової допомоги та послуг з боку неурядових організацій, бюро та центрів правової допомоги, органів прокуратури, судових органів (доступ до правосуддя), загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, таких як притулки, телефонні «гарячі лінії» та інші [1].

Важливо, щоб заходи сприяли уникненню повторної віктимізації, самостійності та економічної незалежності постраждалим від насильства,

урахуванню особливих потреб уразливих осіб, у тому числі постраждалих дітей, отриманню відповідної та своєчасної інформації про доступні служби підтримки та правові заходи мовою, яку розуміють постраждалі особи.

Правова складова супроводу осіб, які страждають від домашнього насильства закріплена ст. 20–23 Закону про домашнє насильство. Зокрема, ч. 3 ст. 20 цього Закону визначає, що «усі задіяні фахівці повинні розуміти реалії та проблеми постраждалих від домашнього насильства (особливо з урахуванням їхнього можливого уразливого стану внаслідок вікових особливостей, стану здоров'я, статі, релігійних переконань, етнічного походження тощо) і сприяти у їх прагненні відновити своє життя; ч. 4 ст. 20 визначає, що постраждалі можуть отримати допомогу за місцем звернення, а не за місцем реєстрації; ч. 5 ст. 20 передбачає, що надання допомоги чи послуг наразі не залежить від готовності постраждалої особи висунути обвинувачення або свідчити проти свого кривдника [1].

Напрями надання допомоги та захисту постраждалим від домашнього насильства осіб:

1. Надання постраждалим особам інформації про їхні права та можливості реалізації таких прав зрозумілою їм мовою або через перекладача чи залучену третю особу, яка володіє мовою, зрозумілою постраждалим особам.

2. Забезпечення доступу до загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб для отримання соціальних послуг, медичної, соціальної, психологічної допомоги.

3. Надання у разі потреби тимчасового притулку для безпечного розміщення постраждалих осіб.

4. Забезпечення постраждалим особам доступу до правосуддя та інших механізмів юридичного захисту у тому числі шляхом надання безоплатної правової допомоги у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу».

5. Утворення цілодобового безоплатного кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей.

Отже, домашнє насильство – це система агресивної поведінки однієї людини для збереження влади і контролю над іншою людиною, яка характеризується повторюваними в часі умисними діями [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блага А., Кочемировська О. Допомога й захист постраждалих від домашнього насильства: сучасний стан та основні проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право. Кримінологія*. 2020. № 6. С. 226-231.

2. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

4. Чернета С., Спас С. Соціально-правовий захист жертв домашнього насильства. *Соціальна робота з сім'ями: теорії, моделі, ефективні практики: колективна монографія*. Волинський національний університет імені Лесі Українки. За редакцією В. Петровича, С. Чернети. Луцьк: Волиньполіграф, 2021, 323 с. С. 57-89.

Наталія Сушик,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Тетяна Омельчук,

здобувачка другого (магістерського) рівня

вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, СКЛАДНИКИ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Викладачі закладів вищої освіти в науково-педагогічній діяльності реалізують соціальні ролі лідерів професійних колективів, команд, організацій, об'єднань. Тому викладачам закладів вищої освіти потрібно здобути високий рівень лідерської компетентності з метою забезпечення відповідального, ефективного лідерства в професійній діяльності.

Мета дослідження – обґрунтувати сутність, структуру, складники лідерської компетентності викладачів закладів вищої освіти.

Результати дослідження. На основі результатів аналізу наукових досліджень Бойка О. В., Нестулі С. І., особистого науково-педагогічного досвіду [4; 5] ми трактуємо поняття «лідерська компетентність викладачів закладів вищої освіти» як динамічну, професійну характеристику, що інтегрує цінність лідерства, ціннісну орієнтацію відповідального, ефективного лідерства, знання теоретичних основ лідерства, вміння, навички, якості лідера (гідність, цілеспрямованість, відповідальність, справедливість, толерантність, креативність, ініціативність, активність, організованість, самостійність, наполегливість, працездатність, комунікабельність, емоційна врівноваженість, тактовність та інші), здатність ефективно здійснювати планування, організацію, координацію, моніторинг різних видів науково-педагогічної діяльності в професійних групах, колективах, командах, організаціях, об'єднаннях згідно з професійним стандартом [3]. Пропонуємо ознайомитися зі структурою, складниками лідерської компетентності викладачів закладів вищої освіти (див. табл.).

Таблиця

**Структура, складники лідерської компетентності
викладачів закладів вищої освіти**

№ з/п	Складники лідерської компетентності викладачів закладів вищої освіти
1.	<i>Ціннісно-мотиваційний компонент відображає:</i> <ul style="list-style-type: none">• цінність лідерства в науково-педагогічній діяльності викладачів закладів вищої освіти;• ціннісну орієнтацію відповідального, ефективного лідерства в професійній діяльності викладачів закладів вищої освіти;• мотивацію до розвитку, формування, здобуття, підвищення рівня лідерської компетентності викладачів закладів вищої освіти та здобувачів освіти.

2.	<p><i>Когнітивний компонент характеризує знання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • сутності, ознак, ролей, функцій, класифікацій, типів, стилів, іміджу лідерів [5] у науково-педагогічній діяльності; • особливостей, умов ефективного, оптимального застосування стилів, моделей поведінки лідерів у професійній діяльності; • мети, завдання, змісту, форм, методів, засобів діагностики цінностей, ціннісних орієнтацій, знань, умінь, навичок, якостей, здатностей лідерів у науково-педагогічній діяльності й освітньому процесі закладів вищої освіти; • технологій, форм, методів, засобів розвитку, формування, здобуття, підвищення рівня лідерської компетентності викладачів закладів вищої освіти та здобувачів освіти.
3.	<p><i>Емоційно-вольовий компонент передбачає сформованість відповідального ставлення до ефективного лідерства викладачів закладів вищої освіти в професійній діяльності.</i></p>
4.	<p><i>Поведінковий компонент передбачає оволодіння вміннями, навичками:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • діагностувати рівень сформованості цінностей, ціннісних орієнтацій, знань, умінь, навичок, якостей, здатностей лідерів у науково-педагогічній діяльності й освітньому процесі закладів вищої освіти; • ефективно, оптимально використовувати різні стилі, моделі поведінки лідерів у професійній діяльності; • ефективно, оптимально реалізовувати технології, форми, методи, засоби розвитку, формування, здобуття, підвищення рівня лідерської компетентності викладачів закладів вищої освіти та здобувачів освіти.
5.	<p><i>Особистісно-діяльнісний компонент передбачає здатність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ефективно виконати ролі, функції лідера, співпрацювати з партнерами у професійних групі, команді, колективі, організації, об'єднанні; • генерувати інноваційні, креативні ідеї в професійній діяльності; • планувати, реалізувати проекти, програми, форми науково-педагогічної

діяльності викладачів закладів вищої освіти на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, співробітництва з учасниками освітнього процесу;

- визначити спільну мету, завдання, зміст діяльності, мотивувати, об'єднати, організувати учасників освітнього процесу для досягнення ефективних, оптимальних результатів;
- діяти соціально відповідально в усіх професійних ситуаціях [3];
- проявити особистісні якості лідера (гідність, цілеспрямованість, відповідальність, справедливість, толерантність, креативність, ініціативність, активність, організованість, самостійність, наполегливість, працездатність, комунікабельність, емоційна врівноваженість, тактовність та інші) [5] у професійній діяльності викладачів закладів вищої освіти.

Висновки. Лідерська компетентність викладачів закладів вищої освіти забезпечує ефективну, оптимальну реалізацію різних видів науково-педагогічної діяльності (освітньої, наукової, методичної, виховної, організаційної) в професійних групах, колективах, командах, організаціях, об'єднаннях тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О. В. Теоретичні та методичні основи формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних сил України у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 40 с.
2. Нестуля С. І. Дидактичні засади формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09. Полтава, 2019. 40 с.
3. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти», затверджено наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610 URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (дата звернення: 22.05.2023)
4. Сушик Н. С. Сутність лідерської компетентності соціальних менеджерів. *Актуальні проблеми соціальної роботи та соціального забезпечення : європейський та національний вимір* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (27–29 травня 2021 року) / за заг. ред. С. Ю. Чернети. Луцьк : ФОП Іванюк В. П., 2021. С. 57–60.
5. Сушик Н. С. Теоретичні основи формування лідерських якостей учнівської молоді. *Науковий вісник СХУ імені Лесі Українки: [зб. наук. праць]*. Сер.: Педагогічні науки. Луцьк, 2013. № 7 (256). С. 110–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvvnp_2013_7_26 (дата звернення: 22.05.2023)

Олег Шварцкоп,

директор комунальної установи

«Центр соціальних служб» Рожищенської міської ради

**ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНА
РОБОТА В ГРОМАДІ НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ КОМУНАЛЬНОЇ
УСТАНОВИ «ЦЕНТР СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ»
РОЖИЩЕНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ**

В наш час дуже важко уявити суспільство в якому не існувало би соціальної допомоги як професійної діяльності. Соціальна робота включає у себе безліч аспектів, зокрема і сферу психосоціальної підтримки. В сучасному суспільстві актуальності набуває проблема практичного вирішення психосоціальних проблем суспільства. Так, з 24 лютого 2022 року перед українцями постало безліч нових викликів і випробувань. Один із них – наслідки повномасштабної війни для психічного здоров'я. Як продемонструвало дослідження від компанії «Градус», проведене влітку 2022 року, понад 70% українців відчувають стрес або сильну знервованість. Щоб подолати цей виклик, в Україні стартувала Національна програма психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Мета – створити власну, українську модель системи психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, яка вбере найкращі світові й вітчизняні практики. Серед завдань – побудувати ефективну систему якісних і доступних послуг із психічного здоров'я, щоб ними міг скористатися кожен, хто їх потребує.

Комунальна установа «Центр соціальних служб» Рожищенської міської ради (КУ ЦСС Рожищенської міської ради) є закладом, що проводить соціальну роботу на території Рожищенської територіальної громади із сім'ями, дітьми та молоддю, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, і надає їм соціальні послуги. Безпосередньо соціальні послуги надають фахівці із соціальної роботи та практичний психолог, які є працівниками КУ ЦСС РМР.

Відповідно до потреб мешканців територіальної громади у структурі Центру діє мобільна бригада соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі (рішення виконкому РМР від 24 квітня 2021 року №58) та служба соціально-психологічної підтримки (наказ КУ ЦСС РМР від 1 грудня 2022 року №24).

Метою діяльності даних соціальних служб є надання первинної психологічної підтримки та надання соціальних послуг, спрямованих на розв'язання соціально-психологічних проблем осіб/сімей, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах (в тому числі внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій та членам їх сімей).

Психосоціальна підтримка спрямована на пом'якшення стресових подій життя. Психосоціальна підтримка захищає індивідів від руйнівного поведінки і психологічних наслідків стресу, дає відчуття особистісного контролю і самоповагу.

Психосоціальну роботу безпосередньо в Центрі здійснює практичний психолог із залученням фахівця із соціальної роботи.

Ключовим у роботі ФСР є оцінювання потреб особи /сім'ї. При здійсненні оцінки дотримуємося таких етапів дій:

- виявлення та ідентифікація особи /сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах, зокрема, шляхом отримання повідомлення про таку особу/сім'ю, самозвернення особи/сім'ї;
- збір та уточнення інформації про особу/сім'ю, яка перебуває у складних життєвих обставин;
- оцінювання потреб особи /сім'ї, підготовка висновку, розроблення індивідуального плану надання послуг і подолання складних життєвих обставин.

На основі отриманої інформації та аналізу потреб практичний психолог формує групи з якими проводить заняття та корегує роботу із клієнтом, де поряд з психологічним консультуванням включає більш поглиблену психологічну та соціально-психологічну діагностику, в процесі якої виявляються особистісні

особливості клієнта, визначають ступень його соціальної адаптації та ефективності функціонування в системі міжособистісних, сімейних і професійних відносин, а також характер його відносин з найближчим оточенням і основні соціально-психологічні характеристики цього оточення.

Психосоціальна робота носить як індивідуальний, так і груповий характер. До першого належать такі види діяльності, як: консультування, діагностика, до другого – тренінги, заняття з елементами творчості.

Заходи психосоціальної підтримки спрямовані для того, щоб допомогти українцям контролювати психоемоційний стан, уникнути страху, панічних приступів чи навіть постравматичного синдрому (ПТРС).

В межах впровадження психосоціальної підтримки в громаді КУЦСС РМР задіяний в реалізації соціальних проєктів.

Так, на базі Центру у 2022 році було створено Студію особистісного розвитку дитини «Безпечний простір», де надається психологічна підтримка для усіх хто її потребує, зокрема і для ВПО. Проєкт здійснювався за фінансової підтримки RTL Foundation та Дитячого Фонду Німеччини (ChildFund Deutschland) у співпраці із Всеукраїнською благодійною організацією Український фонд «Благополуччя дітей».

Робота проводиться методами інтегративної арттерапії та ігротерапії. Цільова група проєкту: діти та особи, що постраждали від воєнної агресії, особи ВПО, які проживають в громаді. 150 сімей, які мешкають в громаді, отримали психосоціальну допомогу в центрі.

Серед інноваційних проєктів, які реалізуються на базі КУ «Центр соціальних служб» Рожищенської міської ради є проєкт «Кімната терапії іграшкою». Метою якого є надати дитині можливість виявити, вилити назовні свої переживання і почуття, навіть приховані (агресію, страх, образу і т. ін.); навчитися самостійно вирішувати свої внутрішні конфлікти, проблеми, через розрядку, яку дає гра; створити для дитини таку атмосферу, яка відображає всі її почуття, в якій вона зможе прийняти відповідальність за свої вчинки.

За підтримки Німецького Червоного Хреста у співпраці ГО «Рожищенська районна організація Товариства Червоного Хреста України» реалізовується проект German Red Cross, що полягає у психосоціальній підтримці дітей та дорослих шляхом проведення занять з елементами творчості.

Результати проведеної роботи є позитивними. Батьки задоволені участю дітей у заняттях, відмічають їх зацікавленість, позитивне налаштування та бажанням відвідувати заняття регулярно. Поведінка та емоційний стан дітей значно покращився. Діти ефективніше взаємодіють між собою, більш позитивно відноситись один до одного, подружились та піклувались один про одного. У підлітків зменшилась інтенсивність симптомів гострого стресу та рівень нав'язливих спогадів. Методи арттерапії, КПТ (когнітивно-поведінкова терапія), м'язевої релаксації, ігрової терапії, дихальні та тілесні практики стали корисними інструментами у подоланні наслідків кризи війни.

На даний час, у суспільстві гостро постає питання формування нової культури позитивного ставлення до ментального здоров'я нації. В цьому контексті є потреба у навчання сімейних лікарів, психологів, соціальних працівників, освітян швидких методик психологічної підтримки.

РОЗДІЛ III. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ, СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Ірина Величко,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня

вищої освіти спеціальності 232 Соціальне забезпечення

кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник – Вікторія Петрук,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах збройної агресії росії щодо України кількість осіб, що потребують отримання соціальних послуг, зросла в рази. Тому в умовах воєнного стану надання послуги соціального консультування набуває особливої важливості для забезпечення психологічної та соціальної підтримки людей, які зазнали травматичних подій. Перед соціальними фахівцями постають нові виклики та проблеми, з якими вони раніше не стикались. Соціальне консультування – це один із напрямків соціальної роботи, який допомагає клієнтам із справжніми проблемами і потребами.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» одним із чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини, є саме шкода, завдана бойовими діями, збройним конфліктом чи тимчасовою окупацією [4].

Згідно законодавства, в умовах воєнного стану, за неможливості застосування загального порядку організації та надання соціальних послуг, соціальні послуги мають надаватися екстрено (кризово). Така організація роботи забезпечує оперативне прийняття рішення про надання соціальних послуг у надзвичайний період.

Згідно з Законом України «Про соціальні послуги», Соціальна послуга консультування комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для виходу зі складної життєвої ситуації та адаптації особи, сім'ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення/притосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи, сім'ї [4].

Кризове консультування – консультування, що застосовується у разі необхідності надання отримувачам соціальної послуги, які перебувають у стані кризи, термінової допомоги, спрямованої на емоційну підтримку й увагу до їхніх переживань, усвідомлення впливу кризової ситуації, розширення свідомості та підвищення психологічної компетентності, зміну ставлення до проблеми (від «глухого кута» до «вибору рішення»), підвищення стресової та кризової толерантності, відповідальності отримувача, засвоєння нових моделей поведінки[4].

Згідно Державного стандарту соціальна послуга консультування полягає в допомозі аналізу життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх розв'язання; залученні отримувача соціальної послуги до вирішення власних проблем, складанні плану виходу зі складної життєвої ситуації та допомогу в його реалізації; наданні інформації з питань соціального захисту населення; представленні інтересів; наданні психологічної допомоги; корегуванні психологічного стану та поведінки в повсякденному житті; сприянні навчанню, формуванню та розвитку соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції; участі в організації та діяльності груп самопомоги; допомозі в зміцненні/відновленні родинних і суспільно корисних зв'язків; сприянні в отриманні правової допомоги; сприянні в отриманні інших соціальних послуг відповідно до виявлених потреб; сприянні у працевлаштуванні (у тому числі у проведенні експертизи потенційних професійних здібностей, професійної орієнтації [3].

Починаючи з 2014 році Україна стикнулася з військовим конфліктом на Донбасі, який кинув нові виклики для соціальних фахівців. Адже професійна

допомога була потрібна великій кількості осіб, які стали жертвами внаслідок військового конфлікту. А від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну дуже зросла кількість внутрішньо переміщених осіб. Згідно з даними Міністерства соціальної політики України кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні досягає 4,9 млн. осіб. Люди вимушено покидали свої будинки, втрачали близьких людей, неодноразово віддавалися інформаційним та військовим атакам. В таких ситуаціях соціальне консультування відіграє значну роль, так як соціальний фахівець допомагає людям зрозуміти свої потреби, надає першу психологічну допомогу, підтримує, допомагає в організації матеріальної допомоги та інших ресурсів. Соціальні працівники також забезпечують доступ до соціальних послуг, які можуть допомогти у вирішенні проблем, пов'язаних із війною, таких як евакуація, проживання в переселенських таборах, отримання медичної допомоги тощо.

Війна вплинула на різні системи, у тому числі і систему надання соціальних послуг. В умовах воєнного стану для того, щоб підтримати вразливі групи населення, місцеві органи влади змушені діяти екстрено і кризово. Для цього внесені відповідні зміни на рівні законодавства, зокрема, запропонована спрощена процедура ухвалення рішення про надання соціальних послуг та порядок їх отримання. Така організація роботи забезпечує ухвалення рішення про надання соціальних послуг протягом однієї доби. Також місцеві органи влади, за потреби, можуть делегувати ухвалення рішення про надання соціальних послуг безпосередньо надавачам, що значно скорочує строки з надання допомоги. Під час воєнного або надзвичайного стану надавачі соціальних послуг можуть залучати до своєї діяльності та надання соціальних послуг не лише фахівців, а і волонтерів. Це дозволяє розширити можливості організацій охоплювати ширше коло людей[1].

Воєнний час вимагає від соціального фахівця, який надає послугу соціального консультування, надзвичайної гнучкості, стресостійкості та адаптивності.

Соціальні працівники повинні бути готові до того, що ситуація може змінитися дуже швидко, тому часто їхні плани та стратегії можуть потребувати коригування. Надавач соціальної послуги здійснює оцінку кризової ситуації зі слів отримувача соціальної послуги, за потреби надає чіткі інструкції щодо зменшення небезпеки, інформує його про можливості отримання допомоги і починає телефонне консультування або перенаправляє отримувача соціальної послуги в організацію, діяльність якої відповідає заявленим потребам і проблемам.

Одним з викликів для соціального фахівця під час воєнного стану є ризик для їх власної безпеки. Вони можуть бути змушені працювати в небезпечних умовах та стикатись з різними викликами, пов'язаними із військовою ситуацією. Тому важливо забезпечити соціальним працівникам належний захист та безпеку під час виконання їх обов'язків.

Отже, послуга соціального консультування є невід'ємною допомогою держави суспільству під час військових дій, яка здійснюється соціальними фахівцями. Дана соціальна послуга стабілізує стан клієнта та допомагає адаптуватися в кризових ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Менеджмент соціальних послуг в умовах війни: Матеріали тренінгу URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/materialy-treninhu-menedzhment-sotsialnykh-posluh-v-umovakh-viyny> (дата звернення: 10.05.2023).
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях : Закон України від 14.04.2022. № 2193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
3. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування : наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015. z0866-15. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
4. Про соціальні послуги : Закон України від 27.04.2022. № 2671-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18, ст.73.

Артем Вітюк,

здобувачк другого (магістерського) рівня

вищої освіти спеціальності 011 Освітні педагогічні науки

кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «АНДРАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

В умовах змін у системі вищої освіти значно зростають вимоги до якісних характеристик особистості та діяльності науково-педагогічних працівників як професіоналів у галузі вищої освіти, здатних до інноваційного пошуку та впровадження сучасних педагогічних технологій. Актуальність андрагогічної компетентності зумовлена запитом на соціально професійного фахівця, здатного вирішувати проблеми різного рівня складності, готового працювати з дорослою аудиторією, здатного до самонавчання, самовиховання та саморозвитку з метою формування загальнолюдських цінностей і якостей, оволодіння сучасними засобами, формами та методами роботи.

Проблема розвитку андрагогічної компетентності педагогів висвітлена в працях українських та зарубіжних вчених І. Андрощук, О. Аніщенко, Г. Білавич, І. Зязюна, В. Кременя, М. Піддячого, Б. Савчук, Д. Сьюпера, В. Тименко, С. Яшник та ін.

О. Аніщенко, О. Баніт, Т. Калюжна, А. Самко розглядають андрагогічну компетентність як психолого-педагогічну компетентність андрагога, що уособлює готовність (практичну й теоретичну) до професійної діяльності, спрямованої на сприяння особистісного та професійного розвитку різних категорій дорослих в умовах формальної та неформальної освіти на основі врахування специфіки навчання цільових груп дорослих учнів [1].

На думку О. Огієнко, науковець, який володіє андрагогічною компетентністю має усвідомлювати особливості своєї наукової та професійної діяльності для розуміння та якісного виконання власних функцій, а саме, він:

– фахівець у певній галузі знань і в цьому розумінні для слухачів він є джерелом нової інформації, консультантом;

– психолог і розуміє слухачів: чого вони прагнуть, що знають, як можуть розуміти, засвоювати, спілкуватись; вміє мотивувати, дозувати, оформлювати і подавати навчальну інформацію, обирати засіб спілкування зі слухачами;

– організатор і управляє освітнім процесом, приймає рішення, встановлює правила взаємодії, визначає організаційні форми й засоби діяльності слухачів, у яких розвиваються їх здатності. Обирає авторитарний (менторський) тип спілкування або реалізує модель соціального партнерства;

– педагог і повинен вміти вести за собою [3, с. 450].

I. Зель характеризує андрагогічну компетентність як інтегративну якість особистості, яка проявляється у здатності створити оптимальні умови для навчання дорослих, передбачає розвиток творчих здібностей дорослої людини, сприяє опануванню дорослою людиною вміннями, навичками планування, реалізації, відбору змісту, форм, методів навчання та здійсненню не тільки традиційної інформаційно-накопичувальної, але й методологічно-орієнтованої освіти, необхідної людині для роботи з потоком інформації, що постійно розширюється [2, с. 9].

B. Buiskool, S. Broek, J. Van-Lakerveld, G. Zarifis висвітлюють поняття «андрагогічна компетентність» у контексті двох складових. Перша – це знання, уміння, компетенції в предметній галузі. Друга – спеціальні знання, уміння й навички щодо технологій, методів, прийомів і форм роботи з дорослими людьми, а також наявність якостей, що характеризують особистість андрагога, його здатність реалізувати систему принципів, правил, засобів, спрямованих на забезпечення ефективної роботи з конкретною категорією слухачів[4].

Аналіз наукових джерел засвідчив, що найбільш поширеним є трактування андрагогічної компетентності як професійно значущої якості особистості педагогів, які надають освітні послуги дорослим, спонукаючи їх до активності, пошуку спільних рішень через застосування різних форм групової роботи, зміну стандартних форм і методів роботи на інноваційні педагогічні

технології. Андрагогічна компетентність визначається як обов'язковий складник педагогічної фаховості під час роботи з дорослими особами як консультант, коуч, ментор, тьютор, фасилітатор, супервізор, соціальний працівник тощо.

Розвиток андрагогічної компетентності – це динамічний процес модернізації професійного досвіду, який спрямований на розвиток індивідуальних професійних якостей, накопичення професійного досвіду та передбачає неперервний розвиток і самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко О. В. Сутність андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих. *Психолого-педагогічне забезпечення підготовки педагогічного персоналу в умовах трансформаційних змін: матеріали доповідей Звітної науково-практичної конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2020 рік (23-29 березня 2020 р.)*. Київ: ДКС-Центр, 2021. С. 64-69

2. Зель І. О. Формування андрагогічної компетентності у студентів гуманітарних факультетів класичних університетів. URL: https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00599504_0.html. (дата звернення: 05.06.2023).

3. Огієнко О. Андрагогіка як складова змісту підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії. *Теорії та технології інноваційного розвитку професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті концепції «Нова українська школа»*. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>. (дата звернення: 12.06.2023).

4. Buiskool, B. J., Broek, S. D., Van-Lakerveld, J. A., Zarifis, G. K. & Osborne, M. (2016). Key competences for adult learning professionals, Contribution to the development of a reference framework of key competences for adult learning professionals, final report. URL: http://www.frae.is/media/22268/Kennarafaerni-2010_1168938254.pdf. (дата звернення: 10.06.2023).

Михайло Голубчиков,

доктор медичних наук, професор,

Національний університет

охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ З ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ

Розвиток України на даному етапі призупинено російською агресією, яка по своїй суті нанесла непоправних втрат і перш за все в загибелі українців та їх тяжкими каліцтвами завданих, використанням агресором забороненої

Женевською Конвенцією зброєю. В зв'язку з цими подіями в Україні постійно зростає кількість людей, що потребують хоспісних послуг на професійному рівні. В зв'язку з війною та окупацією деяких територій в Україні відсутні статистичні показники захворюваності та смертності серед військовослужбовців та цивільного населення, але на думку експертів навіть по зовнішніх ознаках мають виразну тенденцією до погіршення [2]. В довоєнний період, Україна посідала 2-ге місце в Європі за темпами поширення захворюваності на злоякісні новоутворення. Впродовж останніх років цей показник збільшився (з 333 до 349 осіб у розрахунку на 100 тис. осіб) та згідно з прогностичними оцінками до 2025 р. може сягнути 370 осіб на 100 тис. осіб. Якщо в 1990 р. в Україні з діагностованими онкологічними захворюваннями було обліковано 670 тис. осіб, то на даний час їх чисельність перевищує 1 млн. осіб [2].

В Україні 17,5 тис. дітей потребують паліативного догляду. За розрахунками Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в дійсності цей показник є значно більшим – від 39 до 70 тис. дітей. Дві третини дітей, що вмирають у віці до 18 років, потребують паліативної та хоспісної допомоги. Спеціальної державної програми надання такої допомоги для дітей також не існує. Згідно з даними світової статистики, щорічно в Україні діагностують понад тисячу випадків онкологічних захворювань у дітей. Онкологія посідає 2-ге місце в структурі дитячої смертності, а після діагностування раку вижити вдається кожній другій дитині. Водночас, показники країн Європи свідчать, що за умов своєчасно зробленої діагностики вилікувати повністю можна 7-х з 10 онкохворих дітей. Відсутність належної діагностики доповнюється дефіцитом ліків, які є досить дорогими, а купляють їх батьки та благодійники[2].

В Україні функціонує тільки один спеціалізований центр дитячої онкології, який знаходиться в Національній дитячій спеціалізованій лікарні «ОХМАТДИТ», місце для лікування онкохворих дітей в яких катастрофічно не вистачає. В багатьох випадках онкохворі українські діти та їх батьки змушені від'їжджати до європейських клінік, лікування в яких є дороговартісним – від 120 тис. євро в Італії до 250-300 тис. євро в Німеччині. З кожним роком в нашій державі зростає нестача кадрів, особливо молодих лікарів різних спеціальностей, що лікують

онкологічні захворювання та соціальних працівників з відповідною професійною підготовкою, яких на даний час не проводить жоден з навчальних закладів України [5].

Узагальнюючи викладене вище можна зробити висновок, що паліативна та хоспісна допомога, яка в багатьох країнах світу є ефективним механізмом поліпшення якості життя невиліковним хворим, набуває все більшої актуальності в Україні [1]. Демографічне постаріння населення, жорстокі наслідки для здоров'я людей в післявоєнний період, постійне підвищення рівня його захворюваності та проблеми в сфері надання паліативної та хоспісної допомоги потребують з боку держави адекватного реагування та невідкладного їх вирішення. В цьому контексті актуалізуються питання зміни формату державного управління в галузі охорони здоров'я та соціального захисту населення пошуку, науковому розробленні та широкому запровадженні ефективної не тільки медичної а й соціальної моделі надання паліативної та хоспісної допомоги. Запровадження такої моделі є витребуване часом, імперативом розвитку соціальної, правової та демократичної держави, побудову якої задекларовано в ст. 1 Конституції України.

Аналіз переліку спеціальностей та спеціалізацій в закладах вищої освіти переконливо свідчить, однією з найбільш серйозних проблем, що уповільнюють розвиток такої хоспісної та паліативної моделі соціального обслуговування в Україні є відсутність професійної підготовки у вищих навчальних закладах соціальних працівників з паліативної та хоспісної допомоги. Це пояснюється недоліками в механізмах державного управління паліативною і хоспісною допомогою, які характеризуються недостатньою розробленістю і комплексністю, безсистемністю та упущеннями. Крім того, практичне розв'язання проблем надання такої допомоги в Україні потребує розроблення науково обґрунтованої теоретико-методологічної бази з професійної підготовки соціальних працівників з паліативної та хоспісної допомоги, що враховує сучасні військові реалії країни та кращий зарубіжний досвід. А відтак, аспекти механізмів державного управління паліативною та хоспісною допомогою мають привертати увагу вітчизняних вчених, дослідників, бути об'єктом проведення їхніх наукових досліджень,

результати яких повинні бути спрямовані на розроблення стандарту освітньої підготовки та навчально-методичного забезпечення професійної підготовки соціальних працівників з паліативної та хоспісної допомоги. Узагальнюючи викладене вище можна зробити висновок в тому що є нагальна необхідність ввести у галузь знань 23 «соціальна робота» спеціалізацію соціальний працівник з паліативної та хоспісної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубич К. В. Механізми державного управління соціальними послугами : зарубіжний досвід та українські реалії : монографія. Київ: Вид-во НАДУ при Президентові України, 2015. 386 с.
2. Егорова О.Ю. Организация служб паллиативной помощи М.: Программа развития ООН, 2007. 136 с.
3. Історія розвитку паліативного руху в Україні та світі. Українська ліга сприяння розвитку паліативної та хоспісної допомоги: веб-сайт. 2013. 27 жов. URL: <http://ligalife.com.ua/206> (дата звернення: 11.05.2023).
4. Рачинський А.П. Стратегічне управління у контексті сучасних західноєвропейських підходів. *Вісник НАДУ*. 2009. № 3. С. 12-20.
5. Чаплин И.В. Актуальные проблемы социальной работы в сфере хосписной и паллиативной помощи: учеб. пособ. по спецкурсу. Мариуполь, 2013. 204 с.

Людмила Гусак,

доктор педагогічних наук, професор,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Леся Мартіросян,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Модель підготовки і перепідготовки соціального працівника у кожній країні, в тому числі і в Україні, є особливою. У процесі визначення моделі підготовки майбутнього працівника соціальної сфери необхідно враховувати і опиратися на економічні і соціальні реформи. Тому що саме вони впливають на сутність соціальної і соціально-педагогічної діяльності та формують вимоги, які будуть пред'являтися до професійних працівників цієї сфери.

Сучасний етап соціокультурних і економічних трансформацій, які пов'язані з війною в нашій країні, висуває нові вимоги до професійної підготовки соціальних працівників. На вимогу часу фахівець має бути компетентним та конкурентоспроможним, мати високий інтелектуальний потенціал та сформовані практичні уміння та навички, що уможливають ефективне виконання функцій у трудовій діяльності, яка передбачає його комунікацію з різними верствами населення. Сформованість комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників виступає передумовою налагодження продуктивної взаємодії у процесі спілкування з усіма суб'єктами діяльності, від їхніх умінь та готовності будувати комунікативний процес безпосередньо залежить якість майбутньої професійної діяльності.

Комунікативна компетентність є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, проте досі немає єдиного визначення даної категорії, оскільки вчені дотримуються різних підходів до цієї проблеми. Варто зауважити, що більшість науковців вивчають комунікативну компетентність з позиції компетентнісного, діяльнісного, особистісного, системного підходів. Так, В. Андрієвська визначає комунікативну компетентність як «певний рівень сформованості особистісного й професійного досвіду взаємодії з оточуючими людьми, ... один з базових показників професійної компетентності і професійної підготовленості представника професій типу «людина-людина» [1, с.11]. К. Крилова досліджує комунікативну компетентність як «здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, вмінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування та вимагає чіткого орієнтування в професійній ситуації» [2, с.73], а І. Черезова дотримується позиції, що комунікативна компетентність – це «інтегральна якість особистості, що виконує функцію адаптації й адекватного функціонування особистості в соціумі, містить у собі установки, стереотипи, позиції спілкування, ролі, цінності особистості тощо» [4, с.106].

Проаналізувавши визначення комунікативної компетентності фахівців соціальної сфери, зазначимо, що спільною ознакою практично усіх дефініцій є те,

що комунікативну компетентність науковці розглядають як обов'язкову передумову їхньої ефективної діяльності та взаємодії у професійному середовищі, основою якої є комплекс відповідних знань та умінь.

Більшість науковців до професійно важливих комунікативних якостей соціального працівника відносять емпатію, рефлексію, справедливість, чуйність, вміння слухати та йти на контакт, тактовність, толерантність, комунікабельність, гнучкість, делікатність, красномовність, орієнтацію на активне спілкування. [3, с.61] У змісті комунікативної компетентності такі якості фахівця повинні бути обов'язково відображені, оскільки вони обумовлюють характер міжособистісних взаємин соціального працівника та інших суб'єктів їхньої діяльності. Розвинута комунікативна компетентність є передумовою організації продуктивного соціального спілкування, без якого професійна діяльність працівника соціальної сфери неможлива.

Одним із ефективних методів розвитку комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників є комунікативний тренінг, який допомагає створити найбільш сприятливі умови для формування усіх показників комунікативної компетентності. Розроблений тренінг формування комунікативної компетентності, підібраний комплекс методів та форм роботи зі студентами, змістове наповнення занять тренінгу сприяють підвищенню рівня сформованості комунікативної компетентності, усвідомленню студентами значущості обраної ними професії..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрієвська В. В., Драніщева Е. І., Тищенко С. П. та ін. Методологічні проблеми трансформації комунікативної компетентності психолога в інформаційному суспільстві : монографія. К. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 226 с.
2. Крилова К. В. Комунікативна компетентність як педагогічна категорія. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія. Наукові журнали Національного Авіаційного Університету. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/10230> (дата звернення: 10.05.2023)
3. Максимова О. О. Комунікативна компетентність вчителя початкової школи. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. Дрогобич: Вид-во Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. № 5 (136). С.59–63.
4. Черезова І. О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 1. Том 1. 2014. С. 103–107.

Анна Лякішева,

доктор педагогічних наук, професор,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ З ТОЧКИ ЗОРУ ФІЛОСОФІЇ

Процеси, що мають місце в сучасному українському суспільстві, зумовлюють негативні явища соціалізації молоді. Провідна роль належить зміні в суспільній свідомості поглядів на роль особистості в соціумі: у дихотомії «особистість – суспільство» спостерігається зміщення акцентів – особистість стає головним компонентом соціальних процесів, окрема людина вже не розглядається як складова соціального механізму, а постає найвищою соціальною цінністю. У цьому контексті підвищується інтерес до проблем соціальної поведінки.

Соціальна робота як інтегративна наука спирається на результати досліджень багатьох наук, із яких вона запозичує ту інформацію, що необхідна для раціонального та всебічного пояснення соціальних феноменів, які нею вивчаються. Значна кількість соціально-педагогічних підходів, формуючись у певні напрями, спирається на ті чи інші психологічні, соціально-психологічні та педагогічні погляди. Повною мірою все зазначене стосується й соціальної поведінки як соціально-педагогічного феномену.

Ґрунтуючись на субстанційному дослідницькому підході, який «відображає безпосередній характер сутності речі, тобто її зумовленість самою собою, а не якимось зовнішніми причинами» [1,с. 392]. Поведінка – це поняття, яке відображає її зміст як способу існування людини, соціальної групи чи суспільства. Ідея способу існування в плані реалізації субстанційного дослідницького підходу полягає у визнанні єдності сутності та існування, де сутність безпосередня, а існування опосередковане.

Наявна у кожної людини система цінностей взаємодіє з наявними в людини матеріальними та духовними потребами, які здебільшого різняться між собою мірою вираженості. Коли зовнішні фактори втрачають стимулююче значення, поведінка людини, яка звикла підпорядковуватися зовнішньому впливу і контролю, стає імпульсивним подразником. Її мотиви не усвідомлюються, а отже, відсутній внутрішній механізм її регулювання.

У дослідженні особливостей соціальної поведінки якщо б «не були об'єктивні умови та соціальні детермінанти, людина здатна сама вибудовувати лінію своєї долі, поводячись певним чином щодо соціального світу». Тому важливим моментом під час розгляду соціальної поведінки названо аналіз того, як у процесі дій конкретна особистість виявляє себе творцем власного буття. Будь-яка людина не народжується суб'єктом, а стає ним мірою виокремлення себе з навколишньої дійсності та протиставлення себе їй як об'єкта впливу. Бути суб'єктом – найважливіша якість людини, яка зумовлює її соціальну поведінку.

Особистісно-орієнтована модель управління соціальною поведінкою передбачає принципове зміщення суспільних пріоритетів у бік людини, індивіда, особистості. Ця модель заперечує доцільність трансформації вже відомих способів регулювання поведінки, а пропонує нову форму управління нею: орієнтація на людину не як на носія сукупності соціальних ролей, а як на особистість; визнання пріоритету індивідуального для забезпечення відчуження індивіда від суспільства; зміна традиційних принципів управління («нормативність», «контроль», «стабільність» – на «партнерство», «гуманність», «згоду»).

Основним принципом особистісно-орієнтованої моделі регулювання соціальної поведінки визначено комунікативність як механізм актуалізації суб'єктності людини. Ключовим елементом моделі постають цінності, які впорядковують навколишню соціальну дійсність і сприяють гармонійному розвитку соціальних відносин.

Соціальна поведінка трактуючи її як комплекс дій і реакцій (активність) суб'єкта з навколишнім соціальним середовищем, відповідних реакцій учасників

взаємодії, «внутрішнього відчуття» соціального процесу його учасниками з погляду усвідомлення їхніх інтересів, спрямованості соціального процесу, передбачення його наслідків під час здійснення. Соціальна поведінка набуває вияву, поряд з іншим, у таких формах самореалізації суб'єктів соціального процесу, як соціальна дія і соціальна взаємодія. У першому випадку описується взята у відносній ізольованості активність індивіда (та інших соціальних суб'єктів), а в другому – й активність індивіда, й відповідна реакція іншого індивіда.

Залежно від розвиненості внутрішніх компонентів соціальної поведінки, виокремлюють різні її типи: діяльність соціального суб'єкта виключно у власних інтересах (егоїзм) або діяльність з урахуванням потреб соціального оточення аж до прояву альтруїзму; діяльність, підпорядкована задоволенню безпосередніх, миттєвих, часом помилково зрозумілих потреб, або діяльність, що базується на перспективних, довготривалих цілях, підпорядковує власну вигоду інтересам інших; діяльність, підпорядкована певним соціальним нормам, або ж діяльність, що передбачає насильницькі дії заради досягнення особистих інтересів (агресія); діяльність, орієнтована на соціальні характеристики іншого індивіда, або діяльність, орієнтована на біологічні, фізіологічні характеристики іншого учасника соціального процесу.

Ще однією важливою ознакою соціальної поведінки та засобом виокремлення різних її типів є поєднання у ній раціонального та ірраціонального моментів її регуляції. Раціональність полягає насамперед в осмисленні природних життєвих інтересів соціального суб'єкта, відповідності цих інтересів перспективним орієнтирам, узгодженості з цілями, інтересами та нормами інших учасників соціального процесу. Ірраціональність уособлюється в тих мотивах поведінки, які не збігаються з раціональними її характеристиками, зумовлюються або емоційними реакціями соціального суб'єкта на умови середовища, або несвідомими явищами індивідуальної чи колективної психіки, що закладені в архетипах, стереотипах, традиціях, і в опосередкованій формі враховують цінності та норми суспільства, власні довготривалі інтереси суб'єкта, що

реалізуються через неадекватні його реакції на вимоги соціальної ситуації і призводять до складного, уповільненого, а то й зворотного перебігу соціального процесу.

Отже, у філософії соціальна поведінка розглядається як система взаємопов'язаних дій, що здійснюються суб'єктом для досягнення певних цілей і вимагає його взаємодії із середовищем. Філософія визнає, що для здійснення поведінки необхідні: наявність суб'єкта, здатного здійснювати доцільні дії; наявність об'єкта, на який спрямована поведінка; наявність певної програми і механізму оцінювання ефективності її виконання. Під суб'єктом мається на увазі людина, яка активно діє та пізнає, володіє свідомістю і волею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: дис. ... доктора філос. наук: 12.00.12 / Герасимів Тарас Зиновійович. Львів, 2010. – 458
2. Лякішева А. В. Виникнення суб'єктивних міжособистісних відносин та динаміка їх групової дійсності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*: зб. наук. пр. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. Вип. 16. С. 103–110.
3. Liakisheva, A., Salamakha, I., Malimon, L., Fedorenko, M., Makieshyina, Y. Moral standards in the psychological structure of the personality of students of higher education institutions. *International Journal of Criminology and Sociology*. 2021. № 10. P. 753–758

Тетяна Мартинюк,

доктор педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Питання формування ефективних, програм профілактики девіантної поведінки дітей та молоді завжди на часі, особливо під час такого деструктивного впливу, як війна. Як наслідок прояви агресії, відчуття втрати майбутнього та бажання змінити реальність. Соціальні працівники/педагоги повинні першими

зуміти включитися в процес профілактики, аби вже зараз розпочати роботу з майбутніми негативними для суспільства наслідками.

При побудові профілактичної роботи, наразі активно впроваджуватися профілактичні програми побудовані на принципі формування здорового способу життя, які базуються на компетентнісному підході (знання заради вмінь). В основі компетентнісного підходу закладена теорія зміни поведінки, використовуються методи поведінкової модифікації, а також теорію об'єднання ровесників.

Проблемам розробки й реалізації програм антинаркотичного спрямування присвячені праці О.Безпалько, І. Зверєвої, К. Лисецького. Різні аспекти планування та розробки змісту занять антинаркотичної профілактичної роботи знаходимо у методичних розробках Р. Дж. Айвса, С. В. Березіна та К. С. Лисецького, Л. В. Лінської та Г. Я. Майбороди та О. В. Тютюнник, О. І. Пилипенка, Н. А. Сироти.

Враховуючи вікові особливості підлітків, як об'єкта соціально-педагогічного впливу, при побудові програми антинаркотичної профілактичної роботи потрібно враховувати наступні положення:

1. Група є необхідною умовою для формування думок, поглядів та їх модифікації у підлітковому віці. Тому програма профілактичної роботи має фокусуватися на взаєминах окремої дитини з її однолітками.

2. Основною формою діяльності в таких групах має стати цільова активність на позитивній раціональній основі.

Врахування зазначених положень може бути методологічною основою формування програми профілактики адитивної поведінки за такими напрямки:

1. Научіння позитивним психосоціальним навичкам: формування основних навичок культури поведінки, культури гігієни і турботи про себе; розвиток соціальної й особистісної компетентності; вироблення навичок самозахисту; попередження виникнення проблем; формування цілісного ставлення до себе, до людей, до світу; оволодіння способами ефективної взаємодії з людьми і світом.

Водночас, як показують результати досліджень, у ранньому підлітковому віці (11–14 років) особлива увага має надаватися розвитку таких основних

психосоціальних навичок, як: спілкування, самоусвідомлення, критичне мислення, вирішення проблем та прийняття рішень. Саме на них ми рекомендуємо звертати увагу під час організації профілактичної роботи.

2. Пропаганда здорового способу життя (зацікавлення підлітка сферою послуг і пропозицій, які реалізують потенціал здорового способу життя) та можливостей отримання допомоги щодо проблем залежності (орієнтування й інформування молодих людей про можливості вирішення проблем, що виникають).

3. Мотивація учасників. Всі види профілактичної діяльності мають спиратися на стадії переходу адиктивної поведінки у залежну при вживанні психоактивних речовин: контакт, експериментування, початкова стадія зловживання, зловживання. На кожному етапі має здійснюватися відповідна мотивотворча діяльність та забезпечувати позитивно спрямований перехід підлітка з однієї стадії циклу змін поведінки, пов'язаної з уживанням психоактивних речовин, до іншої (попередні роздуми, роздуми, визначення, дії, рецидив, збереження змін), аж до повного припинення вживання. Етапи адиктивної поведінки, на яких знаходився підліток визначали початок циклу змін. Таким чином, під впливом соціально-педагогічних заходів у межах трирівневої стратегії профілактики відбуваються такі зміни у поведінці підлітків, що пов'язані з уживанням психоактивних речовин: спонукання до роздумів – роздуми – визначення – дії – збереження змін. Зауважимо, що підліток може відновити вживання психоактивних речовин, слід допомогти йому активізувати роздуми – спонукання до роздумів. Підкреслимо, що такий підхід особливо корисний щодо підлітків як таких клієнтів, що чинять опір.

4. Кадри для організації ефективної профілактики вживання ПАР. Реалізація профілактичної програми передбачає залучення всього педагогічного колективу школи. Провідна роль відводиться соціальному педагогу та учням-лідерам. Рівень кваліфікації фахівців визначає, хто має займатися профілактичною роботою, передбачає поділ обов'язків, сфер і напрямів між

вчителями, психологами, соціальними педагогами, соціальними працівниками та ін.

Отже, програма профілактичної роботи має охоплює такі напрями: навчіння позитивним психосоціальним навичкам, антинаркотичне виховання, позитивна пропаганда здорового способу життя та можливостей отримання допомоги щодо проблем уживання психоактивних речовин і залежності, підготовка кадрів для організації ефективної профілактики адитивної поведінки, Зміст профілактичної діяльності включає активне навчання комбінації загальних особових і соціальних умінь, уміння організувати своє життя та здібності чинити опір пропозиціям вживати психоактивні речовини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок : інформ. зб. з життєвих навичок / [авт.-упоряд. Марі-Ноель Бело]. К.: Генеза, 2005. 80 с.

2. Мартинюк Т. А. Соціально-педагогічна профілактика вживання психоактивних речовин підліткам: метод. рек. / за ред. П. М. Гусака та Л. М. Вольнової. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 74 с.

Софія Михальчук,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня

вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота

кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник – Анна Лякішева,

доктор педагогічних наук, професор,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Статеве виховання – процес, спрямований на вироблення якостей, рис, властивостей, а також установок особистості, що визначають корисне для суспільства ставлення людини до представників іншої статі. Підлітковий період щодо статевого виховання – це найвідповідальніший вік і найреальніший шанс навчити дітей сексуальному здоров'ю. Особлива актуальність цього питання

пов'язана з характерним для сучасності прискореним формуванням структур і функцій дитячого організму, нерідко нерівномірним, з випереджаючим розвитком психосексуальної сфери. Поряд з біологічними факторами це обумовлено урбанізацією, умовами життя і харчування, методами батьківського виховання. Статевий розвиток часто випереджає формування соціально прийнятих моральних і етичних норм поведінки, роблячи підлітків особливо сприйнятливими і залежними від сексуальних проблем, значно ускладнюючи адекватне управління потягами [4, с. 66].

Дівчата і хлопці вступають в період статевої зрілості. Частина дівчат вступає в репродуктивний період. У хлопчиків цей час відзначено як початок періоду юнацької гіперсексуальності, яка триває до 18-19 років. Провідним видом діяльності підлітка є інтимно-особистісне спілкування, що полягає в побудові відносин з протилежною статтю. Для підлітків характерна полярність психіки:

- цілеспрямованість, наполегливість, імпульсивність;
- наполегливість може змінитися апатією, відсутністю прагнень і бажань що-небудь робити;
- підвищена самовпевненість, безапеляційність в думках швидко змінюється ранимою і невпевненістю в собі;
- потреба в спілкуванні змінюється бажанням усамітнитися;
- розв'язність в поведінці часом поєднується з сором'язливістю;
- романтичні настрої нерідко межують з цинізмом, ощадливістю, деструктивною поведінкою;
- ніжність, лагідність бувають на тлі недитячої жорстокості [1, с. 84].

Рекомендації батькам зі статевого виховання підлітків.

I. Необхідно забезпечити підлітка повною інформацією про фізіологічні зміни, що відбуваються в організмі при статевому дозріванні (полюції, менструації, ріст волосся в області геніталій, грудей і т.п.). Про венеричних захворюваннях, про існування насильства в сексуальних відносинах, що таке секс, сексуальні відносини, способи контрацепції, секс і здоров'я, переживання і страхи

підліткового віку і т.п. Наступ менструацій і полюцій застає зненацька необізнаних хлопчиків і дівчаток, тому так важливо заздалегідь підготувати підлітків до цих змін, підкреслити здоровий характер цих процесів, пояснити їх механізм, навчити (закріпити навичку) правилам особистої гігієни.

II. Поважати потреби своїх дітей (підлітків) у формуванні власних кордонів і не порушувати їх. Це важливо, тому що в цей період у дітей розвивається почуття особистого, інтимного простору. І якщо дорослі поважають цю потребу, підлітки поступово вчаться поважати і особисте життя інших людей [2, с. 123].

III. Бути тактовними і обережними у висловлюваннях. Психофізіологічною особливістю даного віку є викидом великої кількості статевих гормонів, що викликає бурхливі емоції, спалахи люті і агресії, невмотивований смуток, нервова система підлітка не терпить грубого втручання і зневажливого ставлення до своїх переживань.

IV. Робити щеплення скромність в статевих питаннях, виховувати правильне ставлення майбутнього чоловіка до дівчаток, дівчатам і жінкам (профілактика статевої розбещеності).

V. Розмовляти на будь-які інтимні теми, що викликають інтерес підлітка. Багато підлітків страждають від відсутності в їх житті шановного ними дорослого, який зможе завжди вислухати і допомогти у важкій ситуації. Будучи одного разу відкинутим або осміяним при проханні про раду з питання любовних або сексуальних відносин, підліток ніколи надалі не відновить розмову з дорослим, оскільки пубертатний період відрізняється особливою ранимою і чутливістю особистості.

VI. Чи не зводити статеve виховання до надмірної опіки (гіперконтроль) і обмежувати чіткими вказівками, як чинити в тому чи іншому випадку.

VII. Спільно знаходити відповіді у вирішенні проблем, що значно підвищує авторитет дорослого.

VIII. Розмежувати поняття «любов» і «секс». Основа статевого виховання тісно пов'язана з поняттям «любов», адже любов - моральна міра, якої вимірюється статеvu поведінку. Дівчатка і хлопчики повинні усвідомлювати

важливість справжнього кохання і знати, що сексуальні відносини існують не заради сексу, а в ім'я вищого вираження зрілої любові. У підлітка необхідно розвивати здатність до чистої і красивої любові на прикладі взаємин літературних героїв і т.п. Зачатки цієї можливості є в наявності в душі кожної дитини [2, с. 126].

ІХ. Необхідно пояснювати підліткам цінність переживання платонічних відносин для адекватного формування зрілої сексуальності, наявність взаємної відповідальності двох закоханих, важливість любові, турботи, поваги і душевної близькості в інтимних відносинах. У питаннях статевого виховання підлітків рекомендується почекати з початком статевого життя до того моменту, коли вони досягнуть зрілості (18 років), отримають вичерпну інформацію про сексуальність і зможуть побудувати безпечні сексуальні відносини.

Х. Відмовитися від тактики залякування, оскільки «заборонений плід завжди солодкий», а підліткам властиво ризиковану поведінку, високий рівень негативізму, не приймаючи тиск з боку дорослого. У старшому шкільному віці особливу увагу слід приділяти вихованню моральних принципів:

- добровільності (необхідна наявність взаємного бажання партнерів до вступу в сексуальну близькість);
- повагу особистості партнера;
- повагу чужих сексуальних цінностей і переконань (відсутність права примусу до сексуальної близькості);
- розвиток навичок безпечної поведінки в соціумі;
- алгоритм дій у разі сексуального насильства (де і як знайти допомогу) [3, с. 44].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриньова М. В., Коберник О. М. та ін. Основи сучасного виховання: навчальний посібник. Полтава: Астроя, 2015. 345 с.
2. Кікінежді О. Гендерне виховання змалку. *Дошкільне виховання*. 2006. № 2. С. 3–6.
3. Кравець В. Гендерна педагогіка: навчальний посібник. Тернопіль: Джура, 2003. 416 с.
4. Кузнецова О. А. Статеве виховання як педагогічна проблема. *Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського* : Збірник наукових праць. Одеса, 2002. Вип. 4–8. С. 66-73.

*Світлана Мілінчук,
аспірантка кафедри соціальної роботи
та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Благодійний Фонд «Фонд Ігоря Палиці «Тільки разом»»*

ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У МІЖОСОБИСТІСНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ

В наш час можна спостерігати активну перебудову всіх сфер життя суспільства, що, безумовно, впливає на дослідження проблематики конфліктів. Нестабільність призводить до наростання напруженості, що виявляється, зокрема, у формі протистоянь, конфліктів. Особливо проявляється даний феномен в підлітковому віці, коли відбувається активне формування особистості.

Підлітковий вік – це вік серйозної кризи, що зачіпає і фізіологічне, і психічне здоров'я дитини. У цей період не тільки відбувається докорінна перебудова раніше сформованих психологічних структур, а й закладаються основи свідомої поведінки. Для цього складного етапу характерними є негативні прояви дитини, дисгармонійність в будові особистості, протестуючий характер поведінки у відношенні до оточуючих, а також конфліктність, підвищена тривожність, жорстокість.

Цей віковий період характеризується проявом кардинальних змін у таких сферах як свідомість, діяльність, система взаєностосунків особистості, емоційна нестабільність, імпульсивність у поведінці. Підлітки проявляють підвищену збудливість, нестійкість власної поведінки, підвищену агресивність, конфліктність, відсутність толерантності, комунікабельності.

Практика показує, що конфлікти є серйозною проблемою в суспільстві. Школа нерідко стикається з проявами жорстокості та конфліктної поведінки в середовищі учнів. Підлітки не вміють вирішувати конфлікти, а у конфліктних взаєминах переважають деструктивні тенденції. Через складність і суперечливість

особливостей підростаючої особистості зростають прояви конфліктної поведінки серед підлітків, які мають гостро виражений характер, що ведуть до зростання хуліганства, крадіжок, правопорушень, злочинів серед неповнолітніх.

Отже, проблема конфліктної поведінки підлітків у міжособистісній взаємодії з однолітками сьогодні вважається однією з найскладнішою у соціальній роботі. Саме це обумовлює актуальність зазначеної проблеми.

Аналіз наукових праць свідчить про зростання наукового інтересу до вивчення конфліктів, конфліктності, а також конфліктної поведінки у міжособистісних взаєминах підлітків в умовах освітнього середовища. Означена проблема є об'єктом вивчення та наукових досліджень соціальної роботи, соціальної педагогіки, соціальної психології, педагогіки та психології.

Проблема конфліктів та конфліктності є предметом багатьох наукових досліджень, серед яких варто виділити праці О. Бондаренка, Ф. Василюка, О. Єршова, І. Коряка, Г. Ложкіна, Л. Петровської, М. Пірен, Н. Пов'якель, Т. Титаренко та ін.

У контексті проблем вікової кризи психолого-педагогічні аспекти конфліктів розглянуто у дослідженнях Л. Божович, Л. Виготського, шкільної дезадаптації І. Дубровіної, В. Каган, О. Савицької та ін.

Проблема конфліктних взаємовідносин набула свого виявлення у дослідженнях Н. Гришиної, Є. Донченка, Р. Кричевського, Т. Титаренко, Н. Самоукиної, та ін.

Дослідженню конфліктної поведінки, способів її педагогічної корекції та відповідних рис особистості, типології конфліктів, закономірностей їх виникнення присвячені роботи А. Бандури, М. Боришевського, І. Ващенко, Н. Гришиної, О. Донченка, В. Зливкова, Г. Ложкіна, Л. Петровської, Н. Пов'якель, В. Семиченко та ін.

Сучасна педагогічна наука і практика свідчать про те, що конфлікти стали однією з актуальних проблем в закладах загальної середньої освіти. Постійно зростає кількість конфліктів у міжособистісній взаємодії підлітків. Поведінку їх у конфлікті часто пояснюють індивідуальними особливостями, які пов'язані з

імпульсивністю, нестриманістю, зниженою самокритичністю, нетерпимістю до недоліків інших, упередженим ставленням, низьким рівнем спілкування.

На думку Л. Долинської, Л. Матяш-Заяць, конфлікт – це стосунки між суб'єктами соціальної взаємодії, які характеризуються протиборством за наявності протилежних мотивів (потреб, інтересів, цілей, переконань) чи суджень (думок, поглядів, переконань) [1, с. 130].

Конфлікти в підлітковому віці є одним із засобів самоствердження особистості, формування її активної позиції у взаємодії з навколишнім світом і можуть бути визначені як конфлікти становлення і самоствердження. Тому найчастіше вони засновані на емоціях і особистій неприязні, яка проявляється у боротьбі за авторитет, образи, непорозуміння, адаптація до нової системи відносин з однолітками.

Поняття конфлікту пов'язане з поняттям конфліктності, яке прийнято розуміти як суто особистісну властивість, або як зовнішньо-внутрішнє утворення, характерне для процесу спілкування й взаємодії між людьми.

І. Русинка визначає конфліктність особистості як рису характеру, особистісну якість, яка зумовлює частоту вступу особистості в конфліктну ситуацію [2, с.276].

Г. В. Ложкін та Н. І. Пов'якель вважають конфліктність особистості як особистісну властивість, що визначається комплексною дією чинників: психологічних (темперамент, агресивність, ригідність, низька саморегуляція, актуальний емоційний стан, соціально-психологічні установки і цінності, компетентність у спілкуванні), соціальних (умови життя й діяльності, особливості середовища й соціального оточення [3].

Визначення сутності конфлікту залежить від розуміння детермінації її поведінки. Учені застосовують різні підходи до визначення поняття «конфліктна поведінка».

У роботах Л. І. Божович, Л. С. Славіної, Б. С. Волкова, В. І. Ілійчука та ін. конфліктна поведінка розглядається як результат внутрішніх і зовнішніх протиріч між потребою в самостверженні та можливістю її задоволення, між самооцінкою

і оцінкою групи, між вимогами групи і власними установками і переконаннями, тобто конфліктна поведінка виступає як схильність людини до конфлікту при взаємодії особистісних факторів і факторів зовнішнього середовища [4].

Отже, можна зазначити, що неконтрольована конфліктна поведінка підлітків у взаємодії з однолітками може підвищувати конфліктогенність в освітньому середовищі. Усе вище зазначене активізує проблему посилення профілактичної роботи щодо зниження показників конфліктної поведінки підлітків. Подальшого дослідження потребує розробка індивідуальних і групових заходів з метою запобігання конфліктності та конфліктної поведінки серед учнів підліткового віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Долинська Л. В., Матяш-Заяць Л. П. Психологія конфлікту: навч. посіб. Київ. Каравела. 2010. 304 с.
2. Русинка І. І. Конфліктологія. Психотехнології запобігання і управління конфліктами. Київ: Персонал. 2007. 332 с.
3. Ложкін Г. В., Павекель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: навч. посіб. Київ: ВД «Професіонал». 2007. 416 с.
4. Іллічук В. І. Саморегуляція підлітків у подоланні конфліктної поведінки. Київ: Либідь. 1996. 22 с.
5. Кравченко Г. В. Школа і сім'я: педагогічні проблеми співробітництва. Київ: Пед. думка. 2002. 51 с.

*Тетяна Семигіна,
доктор політичних наук, професор,
Національне агентство кваліфікацій*

ПРОФЕСІЙНІ КВАЛІФІКАЦІЇ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: НОВАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Сучасний світ відзначається мобільністю робочої сили, що посилює вимоги до визнання професійних кваліфікацій і до прозорості процедур їхнього присвоєння [8]. Соціальна робота належить до категорії регульованих майже у всіх європейських країнах і відтак до неї висуваються доволі жорсткі вимоги щодо присвоєння професійних кваліфікацій [7]. В Україні немає особливого регулювання доступу до соціальної роботи як професії, але прагнення нашої

держави стати повноправним членом Європейського Союзу змушує критично проаналізувати вітчизняну практику з цього питання.

Ця розвідка має на меті оглянути норми вітчизняного законодавства щодо присвоєння професійних кваліфікацій та їхнє застосування у соціальній роботі.

Насамперед слід згадати, що у Законі України «Про вищу освіту» (стаття 9), ухваленому у 2014 році й перманентно змінюваному, визначено, що освітні програми, які передбачають присвоєння професійних кваліфікацій, мають «забезпечувати виконання вимог відповідних професійних стандартів (за наявності), якщо інше не передбачено законодавством» [2].

У 2017 році у Законі України «Про освіту» [6] було визначено, що професійні кваліфікації можуть присвоюватися як закладами освіти, так і кваліфікаційними центрами.

У 2021-2022 роках було ухвалено цілу низку постанов Кабінету Міністрів України [4; 5], які формалізують процеси присвоєння професійних кваліфікацій у кваліфікаційних центрах, а також питання діяльності цих центрів. Діяльність цих центрів та присвоєння професійних кваліфікацій виразно прив'язані до професійних стандартів: акредитація центру відбувається за тими професійними кваліфікаціями, які визначені в професійних стандартах, контрольні-оцінювальні матеріали й процедури оцінювання спрямовані на те, щоб підтвердити наявність у здобувачів тих компетентностей, які містяться в професійному стандарті.

У 2022 році до базового освітнянського законодавства – Закону України «Про освіту» було внесено зміни. Зокрема у статті 34 уточнено визначення поняття «професійна кваліфікація», яке тепер сформульоване наступним чином:

«Професійна кваліфікація (повна професійна кваліфікація) – це визнана або присвоєна/підтверджена суб'єктом, уповноваженим на це законодавством, та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання, що дає змогу здійснювати всі трудові функції, визначені відповідним професійним стандартом».

«Часткова професійна кваліфікація – це визнана або присвоєна/підтверджена суб'єктом, уповноваженим на це законодавством та

засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання, що дає змогу здійснювати частину трудових функцій, визначених відповідним професійним стандартом» [6].

Ці новації свідчать про встановлення виразного зв'язку між професійними стандартами та присвоєними професійними кваліфікаціями.

Аналіз акредитаційних справ [1], проведений у квітні 2023 року встановив, що попри зміни вітчизняного законодавства заклади вищої освіти (ЗВО) продовжують присвоювати професійні кваліфікації на власний розсуд, беручи за основу як професійний стандарт, так і Довідники кваліфікаційних характеристик працівників, Класифікатор професій ДК 003:2010 або власне уявлення про кваліфікацію. Переважно це відбувається автоматично, внаслідок завершення освітньої програми, без жодної додаткової сертифікації (перевірки компетентностей та/або результатів навчання, передбачених професійним стандартом).

Новації законодавства означатиме, що перед ЗВО, які присвоюють професійні кваліфікації із соціальної роботи, постають специфічні труднощі. Наприклад, частина освітніх програм із підготовки бакалаврів за спеціальністю 231 «Соціальна робота» заявляє про присвоєння кваліфікацій «соціальний педагог». Однак професійний стандарт «Соціальний педагог» – відсутній. Навіть якщо екстраполювати норму Кодексу Законів про працю України, яка дозволяє роботодавцям за відсутності професійного стандарту послуговуватися кваліфікаційними характеристиками, на присвоєння закладами освіти професійних кваліфікацій, то однаково виникає суттєва проблема. Чинний «Довідник кваліфікаційних характеристик. Вип.80. Соціальні послуги» [3] містить позицію «Педагог соціальний» і чотири кваліфікаційних рівні за цією позицією. Навіть для найнижчої кваліфікації «педагог соціальний» потрібна «вища освіта другого рівня за ступенем магістра за спеціальністю відповідної галузі знань». Постає питання – на якій підставі бакалаврська програма має намір присвоювати професійну кваліфікацію, для якої обов'язковою є магістерська освіта?

Окремі ЗВО, які готують соціальних працівників, заявляють про намір

присвоювати професійну кваліфікацію «Практичний психолог» і у звітах із самооцінювання посилаються на професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти». Проте цей стандарт дозволяє присвоєння такої професійної кваліфікації лише тим, хто має освіту за спеціальністю 053 «Психологія». Ніякої соціальної роботи у стандарті не фігурує. Це означає, що освітня програма за 231 спеціальністю не має права присвоювати кваліфікацію психолога, це можна розцінювати як пряме порушення професійного стандарту.

Отже, в Україні фактично, діють дві концептуально різні процедури присвоєння професійних кваліфікацій з різних галузей знань та предметних областей. У першому випадку – це визнання результатів неформального навчання на базі кваліфікаційних центрів. Ця процедура жорстко унормована урядовим актом і передбачає оперття на професійний стандарт, проведення фахового оцінювання і внесення інформації про присвоєння професійної кваліфікації до Реєстру кваліфікацій. А от у формальній освіті – присвоєння професійної кваліфікації здебільшого не пов'язано із професійним стандартом, відбувається на розсуд ЗВО і дані про ці кваліфікації відсутні у Реєстрі кваліфікацій. Прикметно, що і в першому, і в другому випадку назва кваліфікації може бути однаковою, однак, при цьому не зрозуміло, які саме компетентності мали на увазі ЗВО, присуджуючи кваліфікацію чи одночасно низку кваліфікацій. Це становить проблему для роботодавців, яким важко оцінити наповненість тієї чи іншої кваліфікації, а також для визнання українських кваліфікацій за кордоном.

Освітні програми, які планують присвоювати професійні кваліфікації, на етапі проєктування програми мають ретельно проаналізувати вимоги відповідних професійних стандартів, з'ясувати відмінності між освітнім і професійним стандартами, а вже далі визначити, які додаткові компетентності й в яких освітніх компонентах мають набути майбутні власники професійної компетентності.

На часі й поява рекомендацій Національного агентства кваліфікацій (можливо у співпраці з МОН та НАЗЯВО) щодо присвоєння професійних кваліфікацій у ЗВО, які розкривали б процедури оцінювання та підтвердження наявності професійних кваліфікацій у здобувачів такої кваліфікації (за аналогією з

Порядком присвоєння та підтвердження професійних кваліфікацій кваліфікаційними центрами[4]), врахування вимог професійних стандартів в освітніх програмах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акредитаційні справи/ НАЗЯВО, 2023. URL: <https://public.naq.gov.ua> (дата звернення: 10.05.2023).
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII (у редакції від 2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
3. Про затвердження вип. 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик працівників: Наказ Міністерства соціальної політики України від 29 березня 2017 р. № 518. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/2427.html> (дата звернення: 10.05.2023).
4. Про затвердження Порядку присвоєння та підтвердження професійних кваліфікацій кваліфікаційними центрами: Постанова КМУ від 15 вересня 2021 р. № 956. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/956-2021-%D0%BF> (дата звернення: 10.05.2023).
5. Про затвердження Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів: Постанова КМУ від 31 травня 2017 р. № 373 (у редакції від 30 грудня 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
6. Про освіту: Закон від 5 вересня 2107 р. № 2145(у редакції від 1 січня 2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
7. Семигіна Т. В. Політика щодо кваліфікацій в Україні: чи сприяє вона професіоналізації соціальної роботи?. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика професійного й особистісного розвитку соціального працівника*: Мат. X Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Ліра-К, 2020. С. 216-219.
8. Семигіна Т., Баланюк Ю., Семенець-Орлова І. Політика Європейського Союзу щодо взаємного визнання професійних кваліфікацій. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*. 2022. № 3. С. 96-105.

Тетяна Спіріна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Наразі підготовка кваліфікованого фахівця, який вільно володіє професійними компетентностями, здатного до ефективної, якісної соціально-педагогічної діяльності в територіальній громаді, готового до постійного

професійного самовдосконалення, визначається соціокультурною ситуацією у країні та є ключовим завданням освітніх програм закладів вищої освіти [1].

Факторами ґрунтовного оновлення змісту та структури діяльності державних та неурядових організацій, закладів вищої освіти зокрема, є нестабільна політична та соціально-економічна ситуація, викликана повномасштабним російським вторгненням. Наразі, можемо спостерігати у територіальних громадах підвищення соціальної напруги, втрату переважною більшістю громадян України соціального статусу, перспектив особистого життя й власного майбутнього, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб тощо. Також, необхідно зазначити, що стрімко зростає кількість соціальних проблем у соціальному середовищі територіальної громади, зокрема з'явилися нові проблемні групи, які потребують фахового психологічного захисту, соціальної допомоги, соціально-правової підтримки компетентних соціальних працівників. Наразі актуалізується питання соціальної роботи як професійного виду діяльності.

Питання підготовки відповідальної, талановитої, творчої особистості, здатної втілювати особисті життєві морально-етичні цінності, приймати відповідальні та виважені управлінські рішення набуває важливого значення у системі професійної підготовки соціальних працівників. Звичайно, це підвищує вимоги до освітнього процесу у закладах вищої освіти, котрі готують фахівців нового покоління, що відповідає стандартам професійної підготовки.

Питанням професійної підготовки майбутніх фахівців, соціальних працівників, присвячені дослідження українських науковців: О.Безпалько, Р.Вайноли, Н.Заверіко, І.Зверєвої, А.Капської, Г.Лактіонової, Л.Міщик.

Також, досвід зарубіжних країн щодо професійної підготовки соціальних працівників розглядали О.Канюк, А.Кулікова, Г.Лещук, Л. Романовська, проблемі підготовки соціальних працівників приділяли увагу зарубіжні дослідники: Х.Брунс, Д.Крамер, Є.Холостова.

Актуальність підготовки соціальних працівників викликана процесами модернізації вищої освіти, що і обумовило перегляд змісту професійної підготовки соціальних працівників. Для імплементації та застосування

зарубіжного досвіду щодо методів соціальної роботи та соціального захисту населення в країні потрібно проаналізувати зміст технологій соціальної роботи у зарубіжних країнах: вивчити стан соціальної роботи щодо підтримки та захисту отримувачів соціальних послуг у європейських країнах та навчитися використовувати європейський досвід підготовки соціальних працівників у вітчизняних закладах вищої освіти до соціально-педагогічної діяльності у територіальних громадах. Проаналізувавши наукові джерела можемо зауважити, що українські науковці здебільшого вивчають теоретико-методологічні засади професійної підготовки фахівців. Потрібно зазначити, що у дослідженнях, присвячених різним поглядам на підготовку соціальних працівників, наприкладі Німеччини, Великої Британії, Франції, Польщі, Австрії, Швеції, велика увага приділяється підготовці соціальних працівників, а також професійній діяльності з різними категоріями отримувачів соціальних послуг [3].

У процесі практичної діяльності соціальні працівники країн Європи виокремлюють такі завдання й проблеми: кваліфіковано відстоювати інтереси отримувачів соціальної послуги, які самостійно цього не можуть зробити та потребують допомоги; виказувати власну зацікавленість в організації правового захисту конкретної людини та здійснювати супровід ситуації протягом визначеного терміну; підтримувати, мотивувати та наснажувати отримувачів соціальної послуги до конструктивної діяльності у громаді; сприяти толерантному ставленню до осіб, які потребують допомоги; здійснювати запобіжні заходи у громадах; звертати увагу органів влади на чинники, які негативно впливають на певні соціальні групи населення, пропонувати шляхи їх усунення; впливати на органи влади задля вдосконалення системи соціального захисту громадян.

Система підготовки майбутніх соціальних працівників ґрунтується на принципах безперервності, інтеграції, гуманізації, демократизації, індивідуалізації, гуманітаризації.

Професіоналізм майбутнього соціального працівника формується у системі професійної підготовки й означає всебічну та серйозну готовність фахівця до

побудови взаємовідносин на засадах діалогу, впливати на соціальну комунікацію, міжособистісні стосунки, на ситуацію в середовищі найближчого оточення [2].

Важливо виокремити специфічні функції соціального працівника, як от: потреба в піклуванні про інших, передача власних знань і особистого життєвого досвіду, забезпечення планомірного впливу соціальних інституцій на поведінку та життєдіяльність отримувачів соціальної послуги, організація соціально-педагогічної діяльності з сім'ями з дітьми, сприяння питанням професійної орієнтації та соціальної адаптації.

Усвідомлюючи себе як професіонала, проактивного суб'єкта соціальної роботи, соціальний працівник прагне реалізувати себе в професії, що, обумовлює формування його освітніх потреб. Отримані нові знання, уміння й навички спричиняють якісно новий рівень виконання професійної діяльності.

Соціально-педагогічна діяльність соціального працівника у територіальній громаді різнопланова і суперечлива. Її формування та розвиток необхідно реалізовувати на засадах цілісності теоретичної та практичної складової підготовки, можливості збагачувати рівень знань й конкретні професійні уміння, шляхом самоосвіти, неформальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лехолетова М., Лях Т. Підготовка майбутніх соціальних працівників до адвокаційної діяльності. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. № 2 (96). С. 135–144.

2. Пліщук В.А., Олексюк Н.С., Лещук Г.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми літнього віку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. № 1(50), С. 227–231. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.227-231>

3. Співак Я.О., Скіданова Н.В. Професійна підготовка соціальних працівників: вітчизняний і міжнародний досвід. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2018. №. 6. С. 134-144.

*Тетяна Харківська,
аспірантка кафедри факультету психології,
соціальної роботи та спеціальної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка*

ПРОФІЛАКТИКА КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

На сьогоднішній день в Україні, питання збільшення та розвитку конфліктних ситуацій в суспільстві, є надзвичайно актуальним, особливо в закладах освіти та громадах. У повсякденному житті, з поняттям «конфлікт», зустрічається чи не кожен пересічний громадянин/громадянка. Як відомо, конфлікти в суспільстві є абсолютно нормальним явищем, яке супроводжує людину протягом усього життя. Труднощі виникають в тому, що вчасне не вирішення або загострення конфліктних ситуацій має негативні наслідки, збільшення випадків правопорушень, насильства, тощо.

Українські вчені Г. Ложкін та Н. Пов'якель розглядають конфлікт як зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, інтересів, поглядів, цілей, позицій) суб'єктів – сторін взаємодії, наголошуючи на тому, що поняття різноспрямованості ширше за розуміння протилежності спрямованості, що дає можливість зняти обмеження розуміння проблеми та усунути елемент антагонізму. [1]

Сучасна конфліктологія визначає конфлікт як спеціально організовану взаємодію, яка дозволяє утримувати єдність дій, що зіштовхнулися, за рахунок процесу пошуку або створення ресурсів і засобів розв'язання суперечності [2].

На сьогоднішній день серед учнівської молоді активно спостерігається підвищена тривожність, агресивність, панічність, що значно впливає на їх переконання, цінності та потреби. Більшість конфліктів, які виникають серед учнівської молоді в цей період, мають об'єктивний характер, та є неминучими в процесі розвитку.

Для того, щоб мінімізувати негативні явища в суспільстві, та вчасно ідентифікувати конфліктну ситуацію, необхідно почати здійснювати профілактику на рівні закладів освіти, починаючи працювати з дітьми та їх батьками. Освітній процес передбачає не тільки процес формального навчання, але й включення неформальної освіти та розвитку базових навичок життєстійкості в учнівської молоді.

Як і в будь-якій профілактичній роботі, вирізняють первинну і вторинну профілактику конфліктів. Первинна соціально-педагогічна та психопрофілактика конфліктів полягає насамперед у психологічній, педагогічній, просвіті. Вторинна профілактика передбачає безпосередню роботу у групах ризику, спрямовану на зменшення рівня напруги, протистояння у групах із високим потенціалом конфліктогенності та ескалації конфліктів.

Для вирішення означених проблем, вбачається потреба в здійсненні профілактики конфліктної поведінки та впровадження в систему освіти технології вирішення конфліктів шляхом конструктивного діалогу та пошуком спільних рішень. Важливим аспектом, є діяльність спрямована на розвиток в учнівської молоді, навичок ненасильницької та безконфліктної поведінки, побудови конструктивного діалогу, прийняття рішень, а також спрямованість напрацювання особистої стратегії поведінки в конфлікті.

Профілактика та вирішення конфліктів, що виникають у закладах освіти, потребують систематичного підходу. Зважаючи на ті виклики, з якими стикнулася сучасна система освіти, а саме збільшення кількості внутрішньо переміщених здобувачів освіти, перехід на дистанційне та змішане навчання, тощо, важливо вибудовувати безконфліктні стосунки не тільки між учнями, але й між усіма учасниками освітнього процесу (вчителями, батьками, іншими співробітниками).

На мою думку, модель профілактики конфліктної поведінки учнівської молоді в закладах освіти має формувати у здобувачів освіти вміння ефективно вирішувати конфлікти, бути толерантними до думки інших, протистояти насильству, булінгу, дискримінації в колективі. Під час освітнього процесу працівники закладу освіти, мають сприяти формуванню таких життєвих навичок,

як ефективна комунікація, управління конфліктами, толерантність, недискримінація, управління емоціями, ненасильницької поведінки, цінностей та розвитку синзетивності, емпатії, тощо.

Отже, питання здійснення профілактики конфліктної поведінки серед учнівської молоді є актуальним й потребує системного впровадження в закладах освіти. На мою думку, система освіти потребує відповідних змін та удосконалень, за для розвитку ключових навичок та вмінь здобувачів освіти. Завдання, які стоять перед працівниками закладу освіти, полягають в вчасному виявленню, ідентифікації та вирішенні конфлікту. Своєчасно вжиті заходи щодо профілактики конфліктної поведінки серед здобувачів освіти, мінімізують розвиток інших негативних та деструктивних явищ, як в закладі освіти, так і суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ложкін Г.В., Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: Навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2006. 146 с.
2. Петрунько О. В. Внутрішньоособистісний конфлікт на стику конфліктології, практичної та клінічної психології. *Педагогічний процес: теорія і практика. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 1 (56). С. 88-95.

Дарина Шишолік,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 232 Соціальне забезпечення
кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Роман Куцай,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 232 Соціальне забезпечення
кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Науковий керівник – Вікторія Петрук,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Люди часто стикаються з конфліктними ситуаціями як в особистому, так і в професійному житті, коли переконання особи чи групи осіб значно відрізняються. Вміння вирішувати конфлікти є необхідною навичкою аби захистити власні інтереси та потреби.

Важливо у вирішенні конфліктів розуміти індивідуальні особливості обох сторін, їхню зацікавленість у вирішенні цього конфлікту.

Конфлікт – це зіткнення протилежних думок, інтересів, прагнень окремої людини або групи людей [3]. Зазвичай конфлікти поділяють на конструктивні та деструктивні.

Конструктивний конфлікт – сторони об'єктивно оцінюють ситуацію з двох сторін, учасники конфлікту поважають одне одного та щиро шукають точки взаєморозуміння аби дійти згоди.

Деструктивний конфлікт – присутній емоційний тиск, маніпулятивна поведінка, викрикування чи навіть образи, сторони не зацікавлені у тому аби вислухати думку опонента чи дійти компромісу.

Конструктивний конфлікт є більш ефективним при вирішенні спірних питань. Зазвичай під час конструктивного вирішення спорів, сторони спершу по черзі діляться власними поглядами на проблему та пропонують способи її вирішення. Завдяки взаємоповазі, вмінню слухати та чути протилежну думку, в обох учасників спору формується нове бачення ситуації і нові способи вирішення.

Натомість деструктивні конфлікти є малоефективними при вирішенні спорів, такий вид конфлікту скоріше спрямований на те, щоб вивільнити негативні емоції способом пасивно-агресивної або активно-агресивної поведінки. При вирішенні конфліктів у сфері соціального захисту такий вид вирішення спорів є неприпустимим.

На кожному етапі роботи соціального працівника можуть виникати непорозуміння, які є невід'ємною частиною процесу роботи, та головне вчасно вирішувати усі проблеми, які виникають, адже від цього залежить успішність функціонування усієї системи соціального захисту. Саме тому важливо аби

працівники соціальної сфери володіли знаннями щодо того як і чому виникають конфлікти та як їх регулювати.

Джеррі Рубін пропонує розрізняти наступні можливі способи врегулювання конфліктів:

- догляд, коли одна сторона відмовляється продовжувати брати участь в конфлікті;

- домінування, коли одна сторона намагається нав'язати інший свою волю фізичними або психологічними засобами;

- капітуляція, що припускає, що одна сторона поступається перемогою іншій;

- переговори, за допомогою яких сторони конфлікту обмінюються пропозиціями, щоб знайти компроміс;

- втручання посередників – особи чи групи, що не мають прямого відношення до конфлікту, але допомагають врегулювати його [2].

Втручання третьої сторони або посередників часто застосовується у практиці врегулювання спорів у сфері соціального захисту. За допомогою посередників, які виступають незалежною стороною, конфлікт набуває більшої об'єктивності і відповідно можливість того, що проблему буде вирішено збільшується. Соціальний фахівець, як третя особа, приймає роль посередника в конфлікті. Бути соціальним посередником – значить пояснювати інтереси і погляди однієї сторони іншій. Якщо посередницькі зусилля спрямовані на мобілізацію сил і засобів для надання конкретної допомоги, то соціальний працівник повинен вміти встановлювати зв'язки з суб'єктами, здатними надати соціальну підтримку, переконати їх в її необхідності [2].

Медіаторка Марина Саєнко виділяє такі форми посередництва:

- 1) примирення. Форма посередництва, яка застосовується у конфліктах з найвищим ступенем емоційної шкідливості. Тут примирення виступає як форма врегулювання відносин між сторонами і зменшення ворожості, одне до одного, натомість вирішення конфлікту відходить на другий план;

2) фасилітація. Застосовується, коли участь у конфлікті бере велика кількість людей чи груп. Фасилітатор виступає посередником і незалежним слухачем, який допомагає регулювати взаємовідносини у групі;

3) медіація. М'яка форма врегулювання конфліктів та найбільш ефективна, оскільки саме завдяки цій формі обидві сторони зазвичай залишаються задоволеними. Медіатор як посередник є нейтральною стороною переговорів і допомагає конфлікуючим сторонам знайти спільний вектор руху. Учасники самостійно шукають варіанти вирішення проблеми і визначають наступні кроки, медіатор лише допомагає дійти до процесу істинних переговорів. Процес медіації є добровільним та конфіденційним [4].

Законодавство України в сфері вирішення конфліктів досить вузьке. В основному воно регулює вирішення трудових колективних конфліктів, ЗУ «Про порядок вирішення колективних трудових спорів», «Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями», Указі Президента України «Про утворення Національної служби посередництва і примирення». Проте в цих нормативно-правових актах поняття конфлікт визначається через порушення трудової дисципліни [1].

Завершення конфліктів зазвичай стається при порозуміннях, знаходженям рішень, чиєюсь перемогою або поразкою, примиренням, або ж згасанням конфліктів, наприклад, на основі нестачі аргументації [1].

За суб'єктом винесення рішення щодо конфлікту і наявності волі до цього конфлікту можна об'єднати в групи:

– з волі сторін конфлікту як власними силами, так і за участі третіх осіб. Такий результат можна отримати у результаті медіації, переговорів за інтересами;

– з волі виключно третіх осіб. В цьому випадку третім особам потрібно спрямувати вплив на взаємодію сторін конфлікту. Прикладом цього може слугувати рішення, наприклад, керівника щодо конфлікту двох підлеглих.

Отже, якщо сторони вміють правильно конфліктувати, то такі спори можуть призвести до появи абсолютно нових спільних ідей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Т., Кисельова Т., Копіна А., Корабльова О., Проценко Д. Управління конфліктами для потреб публічної служби: посібник і методичні рекомендації/ за заг. ред. Д.Проценко. Київ: Ваїте, 2021. 224 с.
2. Конструктивні та деструктивні наслідки конфлікту. URL :https://stud.com.ua/2769/psihologiya/konstruktivni_destruktivni_naslidki_konfliktu (дата звернення: 10.05.2023)
3. Конфлікт - Енциклопедія Сучасної України. URL : <https://esu.com.ua/article-3235>(дата звернення: 10.05.2023)
4. Медіація: не поступки, а шлях пошуку взаємовигідних рішень. URL : <https://bankruptcy-ua.com/articles/4611> (дата звернення: 10.05.2023).

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР**

**CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL WORK
AND SOCIAL SECURITY:
EUROPEAN AND NATIONAL DIMENSION**

Збірник наукових праць

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції
(01-03 червня 2023 року)

Друкується в авторській редакції